

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

NOU 1986: 14

NOU

Norges offentlige utredninger 1986

Seriens redaksjon:

**FORVALTNINGSTJENESTENE
TRYKNINGSKONTORET**

1. Norsk romvirksomhet.
Industridepartementet
2. Innstilling til ny ekteskapslov del 1.
Justis- og politidepartementet
3. Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1986.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet
4. Samordning i helse- og sosialtjenesten.
Sosialdepartementet
5. Konkurransen på finansmarkedet.
Finansdepartementet
6. Erstatning til fiskerne for ulemper ved petroleumsvirksomheten.
Olje- og energidepartementet
7. Forslag til endringer i kommuneinndelingen for byområdene Horten, Tønsberg og Larvik i Vestfold fylke.
Kommunal- og arbeidsdepartementet
8. Flyktningers tilpasning til det norske samfunn.
Sosialdepartementet
9. Beskatning av utlendinger som investerer i norsk skipsfartsvirksomhet.
Finans- og tolldepartementet
10. Sikkerhet i fiskeflåten.
Handelsdepartementet
11. Folketrygdens forhold til helsetjenestene og andre ordninger.
Sosialdepartementet
12. Datateknikk og samfunnets sårbarhet.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet
13. Ny landsplan for nasjonalparker.
Miljøverndepartementet
14. Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1986: 14

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

RAPPORT NR. 1, 1986

fra

**Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene
Avgitt til Forbruker- og administrasjonsdepartementet
21. mars 1986**

UNIVERSITETSFORLAGET A/S

OSLO — BERGEN — STAVANGER — TROMSØ

UDENSKAPEN I NORSKE
FELLESTRYKK
1986

Udendrup 1986

Udendrup 1986
Udendrup 1986
Udendrup 1986
Udendrup 1986
Udendrup 1986

ISSN 0333-2306

ISBN 82-00-71039-4

FELLESTRYKK A.S. - OSLO 1986

Forord

Det tekniske beregningsutvalget la 19. desember 1985 fram en foreløpig rapport foran inntektsoppgjørene 1986. Utvalget legger her fram sin endelige rapport foran oppgjørene.

Det har nå vært en stadig oppgang i verdensøkonomien i om lag tre år. Den økonomiske veksten har likevel ikke vært sterk nok til å hindre at arbeidsledigheten har holdt seg på et høyt nivå i mange industriland. Oppgangen i internasjonal økonomi synes å fortsette også i 1986.

Det knytter seg imidlertid en betydelig usikkerhet til den videre utvikling. Det har bl.a. sammenheng med det sterke fall i prisen på råolje hittil i 1986 og uvissheten med utviklingen i oljeprisene framover.

Dette forholdet har spesiell betydning for Norge som oljeprodusent med store og stigende inntekter av oljevirkksomheten i senere år. I rapporten omtales betydningen av utviklingen i råoljeprisen en rekke steder — under drøftingene om prisanslag fra 1986 i kap. 3, under behandlingen av konkurranseevnen i kap. 6 og i vurderingen av konjunktursituasjonen i kap. 7.

Ved inntektsoppgjørene i år er det reist krav om nedsettelse av normalarbeidstiden fra 40 til 37 ½ timer pr. uke. Et slikt krav må antas å berøre mange tariffområder.

LO og N.A.F. har i fellesskap utredet spørsmål i forbindelse med innføring av en 37 ½ timers uke. Et sammendrag av utredningen gis i eget vedlegg.

Tilsvarende utredninger foretatt av partene i fellesskap, foreligger ikke for andre områder.

Den offentlige sektor er av betydelig inntektspolitisk interesse i kraft av sin størrelse. Tilsammen er om lag ½ million ansatt i statlig, kommunal og fylkeskommunal virksomhet. I rapporten er sektoren bare behandlet i begrenset grad under drøftingen av lønnsutviklingen i kap. 2.

Dette har sammenheng med at lønnsstatistikken for kommunene for 1985 ikke foreligger på dette tidspunkt. Statistikken har for øvrig vært under utbygging en tid. Det er viktig at også materiale om denne sektoren blir gjort tilgjengelig under forberedelsene foran inntektsoppgjørene.

Rapporten gir ajourførte oversikter over utviklingen i inntekter, priser, konkurranseevne m.m. Kapittel 5 — om disponibel realinntekt — og kapittel 6 — om konkurranseevne — er lagt noe om i forhold til tidligere rapporter.

Som rådgivere for utvalget med møterett har deltatt avdelingsleder Oddbjørn Eidem, Norsk Arbeidsgiverforening, utredningsleder Øistein Gulbrandsen, Landsorganisasjonen i Norge, forskningssjef Svein Longva, Statistisk Sentralbyrå, byråsjef Ola Storeng, Finansdepartementet, generalsekretær Alf Vederhus, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og underdirektør Randi Wilhelmsen, Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

På grunn av reisefravær for de ordinære medlemmer fra Finansdepartementet og Landsorganisasjonen under avslutningen av rapporten, undertegnes den av deres rådgivere.

Oslo, 21. mars 1986

Arne Dien
formann

Øistein Gulbrandsen

Hans Haga

Olav Magnussen

Bernhard Nestaas

Ola Storeng

INNHold

	Side
Forord	4
Kap. 1. Den samlede inntektsutviklingen	5
1. Disponibel realinntekt i Norge	5
2. Faktorinntekt, lønn og driftsresultat	7
3. Den institusjonelle inntektsfordelingen	13
Kap. 2. Lønnsutviklingen i senere år	18
1. Lønnsoppgjørene i 1985	18
2. Lønnsutviklingen	19
3. Lønsspredningen i N.A.F.'s kvartalsoversikt	28
Kap. 3. Inntektene i jordbruk og fiske	32
1. Inntektsutviklingen i jordbruket	32
2. Inntekter i fiske	33
Kap. 4. Prisutvikling og prispolitikk	35
1. Utviklingen i konsumprisindeksen	35
2. Prispolitikk	37
3. Prisutsiktene for 1986	37
Kap. 5. Utviklingen i disponibel realinntekt	40
Kap. 6. Utviklingen i Norges konkurranseevne	45
1. Norges konkurranseevne	45
2. Lønninger	48
3. Direkte og totale lønnskostnader	49
4. Utviklingen i lønnskostnadene overfor andre land	50
5. Kursutviklingen for norske kroner	52
6. Lønnskostnader i industrien	54
7. Arbeidskonflikter	57
Kap. 7. Konjunktursituasjonen	58
1. Verdensøkonomien	58
2. Norsk økonomi	62
Vedlegg 1: Sammendrag av: Utredning om arbeidstiden fra en arbeidsgruppe nedsatt av N.A.F. og LO	70
Vedlegg 2: Foretatte revisjoner av driftsresultattallene	72

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen

1. DISPONIBEL REALINNTEKT FOR NORGE

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskaping i landet, utført av innenlandske produsenter i næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer nettonasjonalproduktet som netto verdiskaping i landet.

Nettonasjonalproduktet er ett av tre nettobegrep som ofte benyttes som samleuttrykk for inntektsutviklingen i et land. Det retter seg mot opptjent nettoinntekt i landet, mens de to andre begrepene istedet gir uttrykk for mottatt nettoinntekt, dvs. nettoinntekt som tilfaller nordmenn. Nasjonalinntekten er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn fra produktiv virksomhet, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte m.v. (faktorinntekt) fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader (inntektsoverføringer) fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram den disponible inntekten for Norge.

Disponibel inntekt for Norge er utvilsomt det inntektsbegrepet som er mest benyttet til

å måle den samlede inntektsutviklingen i vårt land. Innen rammen for fastprisberegninger i nasjonalregnskapet er verken dette begrepet eller nasjonalinntekten tatt med som mål for inntekter uttrykt i faste priser (eller kroner). På den annen side er det blitt vanlig å finne uttrykk for realverdien (kjøpekraften) for disponible eller opptjente inntekter. I det følgende benyttes derfor pr. konvensjon begrepet disponibil realinntekt for Norge som disponibil inntekt for Norge korrigert for en prisindeks som uttrykker gjennomsnittlig prisendring for samlet innenlandsk bruk av varer og tjenester.

Tabell 1 a viser den årlige veksten i disponibil realinntekt for Norge i perioden 1976—1985. De foreløpige nasjonalregnskapsberegningene viser en vekst på 5,6 prosent i 1985 mot 7,1 prosent i 1984. De tre foregående årene var veksten betydelig lavere, i 1982 var den til og med negativ. Den gjennomsnittlige årlige vekst i femårsperioden fra 1980 til 1985 var etter dette 3,4 prosent, som er om lag den samme som i perioden 1970—1975 (3,5 prosent), men betydelig lavere enn i den mellomliggende perioden 1975—1980 da den gjennomsnittlige årlige vekst i disponibil realinntekt for Norge var på 4,6 prosent.

Tabell 1a. Vekst i disponibil realinntekt for Norge¹⁾²⁾

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983*	1984*	1985*
Vekst i disponibil realinntekt for Norge i prosent ¹⁾	0,2	2,2	7,6	10,6	2,5	÷ 1,4	3,3	7,1	5,6
Bidrag fra ³⁾ :									
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av olje og gass ⁴⁾ ...	0,0	3,7	2,0	2,4	÷ 1,2	0,3	2,3	1,7	1,4
Produksjonsvekst i øvrige næringer ⁴⁾	2,9	1,3	4,0	2,3	1,3	÷ 0,4	1,8	2,3	4,1
Bedring av bytteforhold m.v.	÷ 1,5	÷ 1,4	2,7	5,5	2,4	÷ 0,8	÷ 1,0	2,9	÷ 0,8
Bedring i rente- og stønadbalsansen overfor utlandet ¹⁾	÷ 1,2	÷ 1,4	÷ 1,1	0,3	0,0	÷ 0,5	0,1	0,3	0,9

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inntektsstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for innenlandsk anvendelse (inkl. lagerendring, ekskl. kapitalslit).

²⁾ Vekstraten for 1985 er beregnet i 1984-priser i stedet for i 1980-priser.

³⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

⁴⁾ Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

Veksten i disponibel realinntekt for Norge kan videre splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst, endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Dette er også vist i tabell 1 a, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt videre på oljevirk-somhet og de øvrige næringer. Dette er gjort for klarere å vise oljenæringens betydning for inntektsveksten. Oljenæringen er definert som summen av sektorene utvinning og rørtransport av olje og gass, men uten oljeboring som inntil for kort tid siden ble regnet med som oljevirk-somhet.

I 1985 bidro den innenlandske produksjons-veksten med nesten hele oppgangen i landets disponible realinntekt. Bidraget på 5,5 prosent var det høyeste siden 1979. Til sammenlikning var produksjonsbidraget rundt 4 prosent både i 1983 og 1984, mens bidraget var nær null i årene 1981 og 1982. Målt over femårs-perioder bidro produksjonsveksten i perioden 1980—1985 betydelig mindre til inntektsveksten enn i perioden 1975—1980, henholdsvis 2,7 prosent og 4,9 prosent i årlig gjennom-snitt.

Av tabellen framgår at bidraget fra olje-virk-somheten har vært større enn bidraget fra de øvrige næringer i nær halvparten av årene i perioden. Dette var ikke tilfelle i 1985 med et bidrag fra oljevirk-somhet på 1,4 prosent. Mens gjennomsnittlig årlig bidrag i perioden 1975—1980 var på 1,9 prosent, falt dette gjennomsnittlige bidraget fra oljevirk-somheten til 0,9 prosent i perioden 1980—1985.

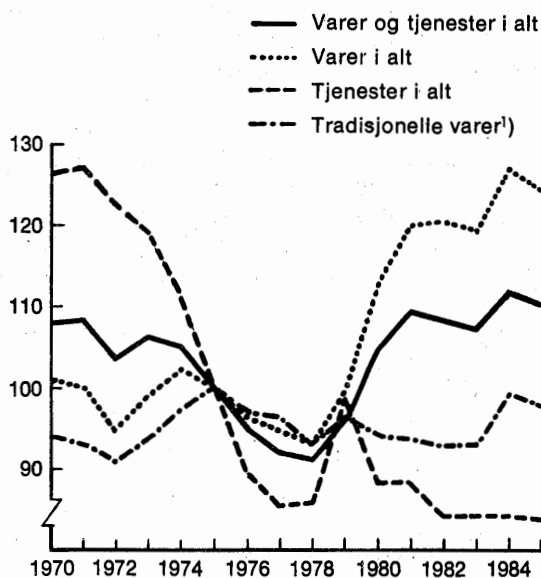
Bidraget fra produksjonsveksten i de øvrige næringer var uvanlig høyt i 1985 med 4,1 prosent. Men selv dette bidraget, det høyeste siden 1976, var bare en prosent høyere enn gjennomsnittlig årlig bidrag fra disse næringene i perioden 1975—1980. Blant annet negativt vekstbidrag i 1982 gjorde sitt til å trekke det årlige gjennomsnittet i perioden 1980—1985 ned til 1,8 prosent. Det markert lavere vekst-bidraget fra innenlandsk produksjon hittil i 1980-årene sammenliknet med andre halvdel av 1970-årene har således gjort seg gjeldende nokså likt og parallelt fra de to grupper av næringer.

Underskuddet på rente- og stønadsbalansen overfor utlandet gikk ned fra 17,0 milliarder kroner i 1984 til 14,5 milliarder kroner i 1985. Dette skyldtes hovedsakelig en forbedring i rentebalansen med mer enn 3 milliarder kroner fra 1984 til 1985. Stønadsbalansen derimot viste rekordstort underskudd i 1985, omtrent en fordobling av underskuddet siden 1980. Når en korreterer for innenlandsk prisstigning, var underskuddet i 1985 lavere enn

i noe annet år siden 1977. Bidraget til vekst i disponibel realinntekt var på den annen side større enn noengang i denne perioden, 0,9 prosent. I andre halvdel av 1970-årene ga den økte realverdien av underskuddet på rente- og stønadsbalansen en gjennomsnittlig årlig svikt på 0,8 prosent i disponibel realinntekt for Norge. I den siste femårsperioden fra 1980 til 1985 ga underskuddet på rente- og stønadsbalansen i stedet et svakt positivt bidrag til inntektsveksten.

Bytteforholdet («terms of trade») beregnes som forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Figur 1.1 viser utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet siden 1970, både for varer og tjenester i alt og for varer i alt, tradisjonelle varer og tjenester i alt hver for seg.

Figur 1.1 Bytteforholdet overfor utlandet.
Bytteforholdet i 1975 = 100

¹) Alle varer utenom råolje og naturgass, skip, boreplattformer og direkte eksport og import til oljevirk-somheten.

I 1985 ble bytteforholdet forverret med 1,5 prosent som følge av at eksportprisene økte med 5,4 prosent i gjennomsnitt mot 7,0 prosent økning i importprisene. Både for varer og for tjenester var det forverring i bytteforholdet overfor utlandet, henholdsvis med 1,7 og 0,4 prosent. Særlig skyldtes forverringen i det totale bytteforholdet en forverring i bytteforholdet for tradisjonelle varer. Denne var på linje med tilsvarende forverring i årene 1982 og 1983, men bedringen i bytteforholdet i 1984 alene bidro til et positivt — om enn svakt —

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

bytteforhold for tradisjonelle varer i perioden 1980—1985. For varer i alt har det vært en klar bedring, gjennomsnittlig 6 prosent pr. år, med 1985 som det første år med forverring i 1980-årene. Dette reflekterer i høy grad utviklingen i oljeprisen. For tjenester har bytteforholdet derimot blitt forverret med 3 prosent i årlig gjennomsnitt i samme periode.

Etter tallene i tabell 1 a ga forverringen i bytteforholdet et negativt bidrag til inntektsveksten på 0,8 prosent i 1985, mot et positivt bidrag på hele 2,9 prosent i 1984. I gjennomsnitt har det vært et positivt vekstbidrag fra bytteforholdet på i overkant av 0,5 prosent til inntektsveksten pr. år i hver av de to femårs-periodene 1975—1980 og 1980—1985.

2. FAKTORINNTEKT, LØNN OG DRIFTS-RESULTAT

I nasjonalregnskapet blir det for hver næring beregnet en faktorinntekt som gir uttrykk for den inntekten som tilfaller arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten er beregnet etter en indirekte metode; bruttoprodukt fratrukket kapitalslit og netto indirekte skatter for hver enkelt næring. Faktorinntekten deles i lønns-kostnader og restposten driftsresultat. Lønns-kostnadene omfatter lønn (inklusive andre sosiale utgifter) til lønsmottakere samt arbeidsgiveravgift til folketrygden, og andre trygdeordninger. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av kapital i produksjonen og eiernes egen arbeidsinnsats.

Det er grunn til å understreke at de inntektsbegrepene som benyttes i de løpende publiserte nasjonalregnskapene og som blir omtalt i dette avsnittet, omfatter inntekt før direkte beskatning. Dette gjelder både lønns-kostnader, lønn og driftsresultat. I tillegg er det benyttet en funksjonell sektorinndeling og ikke en institusjonell. Det betyr at inntektene er gruppert etter de næringene hvor de er opptjent og ikke etter hvem de tilfaller. Tallene for driftsresultatet gir ikke direkte uttrykk for lønnsomhet i bedriftsøkonomisk forstand. Særlig rentebetalinger og direkte beskatning fører til at det er store ulikheter mellom inntektsberegninger etter funksjonelle og institusjonelle inndelinger.

Utviklingen i driftsresultatene må også ses på bakgrunn av en stadig økende kapital-beholdning i de fleste næringene.

Feilmarginer

Nasjonalregnskapets oppgaver over inntektsutviklingen bygger for en stor del på

beregninger med betydelige feilmarginer. Fordi driftsresultatene beregnes som restposter blir usikkerheten i disse inntektspostene særlig stor, både for driftsresultatet totalt og for fordelingen på de enkelte næringene.

Nasjonalregnskapet for et år kommer i flere foreløpige utgaver før det foreligger en endelig versjon. Spesielt må en regne med at de foreløpige tallene for siste år kan inneholde store feil. Tallene for 1985 i dette avsnittet bygger på de første foreløpige tallene som ble beregnet i januar. I et eget vedlegg til rapporten er det tabeller som viser de revisjonene som er foretatt av driftsresultatet fra det første foreløpige anslaget til den endelige beregningen for perioden 1972—1982.

Statistisk Sentralbyrå har tidligere foretatt en analyse av hvordan revisjonene av anslag i nasjonalregnskapet har slått ut for driftsresultatet i perioden 1973—1981.

I disse årene ble de første foreløpige driftsresultattallene for alle næringer under ett gjennomsnittlig revidert opp eller ned med 7,1 prosent. Revisjonene gikk i begge retninger og tar vi hensyn til fortegnet ble driftsresultatet i gjennomsnitt revidert opp (+ 0,3 prosent).

For industrien alene var endringene relativt større. Her ble de foreløpige tallene gjennomsnittlig revidert opp eller ned med hele 22,9 prosent. Tar vi hensyn til fortegnet, ble driftsresultatet gjennomsnittlig justert ned ($\div$ 0,9 prosent). De største revisjonene finner vi for årene 1977 og 1979 med henholdsvis $\div$ 35,0 og + 47,9 prosent. Selv i det året da revisjonen var prosentvis minst, 1973, ble driftsresultatet i industrien revidert med hele 9,1 prosent. En del av revisjonene av driftsresultattallene for industrien skyldes imidlertid endringer i de konvensjonene som benyttes i nasjonalregnskapsberegningene.

Også de foreløpige tallene for nest siste år (tilsvarer tallene for 1984 i denne rapporten) er beheftet med en viss, men vesentlig mindre grad av usikkerhet. For alle næringer under ett ble disse tallene i perioden 1973 til 1981 gjennomsnittlig revidert opp eller ned med 1,9 prosent. Gjennomsnittsrevisjonen når vi tar hensyn til fortegnet var + 0,4 prosent.

Ved vurderingen av tallene i dette kapitlet, må en altså regne med betydelige feilmarginer og at feilen kan gå i begge retninger. Dette gjelder spesielt for driftsresultatet i de enkelte næringer i 1985 og endringene i disse tallene fra 1984 til 1985.

Tabell 1b. *Produksjons- og realinntektsutviklingen 1970–1985¹⁾. Økning i prosent. Alle inntektstall er deflatert med konsumprisindeksen*

	Årlig gjennomsnitt									
	1970– 1975	1975– 1980	1980– 1985*	1978– 1979	1979– 1980	1980– 1981	1981– 1982	1982– 1983*	1983*– 1984*	1984*– 1985*
Bruttonasjonalprodukt										
(volum)	4,6	4,8	2,7	5,1	4,2	0,9	0,3	3,9	3,8	4,4
Nettonasjonalprodukt										
(volum)	4,5	4,6	2,6	5,4	4,4	0,1	÷ 0,1	4,0	3,8	5,2
Faktorinntekt (deflatert) ...	4,8	5,4	2,2	7,8	9,1	0,8	÷ 1,6	2,2	4,8	4,9
Lønnskostnader (deflatert) .	6,6	2,4	1,2	÷ 0,4	1,3	÷ 0,6	0,3	÷ 0,3	1,9	4,8
Lønn (deflatert)	5,6	2,5	1,3	÷ 0,4	1,3	÷ 0,8	0,3	÷ 0,0	2,0	4,9
Driftsresultat (deflatert) ...	÷ 0,4	13,8	4,2	38,8	29,9	3,7	÷ 5,5	7,5	10,6	5,2
Bruttonasjonalprodukt										
(volum) pr. årsverk	4,0	3,4	1,9	4,3	2,6	0,4	0,5	4,3	2,8	1,7
Nettonasjonalprodukt										
(volum) pr. årsverk	3,9	3,1	1,9	4,7	2,7	÷ 0,4	0,1	4,4	2,8	2,5
Faktorinntekt (deflatert)										
pr. årsverk	4,2	3,9	1,5	7,1	7,4	0,3	÷ 1,4	2,7	3,8	2,2
Lønnskostnader (deflatert)										
pr. lønnstakerårsverk	5,1	0,6	0,3	÷ 1,2	÷ 0,6	÷ 1,4	0,3	0,2	0,8	1,6
Lønn (deflatert)										
pr. lønnstakerårsverk	4,2	0,7	0,4	÷ 1,2	÷ 0,7	÷ 1,6	0,3	0,4	0,9	1,7

* Foreløpige tall.

¹⁾ Oljevirksomheten er inkludert i alle tall i denne tabellen.

Utviklingen i de forskjellige inntektskomponentene

Bruttonasjonalproduktet økte med 4,4 prosent fra 1984 til 1985. Volumveksten fra 1983 til 1984 var på 3,8 prosent. I de to foregående årene var veksten henholdsvis 0,3 og 3,9 prosent. Tallene er gitt i tabell 1 b, som også viser utviklingen for tidligere perioder og endringer i nettonasjonalproduktet og faktorinntekten.

Da nasjonalregnskapet ikke inneholder tall for faktorinntekten, lønnskostnader og driftsresultat uttrykt i faste priser, er disse størrelsene her deflatert med konsumprisindeksen. Oljevirksomheten er inkludert i tallene.

Den totale faktorinntekten deflatert med konsumprisindeksen økte i 1985 med 4,9 prosent mot 4,8 prosent året før. Dette er betydelig høyere enn veksten i de tre foregående årene, men likevel lavere enn den gjennomsnittlige veksten for perioden 1970 til 1980 som var på 5,1 prosent. Tabell 1 b viser at det var en større reell vekst i lønnskostnadene (4,8 prosent) og lønn (4,9 prosent) fra 1984 til 1985 enn på svært lenge. Dette skyldes delvis den relativt sterke økningen i sysselsettingen i 1985 på 3,1 prosent i lønnstakerårsverk. På tross av den høye veksten i lønnskostnader og lønn i 1985, var den gjennomsnittlige veksten i perioden 1980–1985 bare på 1,2 og 1,3 prosent.

Driftsresultatet er, som tidligere nevnt, beregnet som en restpost og har som regel en langt større variasjon i veksten enn de andre inntektskomponentene. Realverdien av det totale driftsresultatet økte med 5,2 prosent fra 1984 til 1985. I de to foregående årene økte realverdien av driftsresultatet med henholdsvis 7,5 og 10,6 prosent, mens den ble redusert med 5,5 prosent i 1982.

Tabell 1 b viser også produksjons- og realinntektsveksten regnet pr. årsverk. Produktiviteten i alle næringer under ett, målt ved bruttonasjonalproduktet i faste priser pr. årsverk, økte med 1,7 prosent fra 1984 til 1985 mot 2,8 prosent fra 1983 til 1984. Den gjennomsnittlige årlige veksten i perioden 1970–1980 var på 3,7 prosent, mens den for perioden 1980–1985 var på 1,9 prosent i gjennomsnitt pr. år.

Figurene 1.2–1.4 viser hvordan utviklingen i lønnskostnader og driftsresultat har endret den funksjonelle inntektsfordelingen. I alle næringene under ett, utenom offentlig forvaltning, utgjorde lønnskostnadene noe over 57 prosent av faktorinntekten i 1985. Dette er den samme andelen som i 1984 og til dels betydelig under hva den har vært de siste femten årene. Over tid vil lønnskostnadsandelen påvirkes både av endringer innenfor hver enkelt næring og ved at lønnskostnadene og faktor-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

inntektenes fordeling på de ulike næringer endres. De siste årene har pris- og produktionsutviklingen for oljevirksomheten hatt stor betydning. I figur 1.3 er derfor gjengitt utviklingen i lønnskostnadsandelen i alle bedrifter utenom oljevirksomhet og i industrien utenom oljeraffineriene. Fram til 1977 hadde lønnskostnadsandelen en stigende tendens i bedrifter utenom oljevirksomheten. Senere har det vært en synkende tendens og i 1984 var

lønnskostnadsandelen her på 71 prosent, som er den laveste siden 1974. I 1985 gikk imidlertid andelen noe opp til vel 73 prosent. Lønnskostnadsandelen for industri utenom oljeraffinerier var i følge de foreløpige anslagene 80,7 prosent i 1985 mot 77,4 prosent ett år tidligere. Utviklingen i denne lønnskostnadsandelen har tidligere vist en langt mer uregelmessig tendens enn for alle bedrifter utenom oljevirksomheten.

Tabell 1c. Årlig prosentvis vekst i utbetalt lønn pr. lønnstakerårsverk

	1970-79	1979-80	1980-81	1981-82	1982-83*	1983-84*	1984-85 ¹⁾
Jordbruk	12,3	12,3	11,8	10,9	9,2	5,4	6,6
Skogbruk	11,0	8,6	9,8	10,9	8,2	6,1	7,0
Fiske	10,5	19,2	12,3	6,7	9,9	5,4	7,3
Bergverksdrift	10,4	7,6	13,5	6,9	12,3	9,0	6,2
Industri	11,1	9,7	11,4	9,1	11,5	8,3	8,0
Utekonkurrerende industri .	11,2	12,1	11,6	6,6	10,5	9,0	9,1
Hjemmekonkurrerende industri	11,2	9,2	11,0	10,6	10,9	7,9	7,6
Herav:							
Konsumvareindustri	11,3	7,4	9,7	12,1	13,2	7,8	7,8
Investeringsvareindustri ..	11,0	9,4	11,0	10,0	10,4	7,9	7,5
Skjermet industri	10,8	9,0	12,5	8,0	14,6	8,9	8,3
Kraft- og vannforsyning	10,8	11,6	14,4	10,9	8,2	6,7	7,3
Bygge- og anleggsvirksomhet .	10,8	7,6	9,2	11,8	6,1	6,3	7,9
Sjøfart og oljeboring	11,7	6,8	13,8	6,6	8,8	6,9	11,0
Utvinning og rørtransport av olje og gass	—	29,6	6,6	6,2	3,5	9,2	7,3
Annen tjenesteyting	11,1	10,3	12,0	12,8	8,4	6,9	7,5
Herav:....							
Annen privat tjenesteyting .	11,4	11,3	11,9	12,9	8,1	7,6	7,8
Offentlig forvaltnings tjenesteyting	10,6	9,0	12,1	12,7	8,7	6,0	7,2 ²⁾
Alle næringer	11,1	10,1	11,8	11,7	8,9	7,2	7,8

* Foreløpige tall.

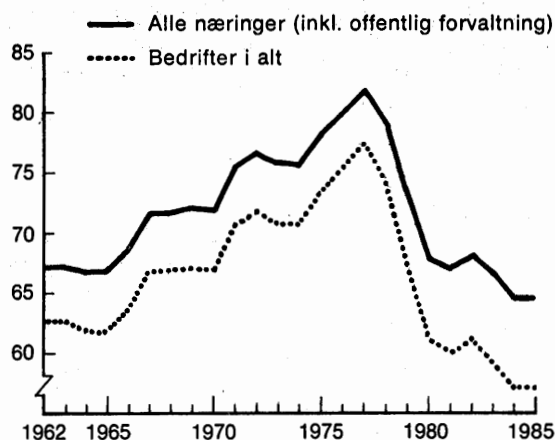
¹⁾ Tallene for 1984-85 er beregnet av Statistisk Sentralbyrå etter oppfordring fra Beregningsutvalget. Tallene bygger på årsverksberegningene til Økonomisk Utsyn 1985 og ny informasjon om lønnsveksten som kom til etter at arbeidet med Økonomisk Utsyn var avsluttet. Tallene er derfor ikke fullt ut konsistente med de øvrige nasjonalregnskapstallene som er gjengitt i Beregningsutvalgets rapport.

²⁾ Ved avslutningen av Beregningsutvalgets arbeid forelå det ennå ikke tallmateriale for årslønnsveksten i kommuneforvaltningen. Veksttallene på 7,2 prosent for offentlig forvaltnings tjenesteyting er derfor heftet med stor usikkerhet.

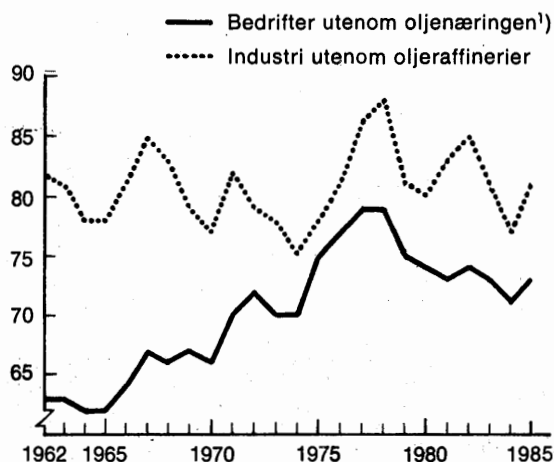
Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnadsandelen når næringene grupperes etter konkurransestype. De skjermene næringene følger i hovedsak utviklingen for alle næringer under ett; med stigende tendens fram mot midten av 1970-årene og en svak fallende tendens etter 1979. Man ser av figuren at i de konkurranse-

utsatte næringene er lønnskostnadsandelen preget av konjunkturelle bevegelser. For utekonkurrerende næringer utenom sjøfart og oljeboring sank lønnskostnadsandelen fra en topp på om lag 97 prosent i 1982 til vel 58 prosent i 1984. I 1985 steg andelen igjen til nærmere 68 prosent.

Figur 1.2 Lønnskostnadsandel for alle næringer og for bedrifter. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

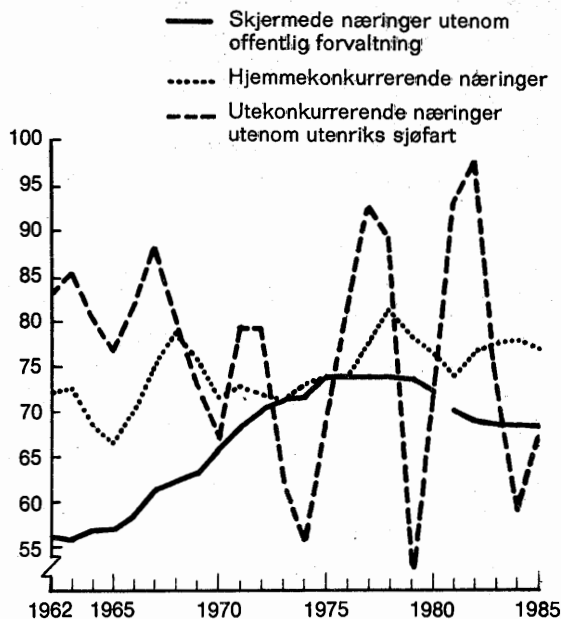
Figur 1.3 Lønnskostnadsandel for bedrifter i alt utenom oljevirksomhet og for industri utenom oljeraffinerier. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

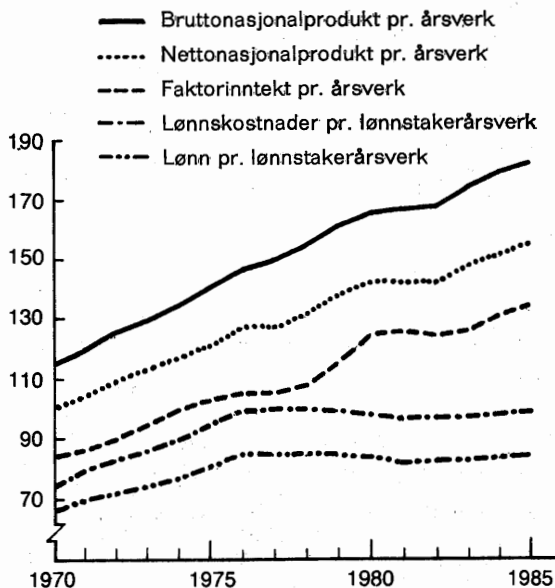
¹) Utvinning og rørtransport av olje og gass.

Av figur 1.5 går det fram at realverdien av både lønn og lønnskostnader pr. lønnstakerårsverk har gjennomgående små årlige endringer. Selv om oppgangen fra 1984 til 1985 var klart større enn i de tidligere årene, var ikke nivået høyere enn i 1977—1978.

Figur 1.4 Lønnskostnadsandel for bedrifter etter konkurransetype. Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

Figur 1.5 Produksjon og realinntekt pr. årsverk¹). Målt i 1000 1980-kroner.

¹) Brutto og netto nasjonalprodukt pr. årsverk målt i faste priser, omregnet til 1980-kroner. Faktorinntekt pr. årsverk og lønnskostnader og lønn pr. lønnstakerårsverk deflatert med konsumprisindeksen (omregnet til 1980=100).

Driftsresultat etter næring

De foreløpige usikre anslagene til nasjonalregnskapet viser at samlet driftsresultat var

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

130,7 milliarder kroner i 1985. I oljevirksomheten (utvinning og rørtransport av råolje og naturgass), som har 47,2 prosent av samlet driftsresultat, var økningen 12,3 prosent. Holder vi oljevirksomheten utenfor, økte samlet driftsresultat i løpende kroner med 10,2 prosent. Fra 1980 til 1985 økte driftsresultatet utenom oljevirksomheten med 13,2 prosent i årlig gjennomsnitt.

Driftsresultatet i jordbruket har etter tabell 1 f økt med 20 prosent til 12 milliarder kroner fra 1984 til 1985. Vi minner igjen om at dette bygger på de første svært usikre og foreløpige anslagene til nasjonalregnskapet. Tallene i tabell 1 f er beregnet i januar i år i tilknytning til Økonomisk utsyn. Nyere informasjon viser at produksjonsveksten i jordbruket her er anslått for høyt. Dette tyder på at inntektsveksten i jordbruket også er anslått for høyt. Størrelsen av en eventuell nedjustering kan imidlertid først gis når nye beregninger er fullført i april og når tilsvarende ny informasjon om vareinnsatsen og de andre inntektskomponentene er innarbeidet.

Driftsresultatet for industrien gikk ned med 12,7 prosent til 10,7 milliarder kroner. Driftsresultatet er allikevel høyere enn i forrige konjunkturtopp i 1979.

Tabell 1 d viser at utviklingen i driftsresultatet de siste årene har vært svært forskjellig i de ulike delene av industrien. Nedgangen fra 1984 til 1985 ser ut til å ha vært sterkest i utekonkurrerende industri med en nedgang på 28 prosent etter en fordobling året før. Her står produksjonen av metaller for den største andelen av inntektsopptjeningen hvor det var en nedgang på vel 26 prosent. For produksjon av kjemiske råvarer var nedgangen 12,1 prosent.

Hjemmekonkurrerende industri hadde en økning i driftsresultatet i 1985, men lå fortsatt under nivået i 1982. Det var spesielt produksjon av kjemiske og mineralske produkter som bidro med økningen i driftsresultatet for denne gruppen.

Skjermet industri hadde en nedgang i driftsresultatet på 12,4 prosent til litt under to milliarder kroner. Dette er det første året med nedgang siden 1979. Nedgangen fant sted i produksjon av nærings- og nytelsesmidler mens

det var en forbedring av driftsresultatet i grafisk produksjon og forlagsvirksomhet.

I kraft- og vannforsyning fortsatte den ubrutte tendens med vekst i driftsresultatet. Veksten fra 1984 til 1985 var på vel 11 prosent mot vel 10 prosent året før. Den gjennomsnittlige årlige veksten i perioden 1980—1985 er 27,5 prosent. I bygge- og anleggsvirksomhet var veksten i driftsresultatet på noe over 36 prosent fra 1984 til 1985 mot en økning på 2,6 prosent året før. Varehandel hadde en ubetydelig oppgang i driftsresultatet det siste året. Driftsresultatet i utenriks sjøfart er fortsatt sterkt negativ selv om det ser ut til at det var en bedring i 1985 hvor driftsresultatet er anslått til å være $\div 3,7$ milliarder kroner mot $\div 5,1$ milliarder i 1984. I olje- og gassboring gikk driftsresultatet ned fra 3 milliarder kroner i 1984 til 2,1 milliarder kroner i 1985. Annen privat tjenesteyting fikk økt sitt driftsresultat med 10 prosent fra 1984 til 1985. Dette er om lag den samme veksten som i 1984, men lavere enn i de foregående årene.

De skjermede næringene har i de siste årene ved siden av oljevirksomheten gitt et vesentlig bidrag til veksten i samlet driftsresultat. Fra 1980 til 1985 økte driftsresultatet for alle næringer utenom oljevirksomhet med nær 30 milliarder kroner eller 12,6 prosent i årlig gjennomsnitt. De skjermede næringene hadde i den samme perioden en økning i driftsresultatet på 29 milliarder kroner. Dette tilsvarer en årlig vekst på 15,2 prosent. Fra 1984 til 1985 var økningen på 12,1 prosent til 57,3 milliarder kroner.

Ved beregningen av driftsresultatene i nasjonalregnskapet tas det hensyn til bedriftenes utgifter til kjøp av vareinnsats, arbeidskraft samt et beregnet slit på kapitalutstyret. I de fleste bedrifter vil finansielle kostnader være en viktig utgiftspost. Slik nasjonalregnskapsberegningene foretas, vil økte finanskostnader måtte motsvares av økt driftsresultat for at det bedriftsøkonomiske resultatet skal opprettholdes. Det var gjennom flere år en økning i det nominelle rentenivået i Norge og utlandet. Det er grunn til å tro at en del av økningen i driftsresultatet de senere årene kan føres tilbake til det økte rentenivået.

Tabell 1d. Driftsresultat etter næring. 1975–1985. Mill. kroner

	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983*	1984*	1985*
Jordbruk	3 847	4 917	6 415	6 976	6 954	7 627	8 481	9 694	9 159	9 991	11 987
Skogbruk	1 010	945	887	924	998	1 073	1 515	1 465	1 305	1 643	4 065
Fiske og fangst	628	1 193	1 227	875	959	1 156	1 752	1 325	1 612	1 531	
Bergverksdrift	112	53	81	45	74	24	292	234	433	509	593
Industri	6 984	6 328	5 185	4 708	10 182	8 817	7 286	7 001	9 306	12 208	10 655
Utekonkurrerende industri	2 100	1 167	371	675	5 398	2 854	307	÷ 40	2 522	5 321	3 832
Hjemmekonkurrerende industri	3 709	3 915	3 303	2 766	3 566	4 411	5 225	4 995	4 621	4 651	4 866
Herav:											
Konsumvareindustri	379	412	398	312	336	664	710	588	834	882	..
Investeringsvareindustri	3 330	3 503	2 905	2 454	3 230	3 748	4 515	4 407	3 787	3 769	..
Skjermet industri	1 175	1 246	1 511	1 267	1 217	1 552	1 754	2 047	2 164	2 236	1 958
Kraft- og vannforsyning	1 374	1 574	1 410	2 308	2 295	2 243	3 648	4 686	6 176	6 803	7 569
Bygge- og anleggsvirksomhet	1 321	1 327	1 633	1 701	1 308	1 185	1 644	2 249	1 722	1 767	2 409
Sjøfart og oljeboring	÷ 611	÷ 2 905	÷ 4 205	÷ 2 737	÷ 1 426	÷ 45	÷ 304	÷ 3 010	÷ 4 190	÷ 1 934	1 358
Utvinning og rørtransport av olje og gass	2 097	3 295	3 591	8 098	15 393	31 959	37 302	38 899	47 035	54 825	61 660
Annen tjenesteyting	7 468	8 320	9 052	10 119	11 297	15 164	19 936	23 280	27 439	30 158	33 120
Alle næringer	24 228	25 048	25 276	33 017	48 034	69 203	81 553	85 823	99 997	117 501	130 700
Alle næringer utenom utvinning og rør- transport av olje og gass, oljeboring	21 803	21 694	21 464	24 528	32 362	36 943	42 604	44 898	50 917	59 609	66 893
Fordelt på:											
Utekonkurrerende næringer	1 200	÷ 1 869	÷ 4 073	÷ 2 547	3 369	2 090	÷ 1 475	÷ 4 834	÷ 3 387	724	704
Herav:											
Utenom utenriks skipsfart ¹⁾	2 211	1 220	453	720	5 471	2 881	599	193	2 954	5 830	4 424
Hjemmekonkurrerende næringer	5 346	6 053	5 416	4 566	5 523	6 642	8 492	7 785	7 538	7 825	8 931
Skjermede næringer	15 257	17 510	20 121	22 509	23 470	28 211	35 587	41 947	46 767	51 059	57 258

* Foreløpige tall.

¹⁾ Tallet for 1979 er sterkt påvirket av oljeraffineriene. Driftsresultat for oljeraffineriene var fra 1978 til 1980 henholdsvis 0,5, 2,7 og 0,4 milliarder kroner.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 1e. Driftsresultatandeler¹⁾ i industrinæringer gruppert etter konkurransetype 1975–1985*

	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983*	1984*	1985*
Skjermet industri ²⁾	20,6	19,1	20,1	16,1	15,1	17,1	17,3	18,5	17,7	16,9	14,1
Hjemmekonkurrerende konsumvareindustri ³⁾	12,8	12,3	10,8	8,4	9,0	16,1	16,5	13,8	18,3	18,1	14,6 ⁶⁾
Hjemmekonkurrerende investeringsvareindustri ⁴⁾	21,8	20,9	16,6	13,6	17,0	17,9	19,2	17,7	15,4	14,6	
Utekonkurrerende industri ⁵⁾	33,5	20,3	7,0	11,9	50,6	32,2	4,5	÷ 0,6	27,0	41,5	31,7
Industri i alt	23,1	19,5	15,2	13,3	24,5	20,5	16,2	14,9	18,3	21,5	17,9

* Foreløpige tall.

¹⁾ Driftsresultatet i en næringsgruppe regnet som prosent av faktorinntekten i den samme næringsgruppe.²⁾ Omfatter produksjon av næringsmidler, drikkevarer og tobakkvarer og grafisk industri.³⁾ Omfatter produksjon av tekstil- og bekledningsvarer, skotøy, kjemisk-tekniske produkter, gummi-produkter og plastvarer og annen industriproduksjon.⁴⁾ Omfatter treindustri, produksjon av jordolje- og kullprodukter, mineralske produkter og verksted-industri.⁵⁾ Omfatter treforedlingsindustri, raffinering av jordolje og primær jern- og metallindustri.⁶⁾ Det tilsvarende tall for 1984 er 15,1.

Tabell 1f. Driftsresultatene i skjermede næringer 1979–1985*. Milliarder kroner

	1979	1980	1981	1982	1983*	1984*	1985*
Jordbruk	7,0	7,6	6,5	9,7	9,2	10,0	12,0
Skjermet industri	1,2	1,6	1,8	2,0	2,2	2,2	2,0
Kraft- og vannforsyning	2,3	2,2	3,6	4,7	6,2	6,8	7,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	1,3	1,2	1,6	2,2	1,7	1,8	2,4
Varehandel	1,6	4,3	6,5	7,7	7,9	8,9	9,0
Hotell- og restaurantdrift	0,5	0,5	0,7	0,9	1,3	1,0	1,2
Hjelpevirksomhet for landtransport og annen innenlands samferdsel	÷ 1,7	÷ 2,0	÷ 1,7	÷ 1,6	÷ 0,5	÷ 0,3	÷ 0,5
Bank- og finansieringsvirksomhet, forsikring	4,0	5,1	7,0	8,6	9,3	8,5	8,5
Forretningsmessig tjenesteyting	2,5	2,8	3,1	3,8	5,1	6,0	22,6
Eiendomsdrift	7,3	8,2	9,5	11,0	12,4	13,9	
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting ..	4,8	5,5	6,4	7,2	8,1	8,9	10,2
Korreksjonsposter	÷ 7,3	÷ 8,7	÷ 11,3	÷ 14,3	÷ 16,0	÷ 16,7	÷ 17,5
Skjermede næringer i alt	23,5	28,2	35,6	41,9	46,8	51,1	57,3

* Foreløpige tall.

3. DEN INSTITUSJONELLE INNTEKTS-
FORDELINGEN

Statistisk Sentralbyrå har foretatt beregninger av inntektsutviklingen basert på en institusjonell inndeling av økonomien, som betyr at inntektene er gruppert etter hvem de tilfaller og ikke etter hvor de opptjenes. Denne delen av nasjonalregnskapet omtales som inntektsregnskapet og er fortsatt under oppbygging. Usikkerheten er derfor stor for en del av tallene som presenteres i dette avsnittet. Alle tall er angitt som foreløpige, da også tall for tidligere år enn 1983 kan bli gjenstand for revisjoner.

For 1985 er beregningene hittil ikke på langt nær så fullstendige som for perioden 1975–1984. Innenfor rammen av beregningene til Økonomisk utsyn, som baserer seg på det kvartalsvise nasjonalregnskapsopplegget, er det ikke tatt sikte på å lage inntektsregnskaps-tall i full skala. Men av hensyn til omtalen og analysen av konsum- og inntektsutviklingen i Økonomisk utsyn, er det likevel laget årsanslag for 1985 til et inntektsregnskap for husholdningssektoren i alt. Verken for undergruppene lønnstakere, personlige næringsdrivende og trygdede, pensjonister o.a. og for de andre institusjonelle sektorene er det så langt

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

laget årsanslag for 1985. Publisering av inntektsregnskapstall for 1985 vil første gang skje i forbindelse med publiseringen av reviderte nasjonalregnskapstall i slutten av april (marsregnskapet).

Tabell 1 g viser hvordan disponibel inntekt for Norge fordeler seg på fire hovedgrupper av institusjonelle sektorer så langt beregningene foreligger.

Tabell 1g. *Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Prosentvis fordeling 1976–1985*

	1976*	1977*	1978*	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*
Offentlig forvaltning ¹⁾	32,9	32,1	31,7	31,1	34,7	33,2	33,5	32,4	34,2	..
Finansinstitusjoner	1,3	1,5	1,7	1,9	2,1	2,7	3,1	3,1	1,6	..
Ikke-personlige foretak	÷ 2,1	÷ 4,2	÷ 4,6	0,9	2,8	3,1	0,7	2,2	3,9	..
Husholdninger	67,9	70,6	71,2	66,1	60,4	61,0	62,7	62,3	60,3	60,2
Disponibel inntekt for Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Disponibel inntekt for Norge, milliarder kroner	140,3	154,2	169,4	190,3	231,7	266,3	290,9	324,5	364,7	409,7

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inklusive kommuneforetak.

Det framgår av tabellen at disponibel inntekt i offentlig forvaltning har utgjort om lag $\frac{1}{3}$ av Norges samlede disponible inntekt i hele perioden fra 1976 til 1984. Den reviderte andel for 1984 på 34,2 prosent er den høyeste i hele perioden med unntak av 1980. Disponibel inntekt i offentlig forvaltning består i hovedsak av direkte og indirekte skatter fratrasket stønader og subsidier. Den relativt høye andelen i 1984 skyldes også netto renteinntekter for første gang siden 1975 og ny føring av overføringer fra Norges Bank til statskassen. I årene 1975–1979 var den nominelle inntektsveksten i offentlig forvaltning gjennomsnittlig 10 prosent pr. år mot vel 11 prosent for landet som helhet. I 1980 økte den disponible inntekten med over 21 milliarder kroner eller nærmere 36 prosent, særlig på grunn av den sterke økningen i skatt og avgift på utvinning av råolje og naturgass fra 10 til 23,5 milliarder kroner bare på ett år. Fra 1980 til 1983 var inntektsveksten lavere i offentlig forvaltning enn i økonomien for øvrig, vel 30 prosent mot 40 prosent for den nominelle disponible inntekt for Norge over denne treårsperioden. Denne utviklingen snudde i 1984 da disponibel inntekt i offentlig forvaltning økte med nesten 19 prosent, som følge av at de nominelle inntektene økte med 13,6 prosent og langt mer enn utgiftene som økte med 8,6 prosent. Det var sterk vekst i oljeskattene i 1984, men også i

andre skatteinntekter som en følge av det økte aktivitetsnivået i økonomien generelt.

Den andre institusjonelle hovedsektoren finansinstitusjoner består dels av private finansinstitusjoner og dels av offentlig eide banker. Finansinstitusjoner totalt hadde en meget sterk vekst i disponibel inntekt i hele perioden 1976–1982, gjennomsnittlig om lag 30 prosent årlig. Offentlig eide banker sto for største delen av denne veksten. I 1983 derimot førte sterk inntektsvekst i forretningsbankene til at disponibel inntekt i de private finansinstitusjonene økte med rundt 25 prosent. Samtidig gikk disponibel inntekt i offentlig eide banker noe ned og bidro til en moderat økning på 8,5 prosent for finansinstitusjonene samlet. I 1984 var veksten i utgiftene sterkere enn inntektsveksten, ikke minst ble disponibel inntekt for Norges Bank redusert på grunn av sterk vekst i renteutgiftene til statskassen. I tillegg kommer den før nevnte nyføring av overføringene fra Norges Bank til statskassen.

Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle hovedsektorene målt ved disponibel inntekt. Av tabell 1 g framgår at om lag $\frac{2}{3}$ av Norges disponible inntekt tilfalt husholdningene i andre halvdel av 1970-årene. I perioden 1980–1985 har husholdningenes andel vært noe lavere, om lag 60 prosent eller i overkant av dette i enkelte år.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 1h. *Inntekter og utgifter for husholdninger. Milliarder kroner*

	1976*	1977*	1978*	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*
Inntekter	133,7	151,6	170,7	180,9	204,1	233,3	262,3	289,7	316,3	356,1
Lønn	85,6	96,7	105,9	110,6	124,2	139,8	156,2	169,3	183,4	203,6
Driftsresultat	18,8	21,2	24,6	23,4	26,8	31,0	34,4	36,9	40,6	46,8
Renteinntekter	3,6	4,4	5,9	7,1	8,5	10,4	12,4	15,3	18,0	21,9
Stønader	24,2	27,6	32,5	37,6	41,7	48,7	55,6	63,4	69,2	77,8
Andre inntekter	1,5	1,7	1,8	2,2	2,9	3,4	3,7	4,8	5,1	6,0
Utgifter	38,4	42,5	49,9	55,0	64,1	70,8	80,1	87,5	96,6	109,6
Direkte skatter og trygde- premier	32,0	34,8	40,0	43,6	50,6	54,1	59,1	62,4	67,4	73,6
Renteutgifter	5,2	6,2	8,2	9,5	11,2	14,0	17,6	21,4	25,3	31,3
Andre utgifter	1,2	1,5	1,7	1,9	2,3	2,7	3,4	3,7	3,9	4,7
Disponibel inntekt	95,3	109,1	120,8	125,9	140,0	162,5	182,2	202,2	219,7	246,5

* Foreløpige tall.

Tabell 1h viser hovedpostene i inntektskontoen for husholdningssektoren i alt. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er arbeidsgiveravgift til folketrygden m.v. trukket ut både på inntektssiden (fra lønnskostnader) og på utgiftssiden (fra direkte skatter og trygdepremier).

Fra 1975 til 1979 var inntektsveksten i husholdningene avtakende både nominelt og reelt. Den gjennomsnittlige nominelle økningen i disponibel inntekt var 11,7 prosent årlig i denne perioden. Dette tilsvarer en reell vekst i husholdningenes disponible inntekt på 3,7 prosent årlig dersom tallene deflateres med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. I hvert av årene i perioden 1980—1985 har det også vært reell vekst i husholdningenes disponible inntekt. I 1980 og 1982 var veksten vel 1 prosent, mens den var om lag det dobbelte i 1981, 1983 og 1984, dvs. mellom 2 og 2,5 prosent.

Veksten i samlet disponibel inntekt for husholdningene i 1985 er anslått til nær 27 milliarder kroner eller 12,2 prosent i forhold til året før. Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum innebar dette en vekst i disponibel realinntekt på hele 5,7 prosent fra 1984 til 1985. Dette er den sterkeste vekst i husholdningenes realinntekt siden 1976.

Den måten å beregne disponibel realinntekt på som brukes i dette avsnittet, skiller seg fra det som har vært vanlig i andre sammenhenger. I kapittel 5 i denne rapporten beregnes utviklingen i disponibel realinntekt for personer med gjennomsnittlig inntektsutvikling når det tas hensyn til direkte skatt og prisstigning. I tabellene 1h og 1i er både inntekter og utgifter mer omfattende enn i kapittel 5 ved

at det blant annet tas hensyn til stønader fra det offentlige og renteinntekter og renteutgifter. Det er i dette avsnittet ikke tatt hensyn til endringer i antall husholdninger. Dette er særlig viktig for de mest detaljerte beregningene.

Tabell 1i viser hvordan hovedkomponentene på inntekts- og utgiftssiden har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt fra 1975 til 1985. I årene før 1980 var det særlig lønnsutviklingen og økt realverdi på stønadene fra det offentlige som ga økt realinntekt for husholdningene. Stønadene er for øvrig den eneste av komponentene som hvert år i hele tiårsperioden har bidratt med positive vekstbidrag til den reelle inntektsutviklingen. I perioden 1975—1980 var det årlige gjennomsnittlige bidrag fra lønn 2,5 prosent, fra stønader 1,7 prosent og fra driftsresultat 0,7 prosent, alle med positive vekstbidrag, mens direkte skatter og trygdepremier trakk veksten ned med 1,5 prosent. I årene etter 1980 ga lønnsutviklingen først negativt bidrag til realinntektsutviklingen for husholdningene, siden svakt positive bidrag og i 1985 et høyt positivt bidrag på nær 4 prosent. Økende positive bidrag har også kommet fra driftsresultatet. En motsatt tendens har gjort seg gjeldende fra skattene og trygdepremiene, med positive vekstbidrag i årene 1981—1983 og senere negative bidrag. Nettoresultatene har gitt negative bidrag i hvert år siden 1980. Årlige gjennomsnittlige bidrag i perioden 1980—1985 viser 1 prosent fra lønn, 1,2 prosent fra stønader og om lag 0,5 prosent både fra driftsresultat og fra direkte skatter og trygdepremier, mens netto renteinntekter har vist et gjennomsnittlig negativt vekstbidrag på 0,5 prosent.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 1i. Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger¹⁾. Prosent

	1976*	1977*	1978*	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*	1985*
Vekst i disponibel realinntekt	8,3	5,3	2,3	÷ 0,8	1,2	2,3	1,1	2,4	2,0	5,7
Bidrag til vekst fra ²⁾ :										
Lønn	6,7	3,6	1,0	÷ 0,6	1,8	÷ 0,7	0,6	0,0	1,4	3,9
Driftsresultat	2,3	0,8	1,4	÷ 1,9	0,8	0,4	0,1	÷ 0,2	0,6	1,6
Netto renteinntekt	÷ 0,3	÷ 0,1	÷ 0,3	0,2	÷ 0,1	÷ 0,4	÷ 0,6	÷ 0,3	÷ 0,3	÷ 0,7
Stønader mottatt	2,0	1,3	2,2	2,7	0,3	0,8	0,9	1,6	0,7	1,8
Direkte skatter og trygdepremier	÷ 2,5	0,0	÷ 2,0	÷ 1,2	÷ 1,9	2,1	0,5	0,9	÷ 0,4	÷ 0,9
Andre inntekter, netto ...	0,1	÷ 0,2	0,0	0,1	0,3	0,0	÷ 0,4	0,4	0,0	0,1

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inntekts- og utgiftstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum.²⁾ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

I 1985 bidro utviklingen på arbeidsmarkedet — sterk sysselsettingsvekst og nedgang i arbeidsledigheten — til en meget sterk lønnsvekst og dermed største bidrag til veksten i disponibel realinntekt for husholdningene i 1985. Driftsresultatet i husholdningssektoren, den viktigste inntektskilden for de selvstendig næringsdrivende, ser også ut til å ha vokst kraftig fra 1984 til 1985. Dette skyldes i hovedsak sterk inntektsvekst i næringer som har et stort innslag av selvstendige (primærnæringene, varehandel og andre tjenesteytende næringer). Likeledes har det vært en forholdsvis sterk økning i trygdeutbetalingene fra 1984 til 1985, trolig i overkant av 12 prosent. Dette skyldes både økt antall trygdemottakere og en relativt sterk vekst i satsene for enkelte stønadsarter.

Samlet bidro lønn, driftsresultat og stønader til en realinntektsvekst på 7,3 prosent ifølge de foreløpige beregningene. Dette er en klart sterkere vekst enn i de nærmest foregående år. Til tross for skattelettelse økte realverdien av skattene og trygdepremiene som følge av den sterke inntektsveksten og den økte sysselsettingen og bidro til å trekke veksten i disponibel realinntekt for husholdningene nedover. Den sterke utlånsveksten i 1985 har gitt seg utslag i økte netto renteutgifter for husholdningssektoren. Differansen mellom renteinntekter og renteutgifter er beregnet å ha gitt et negativt bidrag på 0,7 prosent til husholdningenes samlede realinntektsvekst i 1985.

Utviklingsstrekkene fra 1984 til 1985 som er omtalt ovenfor indikerer at det har vært vekst i disponibel realinntekt både for de selvstendig næringsdrivende, lønnstakerne og de trygdede. Ingen nye beregninger er blitt publisert for disse undergruppene av husholdningssektoren verken i 1985 eller hittil i år, ettersom metoder og avstemmingsopplegg for disse beregningene

er oppe til vurdering med sikte på å øke kvaliteten på tallene.

Tabell 1 j viser inntektsutviklingen for hovedsektoren ikke-personlige foretak, som dels består av private ikke-personlige foretak (utenom finansinstitusjoner) og statsforetak (utenom offentlig eide banker). Private og statlige aksjeselskaper dominerer denne sektoren. Statens forretningsdrift er inkludert i statsforetakene og er derfor inkludert i tabellen.

Fra 1975 til 1978 var det en betydelig reduksjon i den disponible inntekten for foretakssektoren samlet. Denne perioden var preget av dårlige resultater for både skipsfarten og industrien samtidig som oljevirksomhetens bidrag til økonomien i hovedsak var på kostnadssiden. Fra bunnårene 1977 og 1978 med negative beløp på henholdsvis 6,7 og 8,0 milliarder kroner i samlet disponibel inntekt for sektoren, fikk en tre år senere, i 1980 og 1981, om lag samme positive beløp i disponibel inntekt. Storparten av økningen fant sted i de private ikke-personlige selskapene i disse årene. Disse fikk i 1982 en sterk knekk med en nedgang fra 5,8 milliarder kroner i disponibel inntekt året før til + 1,6 milliarder mens statsforetakene fortsatte å øke sin disponible inntekt med over 50 prosent. Vekst i driftsresultatet førte til kraftig økning i den disponible inntekten i foretakssektoren både i 1983 og 1984. I 1984 var for øvrig denne inntekten så og si like stor i de to undersektorene statsforetak og private ikke-personlige foretak. Samlet la de i 1984 beslag på om lag 4 prosent av disponibel inntekt for Norge. Dette er høyere enn i noe tidligere år i perioden fra 1975. Selv om disse tallene for den institusjonelle inntektsfordelingen ikke gir opplysninger om hvordan foretakenes disponible inntekt fordeles seg på næringer, er det god grunn til å

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

tro at utviklingen i oljenæringen har påvirket totaltallene i tabell 1j sterkt. På noe sikt skulle det være mulig å få delt foretakssektoren i oljevirksomhet og annen virksomhet. De høyst foreløpige anslag som hittil er beregnet for denne oppdelingen kan tyde på at dispo-

nibel inntekt for annen virksomhet i foretakssektoren enn olje nådde en topp i 1980 for deretter å falle i årene etterpå, men det må understrekes at 1985 er holdt utenfor disse beregningene og at anslagene er meget usikre.

Tabell 1j. *Inntekter og utgifter for ikke-personlige foretak inkl. Statens forretningsdrift.*

Milliarder kroner

	1975*	1976*	1977*	1978*	1979*	1980*	1981*	1982*	1983*	1984*
Inntekter	15,6	15,2	13,9	18,6	36,4	57,0	69,3	72,6	87,1	102,8
Driftsresultat	10,7	8,3	6,5	10,1	26,6	44,4	53,0	53,7	66,1	80,5
Renteinntekter	1,4	1,5	1,8	2,3	3,1	4,1	6,0	7,8	8,1	8,7
Andre inntekter ¹⁾	3,5	5,4	5,6	6,2	6,7	8,5	10,3	11,1	12,9	13,6
Utgifter	13,8	18,3	20,6	26,6	34,7	50,5	61,2	70,5	79,8	88,7
Direkte skatter og trygdepremier	3,2	4,8	5,0	7,3	11,2	23,3	25,7	27,6	32,1	36,6
Renteutgifter	6,8	8,0	9,7	12,1	15,1	17,2	22,6	27,4	29,1	32,2
Andre utgifter	3,8	5,5	5,9	7,2	8,4	10,0	12,9	15,5	18,6	19,9
Disponibel inntekt	1,8	÷ 3,1	÷ 6,7	÷ 8,0	1,7	6,5	8,1	2,1	7,3	14,1

* Foreløpige tall.

¹⁾ Inkluderer aksjeutbytte inntekt/utgift, utbytte på eierkapital i statsfortak og netto skadeforsikrings-erstatninger/-premier.

KAPITTEL 2

Lønnsutviklingen i senere år

1. LØNNSOPPGJØRET I 1985

I 1984 ble det på de fleste tariffområder inngått toårs-avtaler med bestemmelser som gav adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1985.

Hovedoppgjøret i LO/N.A.F.-området ble dette året gjennomført ved forbundsvise forhandlinger. Annetårsoppgjøret i 1985 ble derimot gjennomført som fellesoppgjør.

Landsorganisasjonen krevde ikke generelle lønnstillegg i 1985. Det ble imidlertid reist krav om særskilte tillegg for arbeidstakergrupper som i 1984 hadde blitt hengende etter i lønnsutviklingen. Videre ble det reist krav om økte premier fra arbeidsgiverne til Opplysnings- og utviklingsfondet og til sluttvederlagsordningen.

Den avtalen LO og N.A.F. ble enige om hadde følgende hovedpunkter:

1) Et særskilt lønnstillegg fra 1. april 1985 for bransjer som befant seg på et lønnsnivå mellom 85—100 pst. av gjennomsnittet i hele N.A.F.-området, og som hadde en lavere lønnsvekst enn 5,9 pst. fra 1983 til 1984. Tillegget varierte mellom kr 1,35 og kr 0,90 pr. time og omfattet tilsammen ca. 10 000 arbeidstakere.

2) Arbeidsgivernes innbetaling til Opplysnings- og utviklingsfondet ble økt fra 0,25 pst. til 0,36 pst. av bruttolønn. «Lønnstaket» for premieberegning ble dessuten hevet fra kr 100 000 til kr 120 000 i årslønn. Denne delen av oppgjøret ble gjort gjeldende fra 1. juli 1985.

I sluttvederlagsordningen ble arbeidsgivers premie økt fra 0,14 pst. til 0,20 pst. av bruttolønn med samme endring av «lønnstaket» som i Opplysnings- og utviklingsfondet. Også denne endringen ble gjort gjeldende fra 1. juli.

I tillegg ble det fra 1. oktober 1985 gitt garantitillegg i samsvar med lavlønnsgarantien. Tillegget ble regnet ut på grunnlag av lønnsstatistikken for N.A.F.-bedrifter for 2. kvartal i 1985. I alt ble det gitt garantitillegg i 28 bransjer. Tilleggene varierte fra kr 3,54 pr. time i innenriks sjøfart til kr 0,11 i gullsmedoverenskomsten. For alle N.A.F.-bedrifter under ett slo garantitillegget 1. oktober ut med gjennomsnittlig 39 øre eller 0,2 pst. fra 1984 til 1985.

Det særskilte tillegget til enkelte grupper

fra 1. april, svarer til en gjennomsnittlig lønnsvekst på 0,1 pst. fra 1984 til 1985 for samtlige arbeidere i N.A.F.-bedrifter.

Økingen i tilskuddet fra arbeidsgiverne til sluttvederlagsordningen og til Opplysnings- og utviklingsfondet fra 1. juli, slo samlet ut med ca. 0,2 pst. på lønnskostnadsveksten fra 1984 til 1985.

I privat sektor utenom LO/N.A.F.-området kom en stort sett fram til avtaler uten å måtte gå til mekling. Det var også få konflikter.

For ansatte i operatørselskapene i Nordsjøen ble det ikke gitt generelle tillegg fra 1. april. Det ble imidlertid enighet om økt tilskudd fra arbeidsgiverne til Opplysnings- og utviklingsfondet og om endringer i erstatningsbestemmelsene for offshorearbeidere som mister sitt helsesertifikat.

I overenskomstene for matforsynings- og oljeboringsbedrifter ble det heller ikke gitt generelt tillegg pr. 1. april.

Fra 1. juli ble det gitt et generelt tillegg på 4,85 pst. i operatørselskapene. Fra 1. oktober ble det gitt generelle tillegg på 9,0 pst. i matforsyningsbedriftene og 8,7 pst. i oljeboringsbedriftene.

I oppgjøret for ansatte i staten ble det gitt et generelt tillegg på 4,5 pst. pr. dato fra 1. mai. Tillegget bidro til lønnsveksten fra 1984 til 1985 med 3,1 pst.

I tillegg ble det foretatt normeringer og justeringer samt stigeendringer som bidro til lønnsveksten fra 1984 til 1985 med omlag 0,5 pst.

Oppgjøret for kommuneansatte fulgte det samme mønster som i statsoppgjøret. Det ble også her gitt et pr. datotillegg fra 1. mai på 4,5 pst. I tillegg ble det avsatt 1,2 pst. til normeringer og justeringer.

Lønnsoppgjøret i kommunesektoren våren 1984 resulterte i to avtaler i denne sektoren. Sammenslutningen av Akademikerforeningene i kommunene og Yrkesorganisasjonenes forhandlingssammenslutning kom fram til avtale gjennom forhandlinger, mens oppgjøret for de grupper som inngår i Norsk Kommuneforbunds forhandlingsområde gikk til tvungen lønnsnemnd. Fra 1. mars 1985 ble det gitt et tillegg på kr 600 pr. år til de grupper som ikke var i streik, slik at det igjen er et felles regulativ for kommuneansatte.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

2. LØNNSUTVIKLINGEN

I likhet med tidligere legger Beregningsutvalget fram en del statistikk og beregninger som gir et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1984 til 1985 og dessuten overheng til 1986 for ulike grupper. Beregningene bygger på prinsipper og forutsetninger som utvalget tidligere har lagt til grunn. Andre forutsetninger kan gi andre resultater. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

For de fleste lønnstakere innhentes det nå

lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringer, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i N.A.F.-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene.

Tabell 2a. Lønnsutviklingen for enkelte grupper

	Tids- enhet	Gjennomsnittsførtjeneste i kroner			Prosentvis endring fra året før		
		1983	1984	1985	1983	1984	1985
Menn:							
Jordbruk¹⁾							
Månedslønte ansatte	Måned	7 758	8 223	8 908	7,4	6,0	8,3
Timelønte ansatte	Time	40,39	42,63	46,00	7,9	5,5	7,9
Industri							
Voksne arbeidere ⁵⁾	Time	53,79	58,31	62,92	8,5	8,4	7,9
Tekniske funksjonærer ⁴⁾	Måned	13 769	15 096	15 298	7,2	9,6	8,0
Kontorfunksjonærer ⁴⁾	Måned	13 031	14 187	15 531	7,6	8,9	9,5
Arbeidere i privat bygge- og anleggsvirksomhet⁵⁾							
Time	Time	61,44	65,34	70,47	5,8	6,3	7,9
Losse- og lastearbeidere	Time	70,33	74,95	77,37 ²⁾	13,4	6,6	5,3 ³⁾
Utenriksfart, voksne sjømenn ⁶⁾	Måned	15 745	17 081	19 873	11,0	8,5	11,6
Innenriksfart, voksne sjømenn ⁷⁾	Måned	9 642	10 345	11 304	2,6	7,3	9,3
Privat landtransport, voksne arbeidere⁵⁾							
Time	Time	52,06	54,94	58,56	6,8	5,5	6,6
Varehandel⁴⁾							
Kontorfunksjonærer	Måned	11 780	12 771	13 746	9,4	8,4	7,6
Butikkfunksjonærer	Måned	8 285	8 856	9 524	5,9	6,9	7,5
Lagerfunksjonærer	Måned	8 558	9 194	9 865	7,8	7,4	7,3
Bankvirksomhet, ansatte i alt ⁴⁾	Måned	11 318	11 961	13 103	7,9	5,7	9,5
Forsikringsvirksomhet, ansatte i alt ⁴⁾	Måned	14 137	14 865	16 055	7,9	5,1	8,0
Statens embets- og tjenestemenn ⁸⁾ ..	Måned	10 740	11 460	12 185	6,9	6,7	6,3
Kvinner:							
Jordbruk¹⁾							
Timelønte ansatte	Time	37,71	40,09	43,58	7,0	6,3	8,7
Industri							
Voksne arbeidere ⁵⁾	Time	45,35	49,15	52,85	9,5	8,4	7,5
Kontorfunksjonærer ⁴⁾	Måned	8 554	9 397	10 231	8,2	9,9	9,2
Varehandel⁴⁾							
Kontorfunksjonærer	Måned	8 230	8 929	9 650	8,4	8,5	8,1
Butikkfunksjonærer	Måned	6 729	7 213	7 702	6,7	7,2	6,8
Bankvirksomhet, ansatte i alt ⁴⁾	Måned	8 868	9 424	10 302	8,8	6,3	9,3
Forsikringsvirksomhet, ansatte i alt ⁴⁾	Måned	9 347	9 885	10 723	8,9	5,8	8,5
Statens embets- og tjenestemenn ⁸⁾	Måned	9 010	9 640	10 232	8,2	7,0	6,1

¹⁾ September. ²⁾ Gj.sn. 1.—3. kvartal 1985. Årsgjennomsnitt, inkl. overtid og diverse tillegg for de to foregående år. ³⁾ 1.—3. kvartal 1985 i forhold til 1.—3. kvartal 1984. ⁴⁾ Pr. 1. september. ⁵⁾ Årsgjennomsnitt inkl. overtid og diverse tillegg. ⁶⁾ Mars. ⁷⁾ November. ⁸⁾ Pr. oktober. Heltidsansatte. Virkningen av normeringsoppgjøret pr. 1. mai 1985 er antakelig ikke kommet med fullt ut i statistikken for 1985.

Kilde: Lønnsstatistikk utarbeidet av Statistisk Sentralbyrå og Norsk Arbeidsgiverforening.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

I tabell 2 a er det gitt tall for lønnsutviklingen i årene 1983—85 for en del grupper. Tallene viser for de fleste gruppene lønnsutviklingen mellom de årlige tellingstidspunktene. Tabellen gir inntrykk av en varierende lønnsutvikling. For en del skyldes dette forhold som er nevnt ovenfor. Men også den faktiske lønnsutvikling har vært noe ulik fra gruppe til gruppe.

I utvalgets tidligere rapporter har det videre vært en tabell over utviklingen i årslønn for en del grupper. Beregningene som nå er ført fram til 1985 gjengis i tabell 2 b. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om tariffoppgjør i de enkelte år. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker. Tallene for industriarbeiderne og for ledende funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og i staten er de samme som nyttes ved beregninger over disponibel realinntekt i kap. 5.

En sammenlikning mellom grupper må gjøres med varsomhet. Den perioden som er valgt — ut fra statistiske hensyn — kan gi tilfeldige utslag. Andre perioder ville kunne gi et annet forhold mellom gruppene gjennomsnittstall. Statistikkgrunnlaget kan være forskjellig fra gruppe til gruppe. De ulike veksttall må også ses i lys av ulike inntektsnivåer.

Tabellen bygger på statistikk for heltids-

ansatte. I enkelte av de områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. For kommunesektoren antas det at 25—30 prosent av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen noe mindre; mellom 20 og 25 prosent. Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for et område sett under ett, være en annen enn tabellen viser. I følge opplysninger fra Norske Kommuners Sentralforbund, har således lønnsveksten i de senere år vært lavere enn det tabellen viser for kommunene, dersom også de deltidsansatte medregnes.

Tabellen er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje — eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg — er med i tallene.

De beregnede tall viser at den årlige lønnsveksten har variert en del mellom gruppene. Foruten de forhold som er nevnt foran, kan dette ha sammenheng med lavlønsprofil ved tariffoppgjør og med sammensetningen av arbeidsstyrken (f.eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner). Også andre faktorer kan ha spilt inn, bl.a. forskyvning i statistikk, nedlegging og opprettelse av arbeidsplasser.

Tabell 2b. Beregnet årslønnsvekst for noen grupper

År	Arbeidere i N.A.F.-bedrifter			Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter		Varehandel
	Industri	Byggevirksomhet	Landtransport	I alt	Ledende	
1973—74	17,4	14,2	16,4	13,4	13,0	13,9
1974—75	19,9	16,9	23,3	17,6	13,9	18,3
1975—76	11,5	16,6	15,5	15,3	12,5	15,5
1976—77	8,9	12,0	10,0	11,8	10,0	10,3
1977—78	7,8	8,9	7,1	9,4	8,7	12,4
1978—79	2,9	1,8	5,3	3,1	2,5	2,0
1979—80	10,1	8,6	11,4	8,6	7,5	11,8
1980—81	10,1	9,9	10,3	12,8	11,8	10,7
1981—82	10,5	11,6	12,5	11,8	10,7	11,5
1982—83	8,3	7,3	6,8	9,1	8,5	8,5
1983—84	7,9	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2
1984—85	7,4	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9
1973—85	218,7	215,7	240,1	239,4	201,3	239,2
Gj.snitt pr. år	10,2	10,1	10,8	10,7	9,6	10,7

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

	Hotell og restau- rant	Uten- riks- sjø- fart	Bank ²⁾		For- sikring	Stat		Kom- mune ³⁾	Forretnings- messig tjeneste- ytning ⁴⁾
			I alt	Ledende		I alt	Ledende		
1973—74	11,1	12,5	13,3	10,3	12,0	12,3	10,4	11,9	—
1974—75	23,5	17,5	17,2	16,7	15,9	18,8	17,9	17,8	—
1975—76	15,1	16,9	9,2	7,4	12,1	11,8	8,8	14,7	—
1976—77	17,0	11,8	12,7	12,6	9,9	8,8	6,2	9,5	—
1977—78	6,1	7,0	10,9	10,3	9,6	8,2	6,2	8,5	—
1978—79	3,0	7,0	3,1	1,6	2,3	1,7	1,6	3,0	—
1979—80	13,9	8,3	12,2	10,2	12,0	9,6	10,0	10,3	—
1980—81	17,5	17,0	13,2	12,5	13,0	11,5	6,2	12,4	—
1981—82	10,5	7,0	13,2	10,7	12,8	12,3	8,0	12,1	13,2
1982—83	6,4	10,0	8,6	7,2	9,6	7,6	7,6	9,0	11,2
1983—84	6,8	6,0	6,5	5,5	5,6	6,5	8,0	7,5	9,0
1984—85	7,5	7,5	8,1	8,1	6,7	7,0	7,4	7	8,5
1973—85	264,8	236,2	235,9	192,7	216,2	200,5	155,5	222,4	—
Gj.snitt pr. år ..	11,4	10,7	10,6	9,4	10,1	9,6	8,1	10,3	10,5 ⁵⁾

¹⁾ Omfatter heltidsansatte månedslønte. Tallene for de to siste årene er anslag.

²⁾ Forretnings- og sparebanker.

³⁾ Statistikken for kommunene har vært under utbygging den perioden tabellen dekker. For de siste årene omfatter tallene heltidsansatte inkl. helse- og sosialvesen, men ekskl. skoleverket. Statistikken for 1985 foreligger ikke ennå. Tallet for 1984—85 er et anslag.

⁴⁾ Lønnsstatistikk utarbeidet første gang pr. 1. september 1980.

⁵⁾ Gjennomsnitt pr. år for perioden 1981—85.

Den forholdsvis sterke lønnsveksten for ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet og i en viss utstrekning også i varehandel i årene 1980—85, må f.eks. ses i sammenheng med oppgjørenes lavlønnsprofil. Det samme gjelder den sterkere lønnsveksten for kommuneansatte enn for statsansatte i årene 1980 og 1981. Den sterke lønnsstigning fra 1980 til 1983 for funksjonærer i forretnings- og sparebanker og forsikring, og fra og med 1981 også for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter, har derimot ikke denne bakgrunn. Ansatte i forretningsmessig tjenesteyting har også hatt en sterk lønnsvekst de fire siste årene. Som påpekt foran, bør det utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 2 b gir en samlet årslønnsvekst på 7,6 pst. fra 1984 til 1985. Tabell 2 b omfatter ikke alle lønnstakergrupper i samfunnet, og metoden for sammenveiling er noe usikker. Tallet er noe lavere enn det tall som er gitt i tabell 1 c for den gjennomsnittlige lønnsvekst for alle lønnstakere under ett. Ifølge denne tabellen som bygger på foreløpige nasjonalregnskapstall, økte utbetalt lønn pr. utført årsverk med 7,8 pst. fra 1984 til 1985 i gjennomsnitt for alle næringer. Det er imidlertid noe forskjellig lønnsbegreper i de to tabellene.

I senere år har begrepet overheng blitt sta-

dig mer anvendt i diskusjonen om lønnsutviklingen. Med dette menes den lønnsvekst de enkelte gruppene tar med seg fra ett år og inn i neste.

Overhenget beskrives ved hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli selv om det ikke skjer noen lønnsvekst i det andre året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i N.A.F.-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønnstillegg som gis sent i året fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid lite om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overhenget være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et forhandlingsspørsmål mellom partene i de enkelte tariffområder. Det kan også variere

betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

I oppstillingen er overhenget til 1986 anslått for en del områder. Det understrekes at partene i de ulike områder kan ha ulike oppfatninger av hvilke prinsipper som skal legges til grunn ved beregning av overhenget.

	Pst.
LO/N.A.F.-området i alt	3,3
Industriarbeidere	3,2
Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter	3,4
Staten	1,9
Varehandel	2,4
Forretnings- og sparebanker	2,1
Forsikring	2,0
Forretningsmessig tjenesteyting	3,5

Tallene i tabell 2 b er et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for kvinner og menn. I

tabell 2 c har en for enkelte grupper forsøkt å belyse hvordan endringer i kvinners og menns andel av sysselsettingen påvirker den gjennomsnittlige lønnsutviklingen.

For disse gruppene har det i de senere år vært sterkere lønnsvekst for kvinner enn for menn.

Størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn har det for disse fire gruppene vært blant funksjonærer i N.A.F.-bedrifter.

Kvinner har for alle fire gruppene i tabell 2 c økt sin andel av sysselsettingen fra 1981 til 1985. P.g.a. at kvinners gjennomsnittslønn ligger lavere enn for menn, vil en større andel kvinner trekke den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten ned. For gruppene i tabell 2 c betyr dette at den gjennomsnittlige lønnsveksten i denne perioden ligger 0,5—1,0 prosentpoeng lavere enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel.

Tabell 2c. Lønnsutviklingen for kvinner og menn for noen grupper. 1981–85. Prosent

	Bank ¹⁾²⁾		Forsikring ¹⁾		Industri ³⁾		Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter ¹⁾	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1981–82	13,8	15,7	12,5	14,3	10,2	11,0	11,6	13,2
1982–83	7,3	8,2	7,9	8,9	8,1	9,3	7,4	8,5
1983–84	6,0	6,6	5,1	5,8	7,9	8,2	8,5	9,5
1984–85	9,2	8,9	8,0	8,5	7,5	7,2	8,8	9,3
1981–85	41,3	45,3	37,8	42,8	38,2	40,7	41,5	47,0

¹⁾ Lønnsutviklingen fra dato til dato.

²⁾ Forretnings- og sparebanker.

³⁾ Timefortjeneste ekskl. overtid. Årsgjennomsnitt.

I N.A.F.s lønnsstatistikk for voksne arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, privat transportvirksomhet og oljevirksomhet var det en økning i årslønnen eller i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg omregnet til 40 timer pr. uke på 7,3 prosent fra 1984 til 1985, mot 7,5 prosent året før.

Det er forholdsvis få hovednæringsgrupper som avviker særlig fra den gjennomsnittlige årslønnsveksten. Det er mindre spredning mellom bransjene enn det som var tilfelle fra 1983 til 1984. Av de som ligger over gjennomsnittet er det bare grafisk industri og elektrokjemisk industri som har en årslønnsvekst særlig over gjennomsnittet med veksttall over 9 prosent, mens landtransport og verkstedsindustrien ligger lavest med veksttall mellom 6 og 6,5 prosent.

Helt fra slutten av 1982 har det vært en forholdsvis sterk økning i bruken av overtid. Andelen timer betalt med overtidstillegg økte fra 3,9 prosentenheter i 1984 til 4,3 prosentenheter i 1985. Timefortjenesten medregnet overtidstillegget økte derfor 0,4 prosentenheter sterkere fra 1984 til 1985 enn timefortjenesten eksklusiv overtid.

Av årslønnsveksten eksklusive overtid på 7,3 prosent fra 1984 til 1985 utgjorde overhenget fra 1984 3,6 prosent. Tariff tilleggene gitt i løpet av 1985 bidro med 0,2 prosent (tariff tilleggene pr. 1. april — 11 øre og garantit tilleggene som følge av Lavlønnsordningen — 3 øre). Bidraget fra lønns glidningen i løpet av 1985 ble således 3,5 prosent.

Tabell 2 d viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariff-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

messig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere (menn + kvinner).

Tabellen viser utviklingen i vekstraten for timefortjenesten fra tilsvarende kvartaler året før. Dette er gjort for å eliminere sesongvariasjoner. Tariffmessig lønnsøkning er lav-lønnstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale, her-

under forbundsvise forhandlinger. Lønns-glidningen blir en restpost. Den omfatter lønns-tillegg som gis ved blant annet lokale forhandlinger på de enkelte bedriftene. Lønns-glidningen er således et statistisk begrep hvor også fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkene osv. kan spille inn.

Tabell 2d. *Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtid, helligdagsbetaling og feriepengar*

		Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønnsglidning som andel av total lønns- utvikling ³⁾ %
		Lønnsøkning pr. time	Herav:		
			Tariffmessig økning	Lønns- glidning	
1972	1. kvartal	9,6	4,5	5,2	54
1973	1. kvartal	9,1	3,8	5,3	58
1974	1. kvartal	12,0	4,8	7,2	60
1975	1. kvartal	24,9	15,7	9,2	37
1976	1. kvartal	13,2	9,2	4,4	32
1977	1. kvartal ¹⁾	15,0 ¹⁾	9,5	5,5	33
1978	1. kvartal	10,2	2,9	7,3	72
1979	1. kvartal	5,9	2,1	3,8	64
1980	1. kvartal	2,6	0,3	2,4	92
1980	2. kvartal ²⁾	10,4	5,2	5,1	49
1980	3. kvartal ²⁾	10,7	5,3	5,4	50
1980	4. kvartal	14,6	5,7	8,9	61
1981	1. kvartal	13,5	5,2	8,3	61
1981	2. kvartal ²⁾	9,2	1,9	7,3	79
1981	3. kvartal ²⁾	9,8	1,9	7,9	81
1981	4. kvartal	8,3	1,8	6,5	78
1982	1. kvartal	8,3	1,8	6,6	80
1982	2. kvartal ²⁾	11,2	5,7	5,5	49
1982	3. kvartal ²⁾	11,7	5,6	6,0	51
1982	4. kvartal	11,8	5,5	6,3	53
1983	1. kvartal	11,8	5,5	6,3	53
1983	2. kvartal	7,0	1,2	5,8	83
1983	3. kvartal	7,3	1,1	6,2	85
1983	4. kvartal	6,2	1,0	5,1	82
1984	1. kvartal	6,1	1,0	5,2	85
1984	2. kvartal ²⁾	7,4	2,9	4,4	59
1984	3. kvartal ²⁾	7,9	3,0	5,0	63
1984	4. kvartal	8,7	3,0	5,7	66
1985	1. kvartal	8,9	3,0	5,9	66
1985	2. kvartal	7,2	0,8	6,4	88
1985	3. kvartal	6,5	0,5	6,0	92
1985	4. kvartal	7,0	0,5	6,5	93

Kilde: N.A.F.s lønnsstatistikk.

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepengar o.l.

¹⁾ Inklusive lønnskompensasjon for arbeidstidsforkortelsen.

²⁾ Korrigert for etterbetalinger.

³⁾ Regnet av prosenter.

Lønnsstoppen fra 1978 til 1980 bidrar i seg selv til høy glidningsandel.

Siste kolonne i tabellen viser lønnsglidningens andel av den totale lønnsøkning. Tabellen viser at det har vært en økning helt fra begynnelsen av 1970-årene i andelen av den totale lønnsveksten i form av lønnsglidning. I 1982 og 1984 hvor det var forbundsvis forhandling ble andelen tariff tillegg noe større.

Dersom det for eksempel er store variasjoner i de generelle tillegg pr. 1. april fra år til år, vil det fra 1. til 2. kvartal kunne bli store forskyvnings når det gjelder nivået på lønnsøkningen og fordeling på tariffmessige lønns tillegg og lønnsglidning. For resten av året vil variasjonene i tallene i hovedsak gjenspeile utviklingen i lønnsglidningen.

Etter lønnsstoppens opphør i 1980 steg lønnsglidningen i slutten av 1980 slik at økningen fra 4. kvartal 1979 til 4. kvartal 1980 ble hele 8,9 prosent. Etter 1981 var det en nedadgående tendens i lønnsglidningen, selv om det også har vært tilfeller hvor glidningen har økt sterkere enkelte kvartaler. Fra slutten av 1984 har det igjen vært en viss tendens til forsterkning av lønnsglidningen. Lavere lønnsvekstrate fra 1. til 2. kvartal i 1985 skyldes lavere tariff tillegg fra 1. april 1985. Mens årslønnsveksten fra 1984 til 1985 var 7,3 prosent var lønnsveksten fra 4. kvartal 1984 til 4. kvartal 1985 7,0 prosent. Selv om lønnsveksten i 4. kvartal 1985 var lavere enn ved inngangen til 1985, er det en underliggende trend i retning av økt lønnsvekst som følge av større lønnsglidning. Omfanget av timer betalt med overtid fortsatte å øke også i 4. kvartal 1985, slik at timefortjenesten inklusiv overtidstillegget økte 0,3 prosentenheter sterkere enn timefortjenesten eksklusiv overtidstillegget.

Overhenget inn i 1985 for voksne arbeidere ble 3,3 prosent mot 3,6 prosent året før. Det lavere overhenget i år skyldes et lavere tariff tillegg våren 1985 i forhold til våren 1984.

For *industriarbeidere eksklusiv offshorevirksomhet* økte den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusive overtidstillegg omregnet til 40 timer pr. uke eller årslønnsveksten med 7,4 prosent fra 1984 til 1985 mot 7,9 prosent året før. Lønnsveksten inklusiv overtid var 7,7 prosent.

Av lønnsveksten for industriarbeidere på 7,4 prosent utgjorde overhenget fra 1984 3,6 prosent og tariff tilleggene i 1985 0,2 prosent. Bidraget fra lønnsglidningen i løpet av 1985 var 3,6 prosent for industriarbeidere.

Utviklingen av de gjennomsnittlige timefortjenester for industriarbeidere i løpet av 1985 viser den samme trenden som beskrevet for voksne arbeidere totalt. Mens det lave gjennomsnittlige tariff tillegg i 1985 bidro til en lavere lønnsvekstrate var det en tilta-

kende lønnsglidning mot slutten av 1985. Fra 4. kvartal 1984 til 4. kvartal 1985 steg industriarbeiderlønningene med 6,9 prosent. I denne perioden var tariff tilleggene 0,4 prosent, slik at lønnsglidningen i perioden er 6,5 prosent regnet eksklusiv overtid og 0,3 prosent sterkere inklusiv overtid. Dette er en lønnsglidning nesten 1 prosentenheter sterkere enn tilsvarende vekstrate i samme kvartal året før.

Overhenget fra 1985 inn i 1986 er 3,2 prosent for voksne industriarbeidere.

Den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusiv overtid i *oljevirksomhet, offshore* økte med knapt 5 prosent fra 4. kvartal 1984 til 4. kvartal 1985. Strukturendringer og sterke bevegelser i bemanningen, samt ulik praksis når det gjelder til hvilke tidspunkter lønns tilleggene blir gitt og etterbetalinger fører til at lønnsutviklingstallene for denne gruppen vil variere sterkt mellom kvartaler og mellom år.

Lønnskostnader

Fra 1982 har det vært en betydelig økning i bruken av overtid og timer betalt med overtidstillegg, slik at bedriftenes gjennomsnittlige utbetalinger pr. arbeidet time har økt relativt sterkere enn timefortjenesten eksklusive overtid. Dessuten inneholder bedriftenes lønnskostnader også lønn for fravær av ulike slag som feriepenger, bevegelige helligdager, lønn under sykdom og permisjon, samt arbeidsgiveravgift til Folketrygden og LO/N.A.F.-ordninger.

Tabell 2 e nedenfor viser lønnskostnadene for industriarbeidere pr. timeverk fra 1979 til 1985, spesifisert på typer av indirekte personalkostnader målt i prosent av lønn for arbeidet tid pr. time. Nederst i samme tabell er også den beregnede årslønnsveksten satt opp for hele perioden. Årslønnen er beregnet eksklusiv overtidbetaling. Dessuten er det forutsatt full lønn under sykdom og ferie.

Den nye sykelønnsordningen fra 1. juli 1978 gjorde at bedriftene betalte 100 prosent av lønn de første 10 dagene av sykefraværet. Det overskytende ble refundert fra det offentlige. Fra 1981 til 1982 ble bedriftenes betalingsperiode i sykelønnsordningen utvidet til de første 14 dagene av sykefraværet. Dette økte bedriftenes relative lønnskostnader med 0,4 prosentenheter fra 1981 til 1982. Ifølge N.A.F.s fraværstatistikk var det en svak økning av fravær i industrien fra 1983 til 1984. Mens langtidsfraværet gikk noe opp gikk korttidsfraværet noe ned. Fravær betalt av bedriftene gikk derfor ned med 0,1 prosentenheter fra 1983 til 1984. Fraværstatistikk for 1985 foreligger ennå ikke.

Tabell 2e. *Lønnsutviklingen for industriarbeidere (gjennomsnitt for menn og kvinner)*

		1977	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. betaling for									
helgedager og feriepenger	Kr	32,69	36,02	39,67	43,66	48,26	52,43	56,81	61,20
Stigning fra foregående år	pst.	10,8	—	10,1	10,1	10,5	8,6	8,4	7,4
Indirekte personalkostnader i pst. av gj.sn. timefortjeneste									
ekskl. betaling for helgedager og feriepenger	pst.	35,5	40,1	40,2	40,4	40,5	40,2	41,2	41,8
Herav:									
Betaling for helgedager	pst.	3,0	4,3	3,9	3,4	3,0	3,0	3,9	4,3
Feriepenger	pst.	9,8	9,9	9,9	10,2	10,3	10,3	10,4	10,4
Feriepenger av lønn under sykdom	pst.	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Lønn under sykdom og permisjon	pst.	1,4	5,6	5,6	5,6	6,0	5,8	5,7	5,7
Arbeidsgiveravgiftene:									
Folketrygden	pst.	18,5	19,0	19,3	19,3	19,3	19,2	19,3	19,3
LO/N.A.F.-ordningene ²⁾	pst.	1,9	0,4	0,6	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Gj.sn. timefortjeneste inkl. betaling for helgedager,									
feriepenger, lønn under sykdom o.l.	Kr	37,63	43,47	47,72	52,48	58,06	62,97	68,74	74,30
Stigning fra foregående år	pst.	11,0	—	9,8	10,1	10,6	8,5	9,2	8,1
Bedriftens lønnskostnader pr. timeverk ¹⁾	Kr	44,29	50,46	55,62	61,30	67,81	73,51	80,22	86,78
Stigning fra foregående år	pst.	10,9	—	10,2	10,3	10,6	8,5	9,1	8,2
Stigning i beregnet årslønn fra foregående år	pst.	9,0	—	10,1	10,1	10,5	8,3	7,9	7,4

¹⁾ Gjennomsnittlig timefortjeneste inkl. betaling for helgedager, feriepenger, lønn under sykdom o.l. samt arbeidsgiveravgiftene til trygdene.

²⁾ Inklusive trekkene til Lavlønnsfondet fratrukket overføringer fra Lavlønnsfondet.

Fra 1984 til 1985 økte de relative timelønns-kostnadene sterkere enn timefortjenestene, i hovedsak som følge av at 1985 inneholdt flere bevegelige helligdager som falt på ukens 5 første dager. Endringer i LO/N.A.F.-ordningene som økt premie til Sluttvederlagsordningen og til Opplysnings- og utviklingsfondet ved tariffrevisjonen 1985 bidro dessuten til 0,2 prosentenheter økning i de indirekte personal-kostnader fra 1984 til 1985.

Foruten lønn for ikke-arbeidet tid og de generelle arbeidsgiveravgiftene har bedriftene også mer eller mindre frivillig indirekte personalkostnader, som f.eks. til bedriftslegeordning, private sykekasser, pensjonsordninger, yrkesopplæring, kantinevirksomhet, subsidierte lån osv. Disse kostnadene utgjorde gjennomsnittlig 9,0 prosent av lønn for arbeidet tid i 1983 for industriarbeidere.

For funksjonærene i industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantervirksomhet steg den gjennomsnittlige månedslønnen med 8,8 prosent for menn og 9,3 prosent for kvinner fra 1. september 1984 til 1. september 1985, basert på statistikk for bedrifter som er med i begge årene. En relativt kraftig økning i kvinneandelen med forholdsvis lavt lønnsnivå i bedriftene førte til at lønnsøkningen for alle funksjonærer (både menn og kvinner) ble 8,5 prosent i samme tidsperiode.

Ut fra samme beregningsprinsipper som tidligere år har Beregningsutvalget anslått årslønnsveksten fra 1984 til 1985 til 8,5 prosent for samtlige funksjonærer. For ledende funksjonærer er tilsvarende årslønnsvekst beregnet til 8,9 prosent.

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte med 6,5 pst. for menn og 7,2 pst. for kvinner fra april 1984 til april 1985. For heltidsansatt prosentlønnen serveringspersonale steg den gjennomsnittlige dagförtjenesten med 5,5 prosent for voksne menn og 7,0 prosent for voksne kvinner fra perioden 1. november 1983—30. april 1984 til perioden 1. november 1984—30. april 1985.

Fra 1. oktober 1985 ble det gitt et garanti-tillegg på kr 3,39 pr. time.

For denne gruppen ble det ikke gitt noe generelt tillegg fra 1. april 1985. Garantitillegget 1.10.1985 antas å slå ut i en lønnsøkning på 2,0 prosent fra 1984 til 1985. I tillegg kommer lønnsglidningen og overhenget fra 1984.

I forretnings- og sparebanker steg den gjennomsnittlige månedsförtjenesten med 9,2 pst. for menn og 8,9 pst. for kvinner fra 1. septem-

ber 1984 til 1. september 1985. Fra 1. mai 1985 ble det gitt et generelt tillegg på 4,9 pst. Utvalget antar at det generelle tillegget, overhenget fra 1984 og lønnsglidningen i 1985 vil gi en total lønnsøkning fra 1984 til 1985 på 8,1 pst.

I forsikringsvirksomhet steg den gjennomsnittlige månedsförtjenesten med 8,0 pst. for menn og 8,5 pst. for kvinner fra 1. september 1984 til 1. september 1985. Fra 1. mai 1985 ble det gitt et generelt tillegg på 6,1 pst. Sammen med overhenget fra 1984 og lønnsglidningen i 1985 antas dette å gi en total lønnsøkning fra 1984 til 1985 på 6,7 pst.

I varehandel steg den gjennomsnittlige månedsförtjenesten med 8,0 pst. både for menn og kvinner fra 1. september 1984 til 1. september 1985.

Fra 1. april 1985 ble det i tariffavtalen mellom Handelens Arbeidsgiverforening og Handel og Kontor gitt et generelt tillegg på kr 360 pr. måned til alle arbeidstakere over 18 år. Tillegget antas å slå ut med en gjennomsnittlig lønnsøkning på 4,7 pst. fra 1. april. For varehandelen under ett ventes det generelle tillegget, overhenget fra 1984 og lønnsglidningen i 1985 og gi en total lønnsøkning fra 1984 til 1985 på 7,9 pst.

I utenriks sjøfart steg den gjennomsnittlige hyren for voksne sjømenn med 8,5 pst. fra mars 1984 til mars 1985.

Blant sjøfolk ombord på forsyningsskip steg den gjennomsnittlige månedsförtjenesten inklusive overtid og diverse andre tillegg med 6,3 pst. fra mars 1984 til mars 1985.

Fra 1. november 1985 ble hyresatsene økt med 4,0 pst. både i utenriksfart og på forsyningsskipene. I tillegg ble kostpengene økt. Fra 1. mai 1986 er det avtalt et nytt tillegg på 4,0 pst.

I innenriks sjøfart steg den gjennomsnittlige månedsförtjeneste for voksne sjømenn i underordnede stillinger med 10,7 pst. fra november 1984 til november 1985.

Fra 1. april 1985 ble det ikke gitt generelt tillegg i innenriks sjøfart. Fra 1. oktober 1985 ble det gitt et garantitillegg på kr 3,54 pr. time eller kr 612 pr. måned.

Blant ansatte på flyttbare borefartøyer og verkstedsplattformer steg den gjennomsnittlige månedsförtjenesten inklusive overtid og diverse tillegg med 11,6 pst. fra november 1984 til november 1985.

Fra 1. april 1985 ble det gitt et tillegg på 5,7 pst. til medlemmer i Sjømannsforbundet, Maskinistforbundet og Styrmannsforeningen. Oppgjøret for medlemmer i Rederiansatte Oljearbeideres Forbund gikk til tvungen lønnsnemnd. Kjennelsen i nemnda fastsatte tillegget til 5,7 pst. fra 28. juni 1985.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Statistikken for borefartøyer og verkstedsplattformer blir innhentet i november hvert år (i 1981 i desember). Den omfatter både boremannskap og maritimt mannskap. For 1985 omfatter statistikken 25 borefartøyer og verkstedsplattformer med i alt 2 246 ansatte.

Statistikken dekker ikke de faste produksjonsplattformene eller bedrifter som driver tjenesteytende virksomhet i Nordsjøen.

Tabell 2f. *Gj.snittlig månedsførtjeneste¹⁾ inkl. overtid og diverse andre tillegg på flyttbare borefartøyer og verkstedplattformer. 1975-85*

	Kr	Stigning i pst. fra året før
1975	6 609	—
1976	7 177	7,7
1977	7 707	8,3
1978	7 914	2,7
1979	8 538	7,9
1980	10 171	19,1
1981 ²⁾	10 778	6,0
1982	13 907	29,0
1983	14 856	6,8
1983 ³⁾	13 287	—
1984	13 565	2,1
1985	15 137	11,6

¹⁾ November.

²⁾ Desember.

³⁾ Ekskl. boresjefer og borere. Disse er heller ikke med i statistikken etter 1983.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Lønsspredningen blant ansatte på borefartøyer og verkstedsplattformer er forholdsvis stor. I november 1985 varierte månedslønnen fra ca. 10 200 kroner for riggassistenter til 22 100—30 100 kroner for stabilitetssjefer, tekniske sjefer og plattformssjefer.

Blant sjøfolk ombord på forsyningsskip steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 6,3 pst. fra mars 1984 til mars 1985.

Fra 1. november 1985 ble hyresatsene økt med 4 pst., dvs. det samme som utenriks sjøfart.

Statistikken for forsyningsskip blir innhentet i mars hvert år. I 1985 omfatter den 110 skip med i alt 1 875 sjøfolk. Tabell 2g viser månedsførtjenesten på forsyningsskip.

Lønnsstatistikken for de *statstilsatte* pr. 1. oktober 1985 omfatter 177 000 arbeidstakere. Disse utfører 163 000 årsverk. Lønnsstigningen pr. årsverk fra 1. oktober 1984 til 1. oktober 1985 er på 7,3 pst.

Lønnsveksten for heltidstilsatte var 7,3 pst. fra 1. oktober 1984 til 1. oktober 1985. For heltidstilsatte kvinner var stigningen 7,5 pst., og for heltidstilsatte menn 7,4 pst.

Normeringsoppgjøret pr. 1. mai 1985 (0,15 pst. på årsbasis) var bare delvis iverksatt på tellingstidspunktet 1. oktober 1985. Virkningene av dette oppgjøret er derfor bare delvis med i tallene pr. 1. oktober 1985.

Virkingen av justerings- og normeringsoppgjøret pr. 1. august 1984 og 1. oktober 1984 er ikke med i 1984-tallene, men i 1985-tallene. Denne delen av lønnsveksten representerer ca. 1,05 pst. pr. 1. august 1984 og 0,16 pst. pr. 1. oktober 1984.

Tabell 2g. *Gjennomsnittlig månedsførtjeneste¹⁾ inkl. overtid og diverse andre tillegg for sjøfolk på forsyningsskip. 1975-1985*

	Voksne sjøfolk i alt		Av dette			
	Månedsførtjeneste kr	Stigning i pst. fra året før	Befal kr	Stigning i pst. fra året før	Matroser kr	Stigning i pst. fra året før
1975	6 676	—	7 687	—	5 466	—
1976	7 929	18,8	8 979	16,8	6 606	20,9
1977	8 069	1,8	9 149	1,9	6 746	2,1
1978	8 227	2,0	9 329	2,0	6 802	0,8
1979	8 470	3,0	9 514	2,0	7 068	3,9
1980	8 593	1,5	9 649	1,4	7 137	0,1
1981	10 926	27,2	12 186	26,3	9 288	30,1
1982	11 698	7,1	12 967	6,4	10 043	8,1
1983	13 451	15,0	15 088	16,4	11 196	11,5
1984	14 251	5,9	15 889	5,3	11 992	6,6
1985	15 146	6,3	16 826	5,9	12 703	6,5

¹⁾ Mars.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Veksten i perioden skyldes i hovedsak tariff-tillegget på 4,5 pst. som ble gitt 1. mai 1985. Inklusiv justerings- og normeringsoppgjøret utgjør de tariffmessige tillegg ca. 5,2 pst. pr. 1. mai 1985.

På årsbasis utgjør lønnsveksten for stats-tilsatte fra 1984 til 1985 7,0 pst. Årslønns-veksten har variert mellom ulike grupper stats-tilsatte:

	Gjennomsnittslønn		% vekst fra 1984—1985	Heltids- tilsatte pr. 1.10.85
	1984	1985		
Kontorassistent/kontorfullmektig	98 207	104 350	6,3	10 197
Fagarbeider i Teléverket og NSB	110 989	118 347	6,6 ²⁾	5 119
Saksbehandlere ¹⁾	141 300	150 747	6,7	12 547
Eksp.sjef/underdirektør/byråsjef	197 703	212 431	7,4 ²⁾	836

¹⁾ Omfatter førstesekretær, konsulent og førstekonsulent.

²⁾ Det har vært en endring i antall tilsatte i de forskjellige stillingskoder som omfattes av gruppene, slik at vektgrunnlaget ved sammenveiningen er endret.

Med bakgrunn i Rikslønnsnemndas kjennelse fikk tarifftilleggene i 1984 ulike iverksettingsdatoer for de med og de uten streikerett. De ulike iverksettingsdatoer vil ha betydning for årslønnsveksten for de forskjellige grupper tilsatte. I årslønnsvekstberegningene er det tatt hensyn til dette.

Lønnsstatistikken for skoleverket omfatter 79 000 arbeidstakere som utfører 72 000 årsverk. Lønnsveksten for årsverk fra 1. oktober 1984 til 1. oktober 1985 er på 6,9 pst.

For skoleverket kom justerings- og normeringsoppgjøret pr. 1. august 1984 på ca. 1,05 pst. først med i 1985-statistikken. Justeringsoppgjørene pr. 1. oktober 1984 fikk ikke virkning for skoleverket.

Det er uklart hvor stor del av normeringsoppgjøret pr. 1. mai 1985 som var iverksatt på tellingstidspunktet 1. oktober 1985.

På årsbasis var lønnsveksten i skoleverket 6,9 pst. fra 1984 til 1985.

Ifølge Statistisk Sentralbyrås statistikk steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte kommunale arbeidstakere utenom ansatte i helsevesen og sosial omsorg, skoleverket og ansatte som er timelønnte med 5,1 pst. for menn og 5,8 pst. for kvinner fra 1. september 1983 til 1. september 1984. (Statistikk for 1985 foreligger ikke).

For kommunale og fylkeskommunale arbeidstakere i helsevesen og sosial omsorg steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 8,5 pst. for menn og med 6,3 pst. for kvinner fra 1. oktober 1983 til 1. oktober 1984 (Statistikk for 1985 foreligger ikke).

Siden 1980 har Statistisk Sentralbyrå utarbeidet statistikk for ansatte i forretnings-

messig tjenesteyting. Dette omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Lønns-tilleggene følger imidlertid ofte lønnstilleggene i landsomfattende tariffavtaler, f.eks. mellom Handel og Kontor og Norsk Arbeidsgiverfor-ening eller for offentlige ansatte. Fra 1. september 1984 til 1. september 1985 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 9,5 pst. for menn og 8,9 pst. for kvinner.

3. LØNNSSPREDNING I N.A.F.s KVARTALSSTATISTIKK

Mens tarifftilleggene normalt bidrar til å minske lønnsforskjellene virker lønnsglidningen i motsatt retning. Siste kolonne i tabell 2 d gir en oversikt over lønnsglidningens andel av lønnsveksten. Denne viser at lønnsglidningens andel av den totale lønnsveksten har økt i de siste årene. Dette skulle isolert sett slå ut i større lønnsforskjeller.

Tabell 2 h viser at lønnsstrukturen mellom bransjer over noen år endrer seg lite. Dette ser ut til å være hovedtendensen særlig i 1980-årene, men det kan være endel variasjoner avhengig av hvilke bransjer og tidsperioder som legges til grunn.

Mens lavlønnstilleggene i 1960- og 1970-årene ikke automatisk hevet bransjer eller bedrifter opp på et bestemt prosentvis nivå i for-

hold til industrien, ble Lavlønnsordningen fra 1980 utformet slik at det ble en automatisk heving av lønningene innenfor lavlønnsbransjer i forhold til gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. I 1980 og 1981 ble det pr. 1. oktober gitt et garantitillegg på den enkelte bedrift med lavere gjennomsnittlig timefortjeneste enn 85 prosent av industriens gjennomsnitt, slik at alle bedrifter minst skulle ligge på denne. Denne ble koblet til bestemmelse vedrørende begrensning av lønnsglidningen.

Lavlønnsordningen skulle finansieres av arbeidstakerne og arbeidsgiverne med en halvpart hver. Derfor ble det opprettet et Lavlønnsfond med innbetaling gjennom trekk på arbeidstakerne. I 1982 og 1983 ble imidlertid 85-prosent garantitilleggene fullt belastet de aktuelle lavlønnsbedriftene i de berørte bransjene og ingenting finansiert gjennom Lavlønnsfondet. For de fleste avtaleområdene ble garantitillegget gitt som generelt tillegg innen avtaleområdene. I noen avtaleområder ble det avtalt at bedriftene selv fritt kunne differensiere garantitillegget mellom grupper innenfor bedriftene. I hvilken utstrekning disse ordningene bidrar til endret lønnsstruktur mellom bransjer vil være avhengig av hvilke prinsipper som blir benyttet i de enkelte bransjer og effekten av disse. Jevnt over vil dagens Lavlønnsordning med i hovedsak likt lavlønns-tillegg for alle bedrifter innen bransjen isolert bidra til mindre lønnsforskjeller mellom bransjene, mens lønnsforskjellene mellom bedriftene innen bransjene stort sett vil være den samme. Ulikhetene i lønnsglidningen i perioder vil i mange tilfeller føre til at lønnsforskjellene mellom bransjene blir omlag de samme som tidligere.

Endringer i sysselsettingsstrukturen innenfor avtaleområdene kan i seg selv føre til endringer i lønnsnivået. Dersom det for en bransje i tilbakegang forsvinner timeverk med relativt lave lønnsnivåer, vil det gjennomsnittlige lønnsnivået isolert sett stige på grunn av frafallet av timeverk. Motsatt vil lønnsnivået synke dersom de relativt godt betalte timeverkene forsvinner.

Tabell 2 h viser utviklingen i det relative lønnsnivå i forhold til industri for enkelte bransjer for voksne arbeidere (menn og kvinner) fra 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1985. Det relative lønnsnivå er beregnet på grunnlag av gjennomsnittlige timefortjenester eks-

klusive overtid og skifttillegg o.l. i de respektive bransjer.

I 3.-kvartalstallene er ikke lavlønns garantitilleggene pr. 1. oktober samme år kommet med. For bransjer med de største garantitillegg vil derfor tallene for 3. kvartal kunne gi det laveste relative nivå gjennom året. For endel bransjer, spesielt innenfor produksjon av klær og sko ble endel av garantitilleggene for 1985 omregnet og gitt fra et tidligere tidspunkt enn 1. oktober. På den annen side vil også endel av de lokale tillegg eller lønnsglidningen — spesielt i høyt lønnsgrupper og som gjerne skjer på høsten — heller ikke være med fullt ut i 3.-kvartalstallene. De relative tallene for 4. kvartal 1985 er tatt med til slutt i tabellen (i parentes). På grunn av sesongvariasjoner for lønnstillegg bransjene imellom gir egentlig ikke relative fortjenestetall basert på enkeltkvartal noe direkte uttrykk for utviklingen bransjene imellom fra et år til det neste. På lang sikt vil imidlertid tabellen gi et reelt bilde av forholdet bransjene imellom.

Tabellen er basert på de faktisk gjennomsnittlige timefortjenester. Enkelte bransjer inneholder derimot en vesentlig andel med lavere ukentlig arbeidstid enn gjennomsnittet for industrien totalt, som følge av grupper skiftarbeidere, turnusarbeidere etc. For slike bransjer vil nivåene i forhold til gjennomsnittet i industrien kunne være noe overvurdert.

Av de bransjene som ligger lavest er det svært få som har hatt særlig relativ tilbakegang i det gjennomsnittlige lønnsnivået i forhold til industrien de siste 11 årene. Hermetikkfabrikkene kjennetegnes f.eks. med lav lønnspredning mellom bedrifter og nesten ikke lønnsglidning. I denne bransjen samt i skofabrikker, lærvare- og sportsartikkelfabriker og delvis tekstilfabrikker, bakerier- og konditorier og fiskeindustri har lavlønns-tilleggene bidratt til å opprettholde det relative lønnsnivået. Av de bransjer som ligger lavere enn gjennomsnittet for industrien er det særlig trelastbruk, oljemøller, fettraffinerier og sildemelindustrien som har hatt den svakeste utviklingen fra 3. kvartal 1974 til 3. kvartal 1985, mens tobakksfabrikker, sjokolade- og sukkervareindustri samt fag innenfor grafisk industri har hatt den sterkeste økningen i forhold til industrien i 11-årsperioden.

Forøvrig er hovedinntrykket forholdsvis stabile lønnsforskjeller.

Tabell 2h. *Bransjevis oversikt over det relative lønnsnivå¹⁾ fra 3. kvartal 1974 til 4. kvartal 1985. (Voksne industriarbeidere = 100)*

Bransje	1974 3. kv.	1980 ²⁾ 3. kv.	1982 ²⁾ 3. kv.	1984 ²⁾ 3. kv.	1985 3. kv.	1985 (4. kv.)
Bergverk	105	114	107	104	102	(104)
Industri i alt	100	100	100	100	100	100
Herav:						
Hermetikkfabrikker	78	77	78	78	78	(82)
Skofabrikker	81	84	83	79	80	(80)
Lærvarer- og sportsartikkelfabrikker	82	83	83	80	81	(82)
Tekstilfabrikker	83	83	84	82	82	(82)
Konfeksjonsfabrikker	79	84	84	82	82	(82)
Bakerier og konditorier	88	87	85	84	83	(84)
Konserverfabrikker	81	87	86	86	86	(86)
Fiskeindustri	88	87	85	87	85	(87)
Margarinfabrikker	91	86	86	89	94	(95)
Glassverk	90	91	89	90	89	(91)
Fajanse-, porselens- og keramikkindustri	93	95	96	90	90	(91)
Kjøttindustri	85	94	95	91	92	(93)
Plastindustri	93	92	91	91	90	(89)
Trelastbruk	98	94	94	91	92	(90)
Møbel- og annen treindustri	93	92	91	93	94	(94)
Oljemøller, fettraffinerier og tranindustri	111	97	97	93	98	(98)
Konvolutt-, pose- og papirvarefabrikker	89	92	93	93	93	(92)
Gummivarefabrikker	91	93	92	93	96	(95)
Teglverk	96	97	94	94	95	(93)
Mineralindustri	100	98	98	94	96	(98)
Møller og fôrblanderier	92	95	99	94	98	(98)
Papirindustri	94	95	95	95	95	(96)
Elektronisk industri	97	100	97	95	97	(96)
Maling- og lakkindustri	99	94	98	96	96	(96)
Tobakksfabrikker	88	92	94	97	100	(105)
Bilverksteder	101	98	100	97	98	(97)
Sildemelindustri	100	95	96	98	93	(89)
Trevarefabrikker og snekkerier	99	95	98	98	94	(94)
Sjokolade- og sukkervareindustri	85	89	94	99	97	(96)
Karosserifabrikker	105	101	101	100	99	(99)
Wallboardfabrikker	103	100	101	101	101	(97)
Eskefabrikker	96	99	101	102	103	(99)
Mekaniske verksteder i alt	108	106	105	103	103	(102)
Betongvareindustri	102	105	109	104	107	(105)
Bryggerier og mineralvannfabrikker	99	96	100	104	105	(109)
Elektrokjemisk industri	103	105	102	104	105	(105)
Sement- og lettbetongindustri	116	100	105	105	105	(103)
Bokbinderier	95	102	106	106	106	(105)
Sprengstoffindustri	103	108	106	109	—	—
Stenindustri	105	115	110	111	107	(107)
Byggevirksomhet i alt	117	—	116	114	114	(115)
Anleggsvirksomhet	142	—	156	141	140	(142)
Oljevirksomhet	—	—	—	125	121	(125)
Landtransport i alt	93	96	98	95	94	(94)
Herav:						
Rutebilselskaper	92	95	99	94	93	(92)

¹⁾ Beregnet på grunnlag av gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg, skifttillegg o.l. samt betaling for helligdager, feriepenger o.l.) for voksne arbeidere.

²⁾ Eksklusive etterbetaling.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 2i viser det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere i forhold til mannlige arbeidere i tidsperioden 1973 til 1985. Det er ikke justert for skiftarbeide slik at lønnsnivåene for menn med noe høyere skiftandel vil være noe overvurdert. Da de summariske fortjenestene egentlig ikke er særlig sammenlignbare mellom og innen bransjer, er tallene best egnet til å beskrive utviklingstendenser.

Kvinneandelen i N.A.F.-statistikken har økt kontinuerlig de siste 10 år. Imidlertid er det forskjeller mellom næringer, og enkelte næringer har også en nedgang i kvinneandelen. Andelen kvinner har steget sterkest i næringer som tradisjonelt har en høy kvinneandel. Sterkest har imidlertid det relative innslaget av

kvinner vært innenfor elektronisk industri, hvor kvinneandelen er økt fra ca. 1/3 til 2/3 på 10 år.

I industrien har det vært en kontinuerlig bedring av kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns, fra 78,9 prosent i 1973 til 88,2 prosent i 1984. Tallene for 1985 viser imidlertid for mange bransjers vedkommende en relativt sett lavere gjennomsnittlig timefortjeneste for kvinner i forhold til menn enn det som var tilfelle i 1984. Dette gjelder spesielt i bransjer med forholdsvis høy kvinneandel. På lang sikt er det i mineralbearbeidende industri at den relative tilnærningen mellom kvinnelønninger og mannsønninger har vært sterkest i 12-årsperioden 1973 til idag.

Tabell 2i. Gjennomsnittlig timefortjeneste (ekskl. overtidstillegg, skifttillegg o.l.) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1973 til 1985

Kvinneandel i %			Bransje	1973	1981	1983	1984	1985
73	83	85						
15	16	17	Industri i alt	78,9	86,1	87,8	88,2	88,1
30	33	35	Nærings- og nytelsesmiddelindustri	82,6	88,4	88,8	89,1	88,7
63	69	66	Hermetikkfabrikker	86,2	93,3	93,2	93,6	94,5
63	61	61	Sjokolade- og sukkervareindustri	83,4	89,5	91,9	92,7	93,2
64	67	67	Tekstil og bekledning	84,9	93,1	93,5	92,9	91,9
55	58	58	Tekstilfabrikker	85,1	92,6	92,7	92,2	91,6
82	87	85	Konfeksjonsfabrikker	83,9	90,3	92,4	91,0	87,1
3	7	9	Treindustri	91,1	93,5	94,5	97,1	97,7
10	12	12	Treforedling og papirvarer	87,1	91,8	94,2	94,0	93,9
17	17	17	Grafisk industri	81,1	85,0	85,3	85,1	85,1
20	21	21	Kjemisk industri i alt	82,1	91,0	92,5	92,7	92,9
11	11	10	Mineralbearbeidende industri	74,3	87,2	87,8	87,8	88,0
35	53	64	Elektronisk industri	88,4	92,0	94,2	96,4	95,2
6	9	10	Jern- og metallindustri	85,5	91,5	92,4	93,4	93,6
2	4	5	Landtransport	85,7	89,3	90,4	91,0	90,2

KAPITTEL 3

Inntektene i jordbruk og fiske

1. INNTEKTSUTVIKLINGEN I JORD-
BRUKET

Jordbruksorganisasjonene og staten ble i juni 1985 enige om jordbruksoppgjøret for 2. år i perioden 1984—86. Inntektsrammen for perioden 1.7.1985—30.6.1986 ble avtalt til 1 220 mill. kroner. I tillegg ble innsparte midler omfordelt. Det ble dessuten enighet om å øke kraftfôrprisene med 9,5 øre pr. kg. Dette er en ekstra kostnadsøkning som ble kompensert med 125 mill. kroner. Av oppgjøret ble 58 pst. fordelt på prisøkninger og 42 pst. over statsbudsjettet. Jordbruksavtalen er behandlet i St. prp. nr. 3 for 1985—86.

Den beregnede inntektsveksten i jordbruket avhenger noe av hvilke inntektsbegrep og kilder som legges til grunn. Utvalget har vanligvis gjengitt tall for 3 ulike inntektsbegreper

- driftsresultat pr. årsverk i jordbruket
- vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk etter normaliserte totalregnskap
- beregnet arbeidsinntekt på modellbruk.

Kildene for disse tall er Statistisk Sentralbyrås nasjonalregnskap og totalregnskapet og modellbruksmateriale som Budsjettneemnda for jordbruket utarbeider. Modellbrukene er utviklet til bruk i forhandlingssammenheng. Til forhandlingene i 1985 ble det utført beregninger for 29 ulike modellbruk.

Disse begrepene belyser ulike sider ved inntektsforholdene i næringen, og tallene vil derfor være forskjellige selv om de gjelder samme år.

Tallene som gis i utvalgets rapporter vil tildels være baserte på et foreløpig grunnlagsmateriale, og de vil bli reviderte etter hvert som nytt materiale foreligger. Dette er særlig utpreget ved tall for driftsresultatet som er basert på nasjonalregnskapstall. I kapittel 1.2 er det gitt en omtale av feilmarginene ved nasjonalregnskapstallene.

De første tall for driftsresultatet i 1985 for de forskjellige næringene ble lagt fram på vanlig måte i Statistisk Sentralbyrås publikasjon Økonomisk utsyn tidligere i år. Det ble her bl.a. gitt tall for driftsresultatet i primærnæringene — altså jordbruk, skogbruk og fiske sett under ett. Materialet viste en relativt sterk stigning fra året før. Økningen var

langt sterkere enn den vekst som anslag for andre inntektsbegrep tydet på.

Beregningsutvalget har sett noe nærmere på dette. Det er bl.a. konferert med Statistisk Sentralbyrå og Budsjettneemnda for jordbruket om hvordan tallene for de ulike begrepene fremkommer.

Utvalget finner grunn til å understreke at tallene må tolkes med varsomhet. Dette gjelder såvel ved sammenligning mellom tall for de ulike inntektsbegrepene som brukes i denne rapporten som ved sammenligning med tall for inntektsutviklingen for andre grupper.

Det kan være særlig grunn til varsomhet ved bruk av driftsresultattallene. Det første sett av nasjonalregnskapstall som legges fram like etter årsskiftet bygger på usikre anslag. Driftsresultatet beregnes som en restpost og usikkerheten blir derved særlig stor. Utvalget vil peke på at det til tross for denne usikkerheten er verdifullt at så aktuelle tall er tilgjengelige.

Som nevnt i kap. 1, viser nyere informasjon at produksjonsveksten i jordbruket ble anslått for høyt i de tall som ble brukt i Økonomisk utsyn. Dette tyder på at også anslaget for inntektsveksten var for høyt. Hvor stor en eventuell nedjustering kan bli, kan først fastslås når Byrået har fullført beregninger basert på ny informasjon om alle komponenter som inngår.

Utvalget har fått opplyst at Statistisk Sentralbyrå vil søke å bruke mer ajourført materiale i de foreløpige anslagene.

For 1983—84 viser tall fra nasjonalregnskapet at driftsresultatet økte med vel 11 pst.

For normaliserte totalregnskap, som forutsetter normal produksjonsutvikling, foreligger det regnskapstall fra Budsjettneemnda for jordbruket fram til 1984. Etter disse regnskapene økte vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk med ca. 5 ¼ pst. fra 1983 til 1984. Beregnet arbeidsinntekt pr. årsverk (der beregnet vederlag til all kapital er trukket fra) økte med 6 pst.

Ifølge Budsjettneemndas beregning av veid gjennomsnitt for 29 modellbruk ville beregnet arbeidsinntekt inklusive produktivitetsvekst ha økt med 5 ¾ pst. fra 1983 til 1984, dersom markedet hadde vært i balanse. Ved faktisk

marked ble veksten $5\frac{1}{4}$ pst. Overproduksjonen er beregnet å redusere inntekten med ca. 7 100 kroner pr. årsverk i 1984. Medregnet anslått virkning av tilleggene pr. 1.7.1985 er gjennomsnittsinntekten på modellbrukene inklusive produktivitetsvekst beregnet å ville ha økt med ca. $7\frac{1}{2}$ pst. fra 1984 til 1985 ved markedsbalanse. Da inntektssvikten p.g.a. overproduksjonen er beregnet å avta til ca. 4 800 kroner pr. årsverk for 1985, er inntektsveksten ved faktisk marked noe høyere enn ved markedsbalanse. Ved faktisk marked er veksten $10\frac{3}{4}$ pst. fra 1984 til 1985.

Utvalget vil understreke at det ikke har tatt nærmere standpunkt til hvordan tallene ovenfor samsvarer med den faktiske inntektsutviklingen i jordbruket.

2. INNTEKTER I FISKE

I fiskeriforhandlingene brukes flere begreper som belyser ulike sider ved inntekts- og lønnsomhetsforholdene i næringen.

Lønnsevne pr. årsverk er en beregnet størrelse og forteller hvor mye rederiet kan utbetale mannskapet etter at alle beregnede kostnader ved driften er dekket. Lønnsevnen er ikke særlig egnet til å belyse fiskernes inntekter, men kan tjene som en illustrasjon på fiskebåtens inntjeningssevne. Nivået på lønnsevnen vil i stor grad være påvirket av de kostnadsvurderinger som legges til grunn ved beregningene, jfr. tabell 1 b.

Fiskelott og arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk belyser fiskernes gjennomsnittsinntekter. Den samlede arbeidsgodtgjørelse til mannskapet omfatter foruten mannskapsløtter også eventuelle hyrer, ekstraløtter eller proviant betalt av båtens/rederiets andel av delingsfangst. På en del fartøygrupper, f.eks. trålere og banklinebåter blir det på grunn av arbeidets art benyttet utskiftingsmannskaper, slik at det står mer enn én fisker bak ett årsverk. Inntekt pr. fisker vil i slike tilfelle ligge lavere enn arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk.

I tabell 3 a gis oppgaver over gjennomsnittlig lønnsevne og arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk for helårsdrevne fartøyer i alt, for storebåt (13 m og over) og småbåt (8—12,9 m) i alt og for storebåt også for fartøyer i torskefiskeriene¹⁾ og i sildefiskeriene²⁾. «I alt gruppen» omfatter noen flere fartøygrupper enn de som går inn under torske- og sildefiskeriene.

Tallmaterialet for årene 1981—84 er basert på de årlige lønnsomhetsundersøkelser som

Budsjettnemnda for fiskenæringen utfører. Nemndas undersøkelser bygger på innhentede regnskapsoppgaver for vanlig godt drevne og vel utstyrte fartøyer, som brukes til fiske året rundt. Dette er i henhold til normer fastlagt i Hovedavtalen for fiskenæringen som gir grunnlaget for forhandlingene om støttetiltak for næringen.

Det er således ikke et representativt utvalg for hele fiskeflåten som er grunnlaget for tallene i tabellen. Det beregnede inntektsnivået kan derfor ikke oppfattes som gjennomsnittstall for hele næringen.

I Budsjettnemndas materiale er definisjonen av årsverk knyttet til fartøyets driftstid, dvs. den tid fartøyet er utrustet for fisk og mannskapet står ombord. Budsjettnemndas årsverksbegrep gir således uttrykk for den veide gjennomsnittlige bemanning ombord i fartøyene i løpet av året. Fartøyene som inngår i beregningene, skal normalt ha 30 ukers driftstid eller mer. Imidlertid kan Budsjettnemnda lempe på dette kravet dersom fangststopp eller regulering gjør at fartøyer ikke oppnår den driftstid de normalt ellers ville hatt. Gjennomsnittlig driftstid i året for Budsjettnemndafartøyene på 13 m og over er 38—39 uker og på fartøyer på 8—12,9 m 24—25 uker. En arbeidsgruppe har på grunnlag av materiale fra noen år tilbake beregnet at det ligger et forholdsvis stort antall timer bak et årsverk på en del fartøygrupper på 13 m og over. Reguleringer kan ha medført at antall timer for enkelte fartøygrupper har gått en del ned.

Tabellen viser at det fra 1981 til 1982 var det nedgang i lønnsevnen. Størst var nedgangen for storebåt i sildefiskeriene. Fra 1982 til 1983 var det uendret nivå på lønnsevnen for storebåt i torskefiskeriene, mens den gikk sterkt opp for storebåt i sildefiskeriene. I 1984 var det nedgang i lønnsevnen for storebåt i begge fiskerier. For småbåt var det nedgang i lønnsevnen både i 1982 og 1983, men en viss oppgang i 1984 i forholdet til året før.

Når det gjelder arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk, er den langt mer stabil enn lønnsevnen, særlig for de større fartøyene. Arbeidsgodtgjørelsen på storebåt var omtrent uendret fra 1981 til 1982 til tross for en vesentlig svakere lønnsevne. Fra 1982 til 1983 steg arbeidsgodtgjørelsen for storebåt. I 1984 var også det en liten stigning for storebåt. Gjennomgående er arbeidsgodtgjørelsen pr. årsverk betydelig lavere for småbåt enn for storebåtflåten. For småbåt var det en nedgang i arbeidsgodtgjørelsen i 1982. I 1983 og 1984 steg den igjen, men dette skyldtes hovedsaklig økte minsteløttutbetalinger.

Anslagene for arbeidsgodtgjørelsen i 1985

¹⁾ Kyst- og bankfiske etter torskeartet fisk, reker, line- og garnfiske på fjerne farvann, trålere og fabrikkskip.

²⁾ Fiske med not og trål etter sild, makrell, lodde, brisling, øyepål, tobis, kolmule og polartorsk.

bygger på foreløpige oppgaver for fangst og priser, samt prognoser for utviklingen i kostnader m.v. Disse anslagene er beheftet med stor grad av usikkerhet og må forventes å bli revidert senere.

I 1985 var det ifølge anslagene øking i arbeidsgodtgjørelsen for storbåt sett under ett.

Det framgår av det materiale Budsjett-nemnda legger fram at det er forholdsvis store inntektsforskjeller innen næringen. Dette gjelder både mellom distrikter, fartøygrupper og driftsformer. Inntektsforskjellene er imidlertid ikke stabile. Forholdene kan skifte slik at fartøygrupper som tjener godt ett år kan ligge lavt neste år. Slike svingninger skyldes i vesentlig grad varierende ressursgrunnlag og markedsforhold.

Ved lønnsomhetsundersøkelsen for 1984 for båter på 13 m og over, kom det tilfredsstillende regnskapsoppgaver fra ca. 35 pst. av den kartlagte masse av helårsdrevne fartøyer. For de mindre båtene bygger undersøkelsen på regnskaper fra ca. 25 pst. av de helårsdrevne fartøyene. Dette tilsier varsomhet ved bruk av

tallene. Budsjett-nemnda peker på en del forhold som gjør at tallene for de mindre fartøyene er mer usikre enn for de større.

Statistisk Sentralbyrå legger på grunnlag av skattelikningen og opplysninger fra Garantikassen for fiskere fram tall for fiskernes inntekter. Etter dette materiale hadde fiskere med minst 20 uker på fiske og pensjonsgivende inntekt større enn folketrygdens grunnbeløp en bruttoinntekt¹⁾ fra fiske på kr 90 000 i 1980 og kr 101 300 i 1981. (Senere tall mangler). I tillegg har fiskerne i følge statistikken fra Byrået en del lønnsinntekt samt næringsinntekt fra blant annet jordbruk og skogbruk.

Byråets statistikk er basert på andre normer enn Budsjett-nemndas tall.

Beregningsutvalget understreker at det ikke har tatt standpunkt til hvordan tallene som er gjengitt i dette avsnitt, samsvarer med de faktiske inntektsforhold i næringen.

¹⁾ Omfatter summen av lott og hyre registrert i garantikassen. Tallene er uten fradrag av noen art.

Tabell 3a. Inntekter i fiskerinæringen 1981-85. Helårsdrevne fartøyer på 8-12,9 meter (småbåt) og 13 meter og over (storbåt). Kroner

		Storbåt			Småbåt	Helårsdrevne i alt
		Sild	Torsk	I alt		
1981	Lønnsevne pr. årsverk	104 700	131 700	126 000	61 700	108 000
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	139 400	135 000	136 200	68 300	120 500
1982	Lønnsevne pr. årsverk	57 900	107 600	97 300	52 600	87 800
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	139 600	132 300	133 600	64 800	119 000
1983	Lønnsevne pr. årsverk	107 300	107 900	109 500	37 000	88 100
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	177 600	143 900	152 500	65 600	126 500
1984	Lønnsevne pr. årsverk	85 200	103 500	101 400	43 100	87 700
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	173 500	148 100	155 500	67 800	135 300
1985	Lønnsevne pr. årsverk	—	—	—	—	—
	Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk	—	—	164 000	—	—

Merknad:

Lønnsevne pr. årsverk beregnes ved at fremmedkapitalandelen avskrives på grunnlag av historisk kostnad, og egenkapitalandelen på grunnlag av gjenskaffelsesprinsippet. Egenkapitalen forrentes til realrente. Produktavgiften blir regnet som kostnad.

For årene 1981-84 er utbetaling av minstelott fra Garantikassen inkludert i arbeidsgodtgjørelsen. I 1984 utgjorde dette gjennomsnittlig kr 2 400 pr. årsverk for storbåt og kr 9 300 pr. årsverk for småbåt. Kilde: 1981-84: Budsjett-nemnda for fiskerinæringen.

For 1985: Anslag.

KAPITTEL 4

Prisutvikling og prispolitikk

1. UTVIKLING I KONSUMPRISINDEKSEN

I løpet av de siste åra har prisstigningen avtatt internasjonalt. Dette gjelder også Norge, hvor stigningstakten i det seinere har ligget på omtrent det halve av stigningstakten i begynnelsen av 1980-åra.

Den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1982 til 1983 var på 8,4 prosent og fra 1983 til 1984 på 6,2 prosent. Fra 1984 til 1985 var økningen 5,7 prosent.

Prisstigningstakten gjennom 1984 og 1985 målt ved prosentvis vekst fra tilsvarende måned året før går fram av tabell 4 a. Veksttakten i konsumprisindeksen var relativt stabil gjennom disse åra. Konsumprisindeksen lå i februar i år 6,1 prosent høyere enn tilsvarende måned i fjor.

Prisstigningstakten i en rekke OECD-land har gjennom de seinere år vært avtakende og tildels betydelig lavere enn i Norge. Differansen mellom prisstigningen i Norge og OECD-landene totalt har vært avtakende de siste par år, og var for 1985 ca. 1 prosentpoeng. I januar 1986 var konsumprisindeksen for OECD-land totalt 4,5 prosent høyere enn ett år tidligere.

Tilsvarende tall for Norge var 6,0 prosent. Sammenlikner en med 1984 er den årlige konsumprisveksten i OECD gått ned fra 5,3 prosent til 4,6 prosent. Se for øvrig tabell 4 b.

Tabell 4a. Konsumprisindeksen (1979 = 100)

	Indekstall			Endringer fra året før %	
	1984	1985	1986	1985	1986
Januar	157,3	166,3	176,2	5,7	6,0
Februar	158,1	166,8	176,9	5,5	6,1
Mars	159,9	168,7		5,5	
April	160,6	169,4		5,4	
Mai	160,8	169,9		5,6	
Juni	161,6	171,1		5,9	
Juli	162,3	171,7		5,8	
August	162,1	171,2		5,6	
September ..	163,4	172,9		5,8	
Oktober	164,1	173,3		5,6	
November ..	164,4	173,9		5,8	
Desember ..	165,1	174,4		5,6	
Årsgj.snitt ..	161,6	170,8		5,7	

Tabell 4b. Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring

	Årlig gj.snitt 1970—80	Endringer fra året før				
		1982	1983	1984	1985	jan. 1985—jan 1986
Norge	8,4	11,3	8,4	6,2	5,7	6,0
USA	7,8	6,1	3,2	4,3	3,5	3,9
Japan	9,0	2,7	1,9	2,2	2,1	1,4
Vest-Tyskland	5,1	5,3	3,3	2,4	2,2	1,3
Frankrike	9,7	11,8	9,6	7,3	5,8	4,2
Storbritannia	13,7	8,6	4,6	5,0	6,1	5,5
Italia	13,8	16,6	14,6	10,8	—	8,8
Sverige	9,2	8,6	8,9	8,0	7,4	6,2
Danmark	9,8	10,1	6,9	6,3	4,7	2,8
Finland	11,2	9,6	8,3	7,1	5,9	4,9*
OECD-land (gj.snitt)	9,0	7,8	5,3	5,3	4,6	4,5
Europeiske OECD-land (gj.snitt)	10,4	10,5	8,3	7,6	6,7	6,0

* Desember.
Kilde: OECD.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 4c viser prisstigningen de siste to år for varer og tjenestegrupper.

Tabell 4c. *Konsumprisindeksen (1979 = 100). Prosentvis stigning i delindeksen (A). Bidrag fra de enkelte delindekser til totalindeksen (B)*

Endringer fra året før	A 1983/84 Prosent	B 1983/84 Prosent- enhet	A 1984/85 Prosent	B 1984/85 Prosent- enhet
Matvarer	7,1	1,4	6,6	1,3
Drikkevarer og tobakk	5,4	0,3	4,0	0,2
Klær og skotøy	5,8	0,4	7,5	0,6
Bolig, lys og brensel	7,6	1,4	5,9	1,1
Møbler og husholdningsartikler	4,6	0,4	5,3	0,5
Helsepleie	5,0	—	6,4	0,1
Reiser og transport	6,6	1,3	3,7	0,8
Fritidssysler og utdanning	6,5	0,6	6,1	0,7
Andre varer og tjenester	4,8	0,4	5,7	0,4
Total	6,2	6,2	5,7	5,7

Merknad: Tabell 4c er beregnet på grunnlag av oppgitt indekstall uten desimal.

For 1984 var utslaget på konsumprisindeksen som følge av endringer i avgifter, subsidier og offentlig fastsatte priser beregnet til omlag 1,5—2,0 prosentenheter. Dette var omlag som for året før. Avgiftene på øl, vin, brennevin, tobakk og bensin ble økt og subsidiene ble redusert noe bl.a. på melk.

For 1985 bidro endringer i avgifter, subsidier og offentlig fastsatte priser relativt moderat til prisstigningen, og anslagsvis ca. ½ prosentenheter.

Utslaget på konsumprisindeksen for 1986 som følge av endringer på ovennevnte områder er anslått til ¾ prosentenheter. Dette er et noe sterkere bidrag til prisstigningen enn året før. Bl.a. ble avgiften på øl, vin, brennevin og bensin økt, og subsidiene på melk og kjøtt redusert noe.

I St. prp. nr. 59 (1985—86) som ble lagt fram 14. mars i år, er det foreslått en del innstramningstiltak, bl.a. økt bensinavgift og reduserte subsidier på kjøtt. Tiltakene vil øke prisene med 0,5 prosent, hvorav det direkte bidraget til prisstigningen fra 1985 til 1986 er beregnet til ca. 0,3 prosentenheter.

I tabell 4 d er konsumprisindeksen fordelt etter leveringssektor og viser utviklingen i følgende 6 hovedgrupper: jordbruksvarer, fiskevarer, andre norskproduserte konsumvarer, importerte konsumvarer, husleie og andre tjenester.

Tabellen viser stigningen over året målt fra

januar — til januar for konsumprisindeksen fordelt etter leveringssektor.

Prisstigningen februar 1985—februar 1986 var noe høyere enn for tilsvarende periode året før.

Det framgår av tabell 4 d at prisstigningen på «Jordbruksvarer» økte ganske vesentlig i siste periode. Det samme var tilfelle for «Fiskevarer». Gruppen «Andre norskproduserte konsumvarer» viste en svært moderat prisutvikling. Undergruppene 3.1 «Lite påvirket av verdensmarkedets priser» og 3.3 «Påvirket av verdensmarkedets priser pga. konkurranse fra utlandet» viste begge en prisstigning som var noe høyere enn for konsumprisindeksen totalt.

Den lave stigningen for gruppe 3 sett under ett skyldes prisutvikling på varer der prisen påvirkes av verdensmarkedet pga. stort importinnhold eller råstoffprisbestemt på verdensmarkedet. Disse prisene har i gjennomsnitt falt noe i pris. Det er det sterke fallet i prisene på oljeprodukter som har ført til denne utviklingen.

Prisstigningen på importerte konsumvarer har økt vesentlig, og spesielt for varer med norsk konkurranse.

For andre varer og tjenester var stigningen også betydelig høyere enn i foregående år og også høyere enn den gjennomsnittlige stigning i konsumprisindeksen totalt.

Utviklingen i posten «Husleie» har vært moderat.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 4d. *Konsumprisindeksen. Varer og tjenester etter leveringssektor.*
1979 = 100

	Vekt ‰	Endringer i prosent		
		Feb. 83— feb. 84	Feb. 84— feb. 85	Feb. 85— feb. 86
Total	1004,0	6,4	5,5	6,1
1. Jordbruksvarer	118,8	5,7	5,4	8,3
1.1. Mindre bearbeidde	72,0	6,3	4,3	9,0
1.2. Mer bearbeidde	46,8	4,9	6,9	7,4
2. Fiskevarer	13,7	6,9	4,1	8,8
3. Andre norskproduserte konsumvarer	344,8	6,3	5,8	4,4
3.1. Lite påvirket av verdensmarkedets priser	117,8	8,9	8,4	7,0
3.2. Påvirket av verdensmarkedet pga. stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkedet	104,2	5,0	2,4	÷ 1,4
3.3. Påvirket av verdensmarkedet pga. konkurranse fra utlandet	122,8	5,0	6,2	7,0
4. Importerte konsumvarer	221,6	6,3	5,2	7,3
4.1. Uten norsk konkurranse	124,0	8,4	5,7	6,3
4.2. Med norsk konkurranse	97,6	4,0	4,3	8,5
5. Husleie	107,5	8,2	6,8	4,4
6. Andre tjenester	197,6	6,3	4,9	6,7
6.1. Med arbeidslønn som dominerende priskomponent ..	55,7	5,1	8,0	6,9
6.2. Også med andre viktige priskomponenter	141,9	6,9	3,4	6,7

2. PRISPOLITIKK

I St. meld. nr. 59 for 1984—85 om retningslinjer for prismyndighetenes virksomhet i 1985 heter det bl.a. at prismyndighetene først og fremst skal bidra til å fremme en effektiv konkurranse, særlig ved tiltak som tar sikte på å motvirke konkurransereguleringer i næringslivet. Et viktig ledd i arbeidet med å fremme konkurranse i næringslivet er også å vurdere konkurransebegrensende virkninger av offentlige regelverk.

Etter retningslinjene skal prismyndighetene også undersøke pris-, fortjeneste- og konkurranseforholdene i næringslivet, og legge vesentlig vekt på å informere forbrukerne og næringslivet om aktuelle pris- og konkurranseforhold. Dersom undersøkelsene gir grunn til det, skal prismyndighetene treffe tiltak for å bringe skadelige forhold til opphør.

Det er senere uttalt at det skal foretas en vurdering av Prisloven og Markedsføringsloven under ett, med sikte på tilpasning til dagens situasjon. Videre er forslag om egen hjemmel for prismyndighetene til å gripe inn mot fusjoner som klart har konkurransehemmende virkning nylig sendt på høring til berørte instanser.

Med bakgrunn i retningslinjene er en rekke direkte prisreguleringer avvirket i løpet av de siste år. Dette gjelder bl.a. maksimalprisreguleringen for bensin, sement, brød, margarin, detaljpriser på kjøttvarer og transport med lastebil. Maksimalprisreguleringen for melk m.v. er under avvikling.

Det gjenstår fortsatt noe offentlig prisregulering; husleie, boliger i boligbyggelag og regulering av festeavgift. For øvrig gjelder det i dag offentlig prisregulering hovedsaklig for bl.a. kunstgjødsel, drosjetakster og engrospris på kjøtt og kjøttvarer. Reguleringene er under stadig vurdering.

En rekke dispensasjoner fra forskriftene av 1960 om konkurransereguleringer er gjennomgått, og en del er trukket tilbake. Unntakene i forskriftene for bank og forsikring er f.eks. opphevet. I tillegg er det i en del tilfelle grepet inn etter prisloven mot avtaler/vedtekter m.v. i næringslivet. Dette er bl.a. gjort for wallboard, ur, gratisaviser og annonseavtalen.

3. PRISUTSIKTENE FOR 1986

Prisstigningen fra desember 1985 til januar 1986 og fra januar 1986 til februar 1986 var på henholdsvis 1,0 pst. og 0,4 pst. slik at indek-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

sen i januar 1986 la 6 pst. og i februar 6,1 pst. høyere enn tilsvarende måned året før. Prisdirektoratet har utarbeidet anslag over prisutviklingen frem til mai 1986. Etter februarindeksen på 176,9 pst. poeng viser anslagene følgende utvikling:

	Konsumpris- indeksen (1979 = 100)	Pst. vis endring fra samme måned året før
Mars	178,6	5,9
April	179,5	6,0
Mai	180,9	6,4

Prisdirektoratet har i denne prognosen innarbeidet prisvirkningen av de forslag om økte avgifter og reduserte subsidier fra 1. mai som følger av Regjeringens forslag om tilstramning av den økonomiske politikken (St.prp. nr. 59 (1985—86)). Den sterke veksten fra april til mai må bl.a. vurderes med dette som bakgrunn. Prisdirektoratet har i sin prognose ikke innarbeidet noen reduksjon i prisene på oljeprodukter utover det en allerede har registrert for mars. Dersom en illustrasjonsmessig forutsetter at forbrukerprisene på parafin, fyringsolje og bensin ble redusert med 10 øre, både i april og mai, ville indeksen for mai bli anslått til 180,5 poeng. Det vil i så fall være 6,2 pst. høyere enn i mai 1985.

Prisdirektoratets prognose bygger på opplysninger om endringer i offentlig fastsatte priser, avgifter og subsidier, men først og fremst på opplysninger fra næringslivet om planlagte prisendringer i perioden. Anslagene gjenspeiler derfor i hovedsak næringslivets egne forventninger om prisutviklingen.

Det kan nevnes at konsumprisindeksen for januar var noe høyere enn Prisdirektoratet på forhånd hadde regnet med, mens februarindeksen viste god overensstemmelse.

Det er viktig å merke seg at Prisdirektoratets metode for å anslå prisutviklingen i de siste årene har hatt en tendens til å gi for høye anslag i perioder med avtagende prisstigningstakt og for lave anslag i perioder med tiltakende prisstigningstakt.

Beregningsutvalget har også foretatt prisanslag med utgangspunkt i planleggingsmodellen MODIS. En del priser anslås direkte utenfor modellen. Dette gjelder utenlandspriser og hjemmepriser som i hovedsak antas bestemt av konkurranse fra utlandet samt offentlig regulerte priser. Øvrige priser beregnes i modellen fra kostnadssiden på grunnlag av forutsetninger om hvordan lønninger, produktivitet og driftsresultat pr. produsert enhet vil utvikle seg.

Prisanslaget er beregnet med utgangspunkt i to ulike alternativer for årslønnsvekst, et alternativ på 6 pst. og et på 8 pst. I beregningene har en forutsatt at de ulike alternativene også får konsekvenser for jordbrukspriser og avanser.

Tabell 4 e viser anslåtte bidrag til konsumpriskesten fra 1985 til 1986 fra ulike komponenter i de to alternativene. Til sammenligning har en også dekomponert prisstigningen fra 1984 til 1985.

Utviklingen i prisene på importerte varer og varer produsert i Norge for hjemmemarkedet utsatt for utenlandsk konkurranse vil i vesentlig grad være påvirket av reduksjonen i prisene på råolje og raffinerte oljeprodukter.

Det er knyttet stor usikkerhet til utviklingen i råoljeprisen. Beregningsutvalget har her regnet på to alternativer. I det ene alternativet har en forutsatt en råoljepris i 1986 på 18 dollar pr. fat, og i det andre en råoljepris på 12 dollar pr. fat. I begge alternativene har en beregningsmessig lagt til grunn en dollarkurs på 6,75 kroner pr. dollar. En kan imidlertid ikke utelukke at oljeprisen både regnet i dollar og norske kroner kan bli liggende utenfor dette intervall. I 1985 var prisen på råolje 27,3 dollar pr. fat og den gjennomsnittlige dollarkursen på 8,60 kroner pr. dollar.

Det er videre knyttet stor usikkerhet til i hvilken grad og på hvilket tidspunkt de lavere råoljeprisene vil slå igjennom i prisene på raffinerte oljeprodukter og andre produkter. Det vil bl.a. avhenge av lagrene med oljeprodukter produsert med utgangspunkt i en høyere råoljepris og oljeselskapenes markedstilpasning. I de beregninger som her er gjort, har en forutsatt at raffineringstkostnadene m.v. utgjør en noenlunde fast kostnad pr. liter. En gjør imidlertid regning med at det tar noe tid før den lavere prisen på råolje får fullt utslag i forbrukerprisene.

Også forløpet for råoljeprisen gjennom 1986 vil ha avgjørende betydning. Selv med de alternativer en her har tatt for seg, kan en ikke utelukke at bidragene fra de raffinerte oljeproduktene til utviklingen i konsumprisindeksen fra 1985 til 1986 vil avvike fra det som går frem av tabell 4 e.

Når det gjelder prisutviklingen på øvrige importerte varer viser løpende indikatorer store variasjoner. Råvareprisene viser klart avtagende stigningstakt. Enkelte bearbeidede varer viser imidlertid en viss økende prisstigningstakt. Dette er varer som har stor betydning for utviklingen i konsumprisindeksen.

Bidraget fra jordbrukspriser vil i sterk grad være avhengig av rammen for jordbruksoppgjøret og i hvilken grad jordbuket klarer å ta

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

ut de avtalte priser. Ved beregning av prisvirkningene har en lagt til grunn samme prisandel som ved de siste års oppgjør.

Husleiene veier tungt i konsumprisindeksen og er en meget usikker enkeltpost. De beregninger som her er gjort bygger på en forutsetning om 5 pst. vekst i 1986. Det er om lag samme vekst som i 1985.

De øvrige offentlige regulerte prisene er stort sett kjente priser og bidraget til prisveksten fra disse kan anslås med forholdsvis høy grad av sikkerhet.

Erfaringsmessig har det vært vanskelig å gi gode anslag for utviklingen i driftsmarginer og produktivitet fra ett år til et annet. Videre har sammenhengen mellom kostnadsvekst og driftsmarginer variert i de senere år. Tidlig i 80-årene steg driftsresultatene sterkere enn kostnadene, men i de siste årene har veksten vært lavere. Foreløpige tall kan indikere en vekst i driftsmarginene på 2—3 pst. fra 1984 til 1985. I beregningene for 1986 har en angitt intervaller for bidragene fra driftsresultatene. I tillegg til forutsetninger om at driftsresultatene utvikler seg parallelt med kostnadsveksten, avspeiler disse intervallene ulike forutsetninger om gjeninnhenting av driftsmarginer.

Sammenlignet med 1985 bidrar myndighete-

nes subsidie- og avgiftspolitikkk i 1986 til noe sterkere prisstigningstakt. En har i denne beregningen også tatt hensyn til prisvirkningene av Regjeringens forslag om avgiftsøkninger og subsidiereduksjoner i St. prp. nr. 59 (1985—86).

Prisdirektoratets korttidsprognose frem til mai innebærer vekstrater siste 12 måneder som ligger i øvre del av de intervaller som går frem av tabell 4 e. Det er derfor mye som peker i retning av at det bak de opplysninger som Prisdirektoratet har mottatt, ligger en kostnadsvekst på om lag 8 pst. eller en fortsettelse av den kostnadsvekst en har hatt i 1985.

Prisutviklingen fra 1985 til 1986 vil i vesentlig grad være avhengig av kostnadsutviklingen. Betinget av de oljeprisforutsetninger som det her er gjort rede for, kan prisstigningen anslås til 5—6 pst. Dersom Prisdirektoratets prognose frem til mai slår til, er det sannsynlig at prisstigning blir liggende i øvre del av det angitte intervall. På bakgrunn av usikkerheten både om oljeprisutviklingen og kostnadsutviklingen kan en ikke utelukke at prisstigningen vil komme utenfor intervallet på 5—6 pst.

Tabell 4e. Konsumprisindeksen dekomponert

	Anslag for 1985	Anslag for 1986	
		6 pst. lønnsvkst	8 pst. lønnsvkst
Internasjonalt bestemte priser	1,9	0,5/0,8	0,5/0,8
— priser på importerte varer	1,7	1,1/1,2	1,1/1,2
— priser på varer produsert i Norge	0,2	÷ 0,6/÷ 0,4	÷ 0,6/÷ 0,4
Offentlig regulerte priser	1,8	1,7	1,8
— jordbrukspriser	0,7	0,6	0,7
— priser på off. forretningsdrift	0,1	0,1	0,1
— elektrisitetspriser	0,3	0,2	0,2
— husleie	0,5	0,6	0,6
— øvrige offentlig regulerte priser	0,2	0,2	0,2
Kostnadsbestemte priser	1,8	1,8/2,2	2,4/2,8
— lønninger	1,6	1,2	1,6
— driftsresultat	0,3	0,8/1,2	1,0/1,4
— produktivitet	÷ 0,1	÷ 0,2	÷ 0,2
Avgifter og subsidier	0,2	0,8	0,8
— avgifter	0,1	0,6	0,6
— subsidier	0,1	0,2	0,2
Konsumprisindeksen	5,7	4,8/5,5	5,5/6,2

KAPITTEL 5

Utviklingen i disponibel realinntekt

Innledning

Utviklingen i disponibel realinntekt blir bestemt av tre faktorer; inntektsutviklingen, skatteendringer og prisutviklingen.

- En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, men den kan også ha inntekt fra andre kilder, for eks. inntekter fra et mindre gårdsbruk eller annen næringsvirksomhet, renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, inntekter fra pensjoner eller andre trygdeordninger. Inntektsutviklingen for en slik husholdning vil således ikke bare være avhengig av lønnsutviklingen men også av utviklingen i inntekter som ikke er gjenstand for forhandlinger. Videre vil inntektsutviklingen være avhengig av endring i yrkesaktiviteten til den eller de i husholdningen som har inntektsgivende arbeid. Tilsvarende betraktninger kan gjøres for husholdninger med trygder eller næringsinntekt som hovedinntekt.
- Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg i flere retninger. Ulike former for finansinvesteringer, f.eks. SMS, aksjeplasseringer, forsikringer, eller plasseringer i statsobligasjoner kan påvirke skatteberegningene. Hvis investeringene eller privat forbruk blir finansiert ved låneopptak vil adgangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Videre vil også skattene være avhengig av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekten dem imellom. Skattene for ulike husholdninger kan således variere selv om inntektene i utgangspunktet er like, og skatten av lønnstillegg kan avhenge av hvordan tillegget blir brukt og om tillegget blir gitt til en eller flere i husholdningen.
- Beregninger av disponibel realinntekt krever en omregning til faste priser — ved hjelp av en eller flere prisindekser. Husholdninger med samme nominelle disponible inntekter kan ha ulik forbrukssammensetning. Varierende prisstigning på ulike produkter kan således også bidra til at veksten i disponibel realinntekt kan variere

selv om veksten i disponibel inntekt er den samme.

I kap. 1 har en gitt en oversikt over utviklingen i husholdningenes disponible realinntekt i de siste 10 år og av hvordan hovedkomponentene på inntekts- og utgiftssiden har bidratt til denne utviklingen. Ved en oppdeling av husholdningene i lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede og i undergrupper av disse ville det være mulig å utnytte dette materialet i sammenligninger av utviklingen i disponibel realinntekt for ulike sosialgrupper. Nivåforskjeller ville også kunne analyseres. I slike sammenligninger ville det være nødvendig å trekke inn opplysninger om husholdningenes sammensetning og arbeidsinnsats. Utvalget vil arbeide videre med spørsmålet om hvordan en kan kartlegge og anslå inntektsutviklingen slik at en også i senere rapporter kan gi mest mulig sammenlignbare tall for utviklingen i disponibel realinntekt for ulike husholdningstyper eller sosialgrupper.

En slik oversikt over utviklingen i lønnstakerhusholdninger og andre husholdningers samlede inntekter, vil antakelig være nyttig bakgrunnsmateriale under inntektsoppgjørene selv om det ikke vil inngå direkte i forhandlingene.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for levekår, selv om det er en viktig komponent. Offentlige ytelser kommer for eksempel bare i meget begrenset grad med i beregningene selv om de er viktige bidrag til levekårene. Betalingen i form av skatter kommer således til fradrag i disponibel inntekt mens motytelsene som skulle bidra positivt faller utenfor.

Nærmere om inntektsoppgjør, skatter og priser

Under lønnsoppgjør, jordbruksoppgjør og pensjonsregulering forhandler en bare om utviklingen i en inntektsart og ikke om den totale inntektsutviklingen for vedkommende sosialgruppe. Selv om sammenhengen kan være noe komplisert, vil skatter og priser komme inn og bidra til at realverdien av det inntektstillegg, som inntektstakeren disponerer, blir mindre enn det nominelle inntektstillegg som det forhandles om. Det er derfor almin-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

nelig interesse for beregninger som indikerer hvordan skatter og priser virker inn.

De beregninger som Det tekniske beregningsutvalg har foretatt og som er brukt under inntektsoppgjørene bygger på følgende forenklede forutsetninger.

- Inntektstakeren mottar bare en inntektsart (lønn, pensjon etc.) og den skriver seg bare fra vedkommende tariff — eller avtaleområde.
- Inntektsarten inntjenes bare av en person i husholdningen. Siden flerinntektshusholdningene ofte blir særskilt liknet, vil en kunne få et inntrykk av resultatet for flerinntektshushold ved å kombinere resultatene for forskjellige én-inntektshushold.
- En tar bare hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde. De eneste fradragposter i inntekten som inngår i beregningen av skatt på lønnsinntekt er således minste- og oppgjørsfradraget. En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende muligheter som foreligger til å tilpasse seg skattesystemet. Barnetrygd regnes som negativ skatt. Det er forøvrig ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter.
- En bruker samme prisindeks for alle husholdningstyper ved prisomregningen.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så forenklede forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse.

- Resultatene indikerer hvilken retning sentrale og generelle skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i inntektenes og husholdningens sammensetning, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstyper enn de sterkt forenklede forutsetninger skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier imidlertid at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles om bare en inntektsart, kan virkningen for et rendyrket tilfelle være av særlig interesse. Virkningen av faktorer som ikke bestemmes av forhandlingene er av mindre interesse.

Faren for misbruk er særlig stor hvis en bruker slike beregninger til å trekke konklusjoner om utviklingen over lange perioder. Sammenliknet med tidligere rapporter har en derfor kuttet ned på de lange historiske seri-

ene og gir bare tall for årene i den siste tariffperioden.

Utvalget er anmodet om å foreta beregninger over utviklingen i disponibel realinntekt også for andre grupper enn dem utvalget tradisjonelt behandler. Utvalget har ikke foretatt en utvidelse av beregningene i denne omgang, men en vil vurdere videre utformingen av avsnittet.

Nærmere om beregningene av disponibel realinntekt

Beregningsutvalget har utført beregninger for følgende grupper:

- a) Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1985 på henholdsvis 100 000 kroner, 125 000 kroner og 150 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn for voksne industriarbeidere etter N.A.F's statistikk.
- b) Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1985 på henholdsvis 150 000 kroner, 200 000 kroner, 250 000 kroner og 300 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn for ledende funksjonærer i industrien etter N.A.F's statistikk.
- c) Lønnstakere med inntekt som gjennomsnittet i utvalgte stillingsgrupper i staten og med en inntektsutvikling som disse stillingsgruppene har hatt.
- d) Pensjonister med minstepensjon.

Inntektsutviklingen for selvstendig næringsdrivende i jordbruk og fiske er nærmere omtalt i kap. 3. For lønnstakere er beregningene utført for enslige og for personer som forsørger ektefelle og to barn under 17 år. Den nominelle disponible inntekten beregnes ved at en trekker inntektsskatter og trygdepremier fra inntekten, samtidig som en for barnefamilier tar hensyn til forsørgerfradraget og barnetrygden. En kommer deretter frem til den disponible realinntekten ved å deflatere den nominelle disponible inntekten med konsumprisindeksen. Fra 1983 til 1984 var stigningen i konsumprisindeksen 6,2 pst. og fra 1984 til 1985 var den 5,7 pst.

Lønnstakere i industrien

Fra 1984 til 1985 har en ut fra N.A.F's lønnsstatistikk regnet med 7,4 pst. vekst i årslønn for voksne industriarbeidere og 8,9 pst. for ledende funksjonærer i industrien. Fra 1983 til 1984 steg årslønnen for disse gruppene med 7,9 pst. og 8,0 pst. Se tabell 5 a.

Beregninger over utviklingen i disponibel realinntekt for utvalgte lønnsnivåer i indu-

strien er gjengitt i tabell 5 b. Tabellen viser at industriarbeidere hadde en økning i disponibel realinntekt på ca. 2 pst., mens ledende funksjonærer hadde en økning på rundt 3 pst. fra 1984 til 1985. Fra 1983 til 1984 var økningen i størrelsesorden 1 ½—2 pst. for begge grupper.

Lønnstakere i statlig virksomhet

Beregningsutvalget har på vanlig måte foretatt beregninger over utviklingen i disponibel realinntekt for fire utvalgte grupper i statlig virksomhet. Anslagene for den nominelle lønnsutviklingen i tabell 5 c bygger på tall for gjennomsnittlig lønnsnivå i gruppene. En må være oppmerksom på at endringer i de gjennomsnittlige lønnstallene vil bli påvirket av endringer i sammensetningen av gruppene.

Beregningene over disponibel realinntekt som er gjengitt i tabell 5 d, viser at sjefsgruppen hadde en vekst som var ½—1 ½ pst. poeng lavere enn ledende funksjonærer i industrien fra 1984 til 1985. Fra 1983 til 1984 hadde sjefsgruppen en utvikling på linje med arbeidere og funksjonærer i industrien. For de øvrige gruppene av statsansatte ligger veksten i underkant av veksten for industriarbeidere og 1 ½—2 pst. lavere enn for ledende funksjonærer i industrien fra 1984 til 1985. Disse gruppene av statsansatte hadde også fra 1983 til 1984 en klart svakere vekst i disponibel realinntekt enn begge grupper industriansatte.

Pensjonister

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra Folketrygden er grunnbeløpet, særtillegget og tilleggspensjonen. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 ½ for ektepar), særtillegg og kompensasjonstillegg (500 kroner for enslige og 750 kroner for ektepar). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter ble endret 1. mai 1985. Grunnbeløpet ble hevet med 1 700 kroner til 25 900 kroner. Det innebærer en økning på 7 pst. på årsbasis. Særtillegget ble samtidig hevet med 0,5 prosentenhet til 53,0 pst. for enslige og 98,0 pst. samlet for ektepar.

Pensjonister har rett til særfradrag ved skatteliggingen på 17 700 kroner. Dette særfradraget sammen med et særfradrag for liten skatteevne gjør minstepensjonistene skatte-

frie. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. De gjennomsnittlige minstepensjoner i 1985 var på 39 219 kroner for enslige og 63 496 for ektepar. I 1984 var de på henholdsvis 36 516 kroner og 59 056 kroner (disse beløpene er regnet ut fra gjeldende satser. Faktisk utbetaling kan bli marginalt høyere på grunn av avrunding av månedsbet. Veksten i utbetalt minstepensjon fra 1984 til 1985 ble 7,4 pst. for enslige pensjonister og 7,5 pst. for ektepar. Med en prisstigning fra 1984 til 1985 på 5,7 pst. hadde pensjonister som bare mottar minstepensjon en vekst i disponibel realinntekt på henholdsvis 1,6 og 1,7 pst. for enslige og ektepar. Se tabell 5 e.

Fra 1. januar 1986 ble grunnbeløpet hevet med 400 kroner til 26 300 kroner. Samtidig ble særtillegget for enslige hevet til 54,5 pst. og for ektepar samlet til 99,5 pst. Dette gir på årsbasis 41 134 kroner i minstepensjon for enslige og 66 369 kroner for ektepar.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet, det vil si at økningen fra 1984 til 1985 ble 7 pst. En hadde for samme tidsrom en økning i konsumprisindeksen på 5,7 pst., slik at realinntekten før skatt økte med vel 1 pst.

Fra 1983 til 1984 økte grunnbeløpet og dermed tilleggspensjonene med 6,0 pst. Prisstigningen fra 1983 til 1984 var 6,2 pst. Dette gir en liten nedgang i realinntekt før skatt.

For den *disponible* realinntekt kan resultatet variere noe avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Sett under ett er pensjonistenes inntektsutvikling preget av økninger i grunnbeløpet og av at en stadig større andel av pensjonistene mottar tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker etterhvert som nye pensjonistkull kommer til. For pensjonister med minstepensjon vil også endringer i særtillegget påvirke utviklingen. Alt i alt er det grunn til å gå ut fra at gjennomsnittlig disponibel realinntekt for pensjonister under ett har økt de siste årene.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra Folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men Beregningsutvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 5a. *Lønnsinntekt før skatt for lønns-
takere i industrien*

	Arslønn for voksne industriarbeidere (gjennomsnitt menn og kvinner)		Arslønn for funksjonærer i ledende stillinger (gjennomsnitt menn og kvinner)	
	Indeks	Årlig endring pst.	Indeks	Årlig endring pst.
1983	100,0		100,0	
1984	107,9	7,9	108,0	8,0
1985	115,9	7,4	117,6	8,9

Tabell 5b. *Disponibel realinntekt for lønns-
takere i industrien. Årlig prosent-
vis endring*

Inntekt i 1985	1983—1984	1984—1985
Med inntektsvekst som voksne industriarbeidere		
100 000 kroner		
Enslig	1,6	1,9
Ektepar med 2 barn	1,7	1,7
125 000 kroner		
Enslig	1,7	2,0
Ektepar med 2 barn	1,8	1,9
150 000 kroner		
Enslig	1,6	2,0
Ektepar med 2 barn	1,7	1,9
Med inntektsvekst som ledende funksjonær		
150 000 kroner		
Enslig	1,7	2,9
Ektepar med 2 barn	1,8	2,9
200 000 kroner		
Enslig	1,8	3,0
Ektepar med 2 barn	1,6	2,8
250 000 kroner		
Enslig	1,8	3,0
Ektepar med 2 barn	1,6	2,8
300 000 kroner		
Enslig	2,0	3,3
Ektepar med 2 barn	1,8	3,0

Tabell 5c. *Lønnsinntekt for utvalgte grupper i statlig virksomhet*

	Kontorass/ ktr.fullmektig		Fagarbeidere i Televerket og NSB		Førstesekretær/ konsulent/ førstekonsulent		Byråsjef/ underdirektør/ ekspedisjonssjef	
	Indeks	Årlig endring pst.	Indeks	Årlig endring pst.	Indeks	Årlig endring pst.	Indeks	Årlig endring pst.
1983	100,0		100,0		100,0		100,0	
1984	105,9	5,9	105,6	5,6	106,1	6,1	108,0	8,0
1985	112,6	6,3	112,6	6,6	113,2	6,7	116,0	7,4
Gj.snitt årslønn i 1985	104 400		118 300		150 700		212 400	
Antall lønns- takere innen disse stillings- kategorier 1.10.85 ..	10 197		5 119		12 547		836	

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 5d. *Disponibel realinntekt for grupper i statlig virksomhet*

Årslønn i 1985	1983—1984	1984—1985
104 400 kroner		
Inntektsutvikling som kontorass./kontorfullmektig		
Enslig	0,1	1,1
Ektepar med 2 barn	0,3	1,0
118 300 kroner		
Inntektsutvikling som fagarbeider i Televerket og NSB		
Enslig	0,0	1,4
Ektepar med 2 barn	0,1	1,3
150 700 kroner		
Inntektsutvikling som førstesekr./konsulent/ørstekonsulent		
Enslig	0,5	1,6
Ektepar med 2 barn	0,6	1,5
212 000 kroner		
Inntektsutvikling som byråsjef/underdirektør/ekspedisjonssjef		
Enslig	1,7	2,1
Ektepar med 2 barn	1,6	2,1

Tabell 5e. *Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år*

	1983—1984	1984—1985
Utbetalt pensjon		
Enslig	6,9	7,4
Ektepar	6,9	7,5
Disponibel realinntekt		
Enslig	0,7	1,6
Ektepar	0,7	1,7

KAPITTEL 6

Utviklingen i Norges konkurranseevne

1. NORGES KONKURRANSEEVNE

Beregningsutvalget har i tidligere rapporter brukt mye plass til å omtale utviklingen i Norges konkurranseevne. Omtalen har i det alt vesentlige vært basert på utviklingen i lønns-kostnader pr. produsert enhet (LPE) i industrien sammenlignet med den tilsvarende utvikling hos våre viktigste konkurrentland. Utvalget finner det denne gang hensiktsmessig å foreta en noe grundigere drøfting av selve begrepet konkurranseevne overfor utlandet.

Norsk økonomi er svært åpen. Om lag 50 pst. av vår samlede produksjon omsettes internasjonalt, og like mye av vår innenlandske anvendelse av varer og tjenester dekkes ved import. Denne omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Hvis et land skal kunne delta i det internasjonale vare- og tjenestebytet, må landet over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Dette betyr at norske bedrifter må være i stand til å hevde seg i konkurransen med utenlandske bedrifter på eksportmarkedene og på hjemmemarkedet slik at det er mulig å sikre den langsiktige balanse i Norges transaksjoner med utlandet. I tillegg til tilfredsstillende salgsmuligheter for de varer og tjenester vi produserer, forutsetter dette at det konkurranseutsatte næringslivet må være i stand til å trekke til seg nok arbeidskraft, kapital og råvarer i konkurranse med skjermede norske næringer og i noen grad også med utenlandske bedrifter.

I hvilken grad norske bedrifter vil være i stand til å selge produkter i et tilstrekkelig omfang i konkurranse med utenlandske produsenter, vil derfor avhenge av en rekke forhold. Produktivitet, priser på ulike innsatsfaktorer og valutakurser vil være av grunnleggende betydning, men produktutviklingen, vare- og tjenestespekter, omstillingsevne og markedsføring vil også stå sentralt.

Fordelene ved det internasjonale varebyttet kan bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressurs-

utnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i *industriens* konkurranseevne, dvs. konkurranseevnen til norsk konkurranseutsatt industriell vareproduksjon. For balansen i utenriksøkonomien er imidlertid også andre næringer viktige, i særdeleshet olje- og gassutvinning, men også enkelte primærnæringer og tjenesteytende næringer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevne for en enkelt næring, f.eks. industrien, og konkurranseevnen for Norge som helhet. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med alle andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurranseevnen for en enkelt næring til konkurranseevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurranseevnen for de enkelte næringer. For Norge vil imidlertid utviklingen i oljesektoren og i industriens konkurranseevne overfor utlandet ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og for landets samlede konkurranseevne.

Utvinnings av olje og gass har inntil nylig vært kjennetegnet ved særlig høy lønnsomhet på grunn av at de internasjonale oljeprisene har vært langt høyere enn det de totale produksjonskostnadene og en rimelig kapitalavkastning alene skulle tilsi. Dette, sammen med en sterkt økende produksjon i denne delen av norsk næringsliv har i 1980-årene frem til 1985 gjort det mulig å oppnå overskudd i landets transaksjoner med utlandet og sterk sysselsettingsvekst trass i en ugunstig kostnads-messig utvikling og tap av markedsandeler for vårt tradisjonelle næringsliv. I perioder med fallende eller særlig lave oljepriser vil en i Norge ikke oppnå balanse i utenriksøkonomien og full ressursutnyttelse selv med en opprettholdelse av konkurranseevnen i industrien. Dersom de lave oljeprisene skulle vedvare over en lengre periode kan det være nødvendig med

en markert forbedring i konkurranseevnen i landets tradisjonelle konkurranseutsatte næringer for å unngå for stor svekkelse av utenriksøkonomien.

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne kan i ettertid f.eks. avleses i markedsandelene for industriproduktene hjemme og ute og i industriens andel av bruttonasjonalproduktet, total sysselsetting og av landets beholdning av realkapital. Vurdert ut fra utviklingen i disse størrelser, har industriens konkurranseevne utvilsomt blitt svekket i de senere år.

I omtalen nedenfor vil imidlertid Beregningsutvalget konsentrere seg om en nærmere omtale av de enkelte forhold som antas i særlig grad å påvirke industriens konkurranseevne. I de påfølgende avsnitt vil en gå noe nærmere inn på den tallmessige utvikling i enkelte av disse størrelsene.

Som det fremgår av diskusjonen ovenfor, vil konkurranseevnen avhenge av flere forhold. Noen av disse vil i særlig grad være avhengig av en rekke beslutninger og vurderinger i de enkelte bedriftene. Dette gjelder for eksempel forhold som markedsføring og vare- og landsammensetningen for de norske eksportvarene.

Empiriske analyser som er foretatt, tyder på at vare- og landsammensetningen i et lands eksport kan ha vesentlig betydning for eksportutviklingen. Dersom eksporten er spesialisert på produkter som har raskt økende andeler i verdenshandelen eller leveres til markeder som er i sterkere ekspansjon enn andre markeder, vil dette — i alle fall på kort sikt — kunne føre til sterkere eksportvekst enn dersom leveransene til utlandet hadde en mindre gunstig vare- og landsammensetning. Empiriske analyser kan tyde på at den norske eksporten av tradisjonelle varer — forøvrig til en viss grad i likhet med annen europeisk industri — har en noe ugunstig vare- og landsammensetning. Dette har trolig isolert sett bidratt til å begrense veksten i vår tradisjonelle eksport, spesielt i perioder hvor veksten har vært særlig sterk på markeder hvor den norske eksporten er forholdsvis svakt representert.

Utsiktene for markedsveksten må antas å bli tillagt atskillig vekt når de enkelte produsentene foretar strategiske beslutninger om hvilke produkttyper og markeder de vil gå inn i. I en slik vurdering vil det imidlertid også måtte bli tatt hensyn til hvilke markeder bedriftene vurderer å ha et særlig fortrinn i å konkurrere på. Dette vil blant annet avhenge av bedriftenes og norsk næringslivs erfaringer og tidligere praksis, teknologiske kunnskaper, priser på produksjonsfaktorer og kostnader

ved markedsføring og transport knyttet til de enkelte markedene. En viss spesialisering på markeder i forholdsvis svak vekst vil derfor kunne være et bevisst resultat av en samlet vurdering hvor andre forhold enn etterspørselsveksten tillegges større vekt.

Markedsføring må også antas å kunne påvirke utviklingen i norske bedrifters evne til å konkurrere. I likhet med varesammensetningen og landsammensetningen av eksport, er også markedsføringen forhold som ikke påvirkes i vesentlig grad ved den økonomiske politikken eller ved beslutninger av de større organisasjonene, i hvert fall på kort og mellomlang sikt.

Utviklingen i kostnadene, særlig lønnskostnadene, kommer i denne sammenheng i en annen stilling. Dette er størrelser som i stor grad påvirkes av avtaler mellom de større organisasjonene og av beslutninger i tilknytning til den økonomiske politikken og hvor de kortsiktige variasjonene kan være betydelige. For deler av dette området er det etablert løpende internasjonal sammenliknbar statistikk, og det finnes lett tilgjengelig anslag fra anerkjente internasjonale organisasjoner.

Blant kostnadene har vanligvis lønnskostnadene særlig stor betydning. Det skyldes først og fremst at dette for de fleste bedriftene er den viktigste kostnadskomponenten — kanskje når en ser bort fra vareinnsatskostnadene. For en enkelt bedrift vil ofte utgiftene til vareinnsats kunne være større enn lønnskostnadene. Mye av vareinnsatsen er imidlertid ofte importert, og det er rimelig å anta at norske bedrifter sett under ett ikke er vesentlig annerledes stillet enn utenlandske konkurrenter, i det de normalt må betale samme pris som sine konkurrenter for den del av vareinnsatsen som kjøpes på verdensmarkedet. For den innenlandske produserte vareinnsatsen vil lønnskostnadene indirekte være av særlig stor viktighet, fordi innenlandsk vareinnsats igjen er avhengig av lønnskostnadene både i industrien og i næringslivet forøvrig.

Foruten de direkte og indirekte lønnskostnadene, vil andre kostnadskomponenter som energikostnader og kapitalkostnader ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen.

For energikostnadene er det grunn til å anta at det kan skje endringer over forholdsvis kort tid som kan få betydning for konkurranse-situasjonen for norsk industri. Norsk industri har hatt en gunstig konkurransemessig situasjon på dette området som følge av at deler av norsk industri over lengre tid trolig har vært stillet overfor lavere energikostnader enn

konkurrerende bedrifter i andre land. De siste måneders oljeprisfall kan imidlertid isolert sett ha bidratt til å forverre konkurranse situasjonen for norske bedrifter fordi bruken av olje som energikilde er relativt mindre i Norge enn i andre land. Det foreligger imidlertid få godt tilrettelagte og internasjonale sammenliknbare statistikker som kan belyse dette noe nærmere.

Også kapitalkostnadene har betydning for konkurranseevnen. Rentenivået og kostnadene for bedriftene generelt ved å finansiere sine investeringer vil ha betydning i denne sammenheng. I de fleste land blir imidlertid kostnadene ved bruk av kapital i stor grad påvirket av utformingen av skattesystemet overfor bedriftene. På dette området er det særlig vanskelig å få tilgang til sammenliknbare tall, blant annet fordi bedriftsskattesystemet er svært ulikt utformet i de enkelte landene og også inneholder en rekke betydningsfulle enkeltbestemmelser som er av stor betydning for bedriftenes kostnader ved bruk av kapital. En rimelig antakelse synes å være at realrentenivået i Norge relativt til våre handelspartnere har økt de senere årene; både før og etter skatt.

I et noe lengre perspektiv vil også energikostnadene og kapitalkostnadene i industrien i betydelig grad være avhengig av utviklingen i lønnskostnadene, både i industrien og i norsk næringsliv forøvrig. Kostnadsutviklingen i bygge- og anleggsvirksomhet og i investeringsvareindustrien vil være av særlig betydning.

Utviklingen i *industriens* internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv. Det gjelder også de *skjermede* næringer. Det er ovenfor pekt på at de øvrige næringer leverer vareinnsats, energiinnsats og investeringer til industrien. Jo billigere disse leveranser kan skje, desto bedre blir industriens konkurranseevne. I tillegg kan det pekes på:

- Tilgangen på arbeidskraft totalt sett avhenger ikke bare av det nominelle lønnsnivå, men også av konsumprisnivået. Jo lavere prisnivå, desto mindre pengelønn skal til for å frembringe en viss tilgang på arbeidskraft. Av den grunn vil effektivitet og kostnadsnivå i næringer som varehandel, transport og personlige tjenester også virke inn på *industriens* konkurranseevne.
- Industrien konkurrerer med øvrige næringer om arbeidskraften. I en situasjon med knapphet på arbeidskraft kan høyere lønninger i andre næringer føre til at industriens konkurranseevne svekkes ved at det

blir vanskeligere for industrien å skaffe arbeidskraft. Lønnsutviklingen i industrien kan derfor ikke sees uavhengig av lønnsutviklingen i norsk økonomi forøvrig.

Beregningsutvalget mener de tall som legges frem for å belyse utviklingen i norsk industris konkurranseevne, har krav på betydelig interesse. De momenter som er drøftet ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er.

Ulike lønnsomhetsmål brukes ofte som konkurranseevneindikator. På samme måte som utviklingen i markedsandeler, sier lønnsomhetsmål noe om tidligere perioders konkurranseevne ved at de avspeiler produktivitets- og kostnadsutvikling og evne til markeds-tilpasning. I tillegg sier lønnsomheten noe om fremtidig konkurranseevne ved at muligheten for å gjennomføre omstilling, produktutvikling, produktivitetsforbedringer og andre konkurransefremmende tiltak i fremtiden vil avhenge av lønnsomheten i dag. Et uttrykk for den løpende inntjening i bedriftene vil være nasjonalregnskapets driftsresultattall. Driftsresultatet regnet som andel av kapitalbeholdningen vil kunne være en indikator på den løpende avkastningen (før skatt) som oppnås på den investerte realkapitalen. Utviklingen i egenkapitalrentabiliteten vil også være interessant. I deler av det konkurranseutsatte næringslivet vil den beregnede kapitalavkastningen i stor grad være avhengig av konjunkturelle forhold. Det vil derfor ofte være vanskelig å avdekke den underliggende og mer langsiktige utviklingen i kapitalavkastningen før med et visst etterslep. Det er heller ikke etablert en god internasjonal sammenliknbar statistikk på dette området.

En gunstig utvikling i kapitalavkastningen vil kunne realiseres sammen med en svak selssettingsutvikling og dermed lav ressursutnyttelse dersom det i særlig grad er de minst lønnsomme arbeidsplassene som faller fra. Det er derfor ikke bare gjennomsnittstall som er av betydning for inntjeningen og for kostnadene, men også spredningen må tillegges betydelig vekt. Et uttrykk for spredningen i kostnadene og bedriftenes inntjening kan fåes ved å se på fordelingen av bedriftene gruppert etter lønnskostnadene som andeler av bearbeidingsverdien.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, bare gjengitt tall for *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land. Dette kan begrunnes ved at deler av industrien er særlig konkurranseutsatt og at mye av den

internasjonale handelen foregår med industri-varer. Her foreligger det også lett tilgjengelig sammenlignbar internasjonal statistikk.

I avsnitt 6.2, 6.3 og 6.4 har Beregningsutvalget gjengitt tall for utviklingen i lønninger og lønnskostnader pr. time i norsk industri sammenliknet med andre land. Foruten lønnskostnadene pr. time vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursen vil blant annet være av betydning. Utviklingen på dette området er gjengitt nærmere i avsnitt 6.5.

En gunstig eller ugunstig utvikling i time-lønningene målt i felles valuta kan imidlertid i betydelig grad motvirkes av utviklingen i produktivitet, dvs. produksjon pr. arbeidstid. En høy vekst i lønnskostnadene pr. time i forhold til utviklingen i Norges konkurrentland kunne for eksempel motvirkes dersom produktiviteten i norsk næringsliv i tilfelle økte tilsvarende mer i forhold til utlandet. Av den grunn kan det være hensiktsmessig å legge særlig vekt på utviklingen i lønnskostnadene pr. time korrigert for produktivitetsutviklingen, dvs. lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i Norge i forhold til i andre land. Utviklingen i norsk industris lønnskostnader pr. produsert enhet sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en indikator

for utviklingen i industriens konkurranseevne. Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i LPE i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i avsnitt 6.6.

2. LØNNINGER

Det er store ulikheter i nivå og utvikling i timefortjenestene i industrien mellom de ulike land. Dels har dette sammenheng med landenes ulike økonomi og næringsstruktur, dels med ulike prisnivåer og forventninger om prisstigninger, ulike presstendenser i arbeidsmarkedet og ulike forventninger om økt velferd. Sosiale systemer er også svært forskjellige mellom de ulike land. Finansieringen av disse og også den generelle beskatning i samfunnet fører til svært ulike lønnskostnader. En del land har relativt sterk beskatning på den direkte lønn, noen kan ha høyere arbeidsgiveravgifter på bruken av arbeidskraft, mens andre land har en forholdsvis sterk indirekte beskatning eller større vekt på kapitalbeskatning.

Tilbakeføring av midler fra det offentlige til bedrifter og personer i ulik grad betyr i tillegg at timefortjenestene for arbeidet tid i de enkelte land ikke gir særlig relevant sammenligningsgrunnlag for arbeidskraftens relative kostnader pr. time eller uttrykk for arbeidstakernes velferdsnivå landene imellom. Utviklingstallene kan derimot være interessante i relasjon til inflasjon, skattepolitikk, valuta-politikk osv. i de enkelte land.

Tabell 6a. Stigning i timefortjenesten²⁾ for voksne industriarbeidere. Prosent

	Stigning 1975—84 omregnet til norske kroner			I nasjonal valuta		
	1975—84 Totalt	1983—84	1984—85	Stigning 1975—84 Totalt	1983—84	1984—85 Anslag ¹⁾
Sveits	151,7	2,5	4,4	47,0	2,6	3,3
Vest-Tyskland	114,3	2,5	6,1	59,1	2,0	4,0
Japan	216,8	15,1	9,9	64,0	4,6	4,5
Nederland	103,3	1,0	4,3	66,6	1,2	2,3
Østerrike	141,9	3,8	7,2	78,1	3,5	5,0
U.S.A.	195,4	16,1	9,1	90,1	4,0	3,5
Belgia	100,8	5,7	7,3	102,1	5,5	4,5
Sverige	66,9	13,5	9,1	113,8	9,5	7,5
Danmark	85,9	3,0	7,2	115,6	4,5	4,0
Canada	171,0	8,6	4,0	121,1	5,9	4,0
Norge	124,5	8,4	7,7	124,5	8,4	7,7
Finland	143,9	14,2	10,8	155,8	10,3	8,5
Storbritannia	149,9	5,5	11,0	166,4	7,0	9,0
Frankrike	133,6	5,9	8,8	206,3	8,1	6,0
Italia	169,2	9,7	6,2	368,8	11,5	9,5

¹⁾ Anslaget er på grunnlag av OECD og lokale kilder.

²⁾ Timefortjenestene som er brukt er inklusive overtidstillegg.

Kilde: S.A.F.: «Wages and total labour costs for workers».

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

I tabell 6 a er det for en del land satt opp en oversikt over utviklingen i de gjennomsnittlige timefortjenester (eksklusive betaling for helge- og fridager) for voksne industriarbeidere fra 1975 til 1985. I tillegg til lønnsutviklingen i vedkommende lands valuta er det tatt med en oversikt over utviklingen omregnet til norske kroner. Utviklingen fra 1983 til 1984 er spesifisert sammen med anslag fra 1984 til 1985.

Som man ser har de sterke bevegelsene i valutakursene, særlig i 80-årene ført til at utviklingen i timefortjenestene i nasjonal valuta er en helt annen enn utviklingen målt i felles valuta.

Av de landene som er med i tabellen er det Sveits som har hatt den laveste lønnsøkning i lokal valuta fra 1975 til 1984. Landet har likevel en forholdsvis høy lønnsøkning omregnet til felles valuta (norske kroner).

For Vest-Tyskland og Japan, som fra 1975 til 1984 har hatt en lønnsøkning på bare noe

over halvparten av tilsvarende lønnsøkning for norske industriarbeidere, har den klart høyere valutakurs omregnet til norske kroner motvirket dette, slik at lønnsøkningen omregnet til norske kroner er langt sterkere i Japan og nesten like sterk i Vest-Tyskland som i Norge.

For Sveriges del har i hovedsak virkninger av devalueringer og depresieringer av den svenske krone ført til at lønnsutviklingen for svenske industriarbeidere er på bare 66,9 prosent i norsk valuta mot nesten det dobbelte i lokal valuta fra 1975 til 1984.

Både Sverige og Finland har hatt en meget sterk økning i timefortjenestene både i 1984 og 1985, mens timefortjenestene i Danmark har steget omlag 4 prosent hvert av årene. Tabellen viser ellers at de som i perioden 1975 til 1984 har hatt den sterkeste lønnsutviklingen målt i nasjonal valuta også har hatt den sterkeste lønnsvekst i 1984 og 1985.

3. DIREKTE OG TOTALE LØNSKOSTNADER

Tabell 6b. Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i 1984

	Gj.sn. timefortjeneste for voksne menn og kvinner i n. kr**	Indirekte personal-kostnader i % av lønn for arbeidet tid 1984 (1972)	Totale lønnskostnader i n. kr	Relative totale lønnskostnader pr. arbeidet time for voksne arbeidere i forhold til Norge		
	kr*	%*	%*	kr*	1984* Norge = 100	1985*
U.S.A.	74,91	37,1	(27)	102,70	120	121
Canada	70,61	27,6	(20)	90,10	106	102
Norge	56,81	50,2	(39)	85,33	100	100
Vest-Tyskland	44,46	79,7	(54)	79,89	94	92
Sverige	45,19	70,3	(31)	76,96	90	92
Belgia	40,98	81,5	(67)	74,38	87	86
Nederland	41,32	78,7	(69)	73,84	87	83
Danmark	54,76	28,5	(19)	70,37	82	82
Finland	40,51	59,0	(35)	64,41	75	78
Italia	33,14	86,2	(92)	61,71	72	71
Østerrike	31,54	91,0	(77)	60,24	71	70
Frankrike	33,22	79,9	(68)	59,76	70	70
Japan	48,85	18,3	(16)	57,79	68	69
Storbritannia	37,36	36,2	(21)	50,88	60	61

* Anslag.

Tallene viser totale lønnskostnader pr. arbeidet time (gjennomsnittlig timefortjeneste med tillegg av indirekte personalkostnader) for voksne mannlige og kvinnelige industriarbeidere under ett.

Det foreligger bare sporadiske statistiske undersøkelser over omfanget av de indirekte personalkostnadene i de enkelte land. Den oversikt over de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet tid som fremgår av tabellen, bygger derfor dels på aktuell statistikk og dels på ajourførte beregninger.

** Eksklusive feriepenger og betaling for hellig- og høytidsdager.

Kilde: S.A.F.: «Wages and total labour costs for workers».

For 1985 anslag basert på OECD og lokale kilder.

For de landene som er med i tabell 6 b lå lønnskostnadene i 1984 og 1985 lavest i Storbritannia med ca. 60 prosent av lønnskostnadene pr. time i norsk industri, mens de var høyest i U.S.A. hvor lønnskostnadene lå vel 20 prosent over lønnskostnadene i norsk industri, målt i felles valuta (norske kroner).

Tabell 6 b viser i tillegg til lønnskostnadene, gjennomsnittlig timefortjenester i industri pr. arbeidet time, samt indirekte personalkostnader i prosent av lønn for arbeidet tid for 1984. Det er også tatt med anslag over de relative lønnskostnader for 1985 i tillegg til relative lønnskostnader for 1984.

De indirekte personalkostnadene omfatter lønn for helge- og feriedager, lønn under sykdom, velferdspermisjoner, arbeidsgiveravgifter til trygdene og andre sosiale kostnader som knytter seg til bruken av arbeidskraft i overensstemmelse med ILOs standard for klassifisering av de indirekte lønnskostnader.

Økningen i de indirekte personalkostnadene kan avvike endel fra økningen av den direkte lønn for arbeidet tid. Dessuten vil nivået på lønnskostnadene landene imellom i mange tilfeller være vel så avhengig av nivået på de indirekte personalkostnadene, som på de direkte timefortjenestene pr. arbeidet time.

Dersom de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet time, er de samme fra år til år vil de totale lønnskostnadene stige med den samme prosent som den gjennomsnittlige timefortjeneste. De indirekte personalkostnader har imidlertid for de fleste landene over tid vist en relativ sterkere stigning enn de gjennomsnittlige timefortjenestene. I parentes bak tallene for de indirekte personalkostnader i prosent av lønn for arbeidet tid for 1983, følger de tilsvarende tall for året 1972. En økning i prosentsatsen fra 1972 til 1984 indikerer at de indirekte personalkostnadene har steget relativt raskere enn gjennomsnittlig timefortjenester i perioden. Størst har økningen i Sverige vært, hvor de indirekte personalkostnader i tillegg til lønn for arbeidet tid er blitt mer enn fordoblet til 70,3 prosent. Finland har også hatt en relativt sterk økning i de indirekte personalkostnadene. For Norge skyldes storparten av økningen fra 1972 til 1984 økte utgifter til sykefravær i henhold til den nye sykkelønsordningen fra 1978 og økte arbeidsgiverutgifter, spesielt i 70-årene.

Som det fremgår av tabellen viser de indirekte personalkostnadene store variasjoner fra land til land. I prosent av lønn for arbeidet tid for 1984 ligger de høyest i Østerrike med 91 prosent og lavest i Japan med 18,3 prosent. I nesten samtlige mellom-europeiske land som er med i tabellen er disse kostnadene ca. 80

prosent målt mot lønn for arbeidet tid. Av de nordiske landene er det Sverige som er høyest med 70,3 prosent, mens Danmark er lavest med 28,3 prosent av timefortjeneste pr. arbeidet time. Norge ligger omlag midt imellom. De høye indirekte personalkostnadene i Sverige har sammenheng med at «sosiale» tiltak for arbeidstakerne blir dekket i relativt sterkere grad gjennom arbeidsgiveravgifter, med en dertil lavere avgift- og skattebelastning på lønnsinntekter. I Danmark derimot dekker de offentlig en relativ større del av de sosiale kostnadene, slik at arbeidsgiveravgiftene i prosent er blitt lavere og timelønningene noe høyere.

4. UTVIKLINGEN I LØNSKOSTNADENE OVERFOR ANDRE LAND

Tabell 6 c og fig. 6.1 viser utviklingen i lønnskostnader i norske kroner for industriarbeidere i enkelte land i forhold til Norge. Den sterkeste relative forskyvning og fluktasjonene finner vi i forhold til de nordamerikanske landene. I hele perioden 1966—1985 har lønnskostnadene i Norge vært forholdsvis høye i forhold til alle våre viktigste konkurrentland.

Pris- og lønnsstoppen som ble innført høsten 1978, førte til at lønnskostnadene for industriarbeidere steg relativt svakere i Norge i forhold til mange land frem til lønnsstoppens opphør i 1980/81. Deretter fikk vi som fig. 6.1 viser en forverring av kostnadssituasjonen overfor de fleste konkurrentland unntatt USA, Japan og Canada. På grunn av den sterke stigningen i dollar- og yen-kursen har lønningene i norsk industri i 1980-årene utviklet seg spesielt gunstig overfor USA, Japan og Canada. Mens lønnskostnadene for industriarbeidere i USA steg fra et nivå på 17 prosent lavere enn det norske i 1980 til 21 prosent høyere nivå i 1984 i forhold til Norge, har den relative utvikling overfor Japan også utviklet seg gunstig. Mens industriarbeiderlønningene i Japan i 1980 utgjorde 53 prosent av det norske nivået er anslaget for 1984 kommet opp i 70 prosent, og f.eks. Storbritannia har langt lavere lønnskostnader for industriarbeidere enn Japan.

Ettersom dollarkursen har falt siden begynnelsen av 1985, vil de relative lønnskostnadene i USAs industri i de nærmeste årene etter all sannsynlighet utvikle seg gunstigere enn for norsk industri målt i felles valuta. Med hensyn til den samme tendens for yenkursen vil norsk industri's stilling overfor Japan's industri bli det samme som overfor USA.

Utviklingen av timelønnskostnadene i industrien i Norge viser store forskjeller i forhold

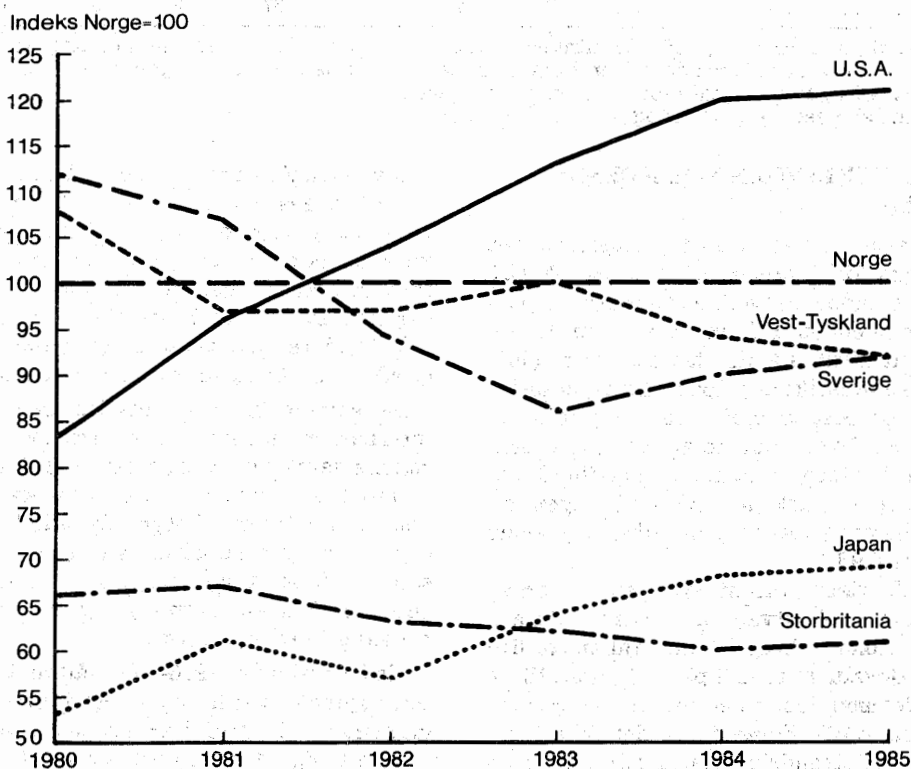
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

til enkeltland. Ettersom det også mellom de enkelte bransjer i Norge og utlandet er store variasjoner i lønnsutvikling og konkurranseforhold, da samhandelen gjelder ulike markeder, produkter og næringer, vil forholdet mellom industriarbeiderlønningene bare gi et tilnærmet uttrykk for bevegelsene i de relative lønnskostnader overfor de ulike land for samme type arbeid.

Fra 1984 til 1985 har de relative lønnskost-

nadene mellom Norge og konkurrentlandene vært forholdsvis stabile, unntatt for Vest-Tyskland og Nederland hvor lønnskostnadene i felles valuta har blitt betydelig lavere. Lavere dollar og yen-kurs fra 1985 vil trolig også bety at USA og Japan ved inngangen av 1986 vil ha langt lavere relative lønnskostnader i forhold til norsk industri enn det figur 6.1 og tabell 6 c viser.

Figur 6.1. Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. Relative tall. Norge = 100

Tabell 6c. *Totalte lønnskostnader for voksne industriarbeidere. Relative tall.*
Norge = 100

Landene:	1966	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985*
U.S.A.	199	92	83	96	104	113	120	121
Canada	162	89	54	67	91	106	106	101
Vest-Tyskland	98	94	108	97	97	100	94	92
Sverige	128	111	112	107	94	86	90	92
Belgia	85	97	116	106	94	90	87	86
Nederland	78	99	105	92	94	93	87	83
Danmark	103	98	97	89	85	87	82	82
Finland	83	68	71	73	74	72	75	78
Italia	—	70	71	68	68	72	72	71
Frankrike	80	70	80	75	73	72	70	70
Østerrike	—	66	55	55	67	74	71	70
Japan	—	50	53	61	57	64	68	69
Storbritannia	81	52	66	67	63	62	60	61

Tallene og figuren er basert på utviklingen i lønnskostnader inkl. indirekte personalkostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere, samtidig som det er tatt hensyn til svingningene i valutakursene. Kilde: S.A.F.: «Wages and total labour costs for workers».

* For 1985 anslag basert på OECD og justerte lokale anslag.

5. KURSUTVIKLINGEN FOR NORSKE KRONER

Valutamarkedet var frem til månedsskiftet februar/mars 1985 preget av høy og økende dollarkurs overfor de vest-europeiske valutaene. Denne trenden i kursutviklingen hadde pågått siden 1980. På det høyeste var midtkursen på en amerikansk dollar ifølge noteringene på Oslo Børs, kr 9,88. Senere er dollaren falt markert, bl.a. som følge av samarbeid mellom de 5 store vestlige industriland om intervensering i markedet. Ved utgangen av februar 1986 var kursen på amerikanske dollar sunket til kr 6,98.

Figur 6.2 viser kursutviklingen i norske kroner overfor et utvalg av andre valutaer f.o.m. 1984 t.o.m. februar 1986. Italienske lire ble 20,785 devaluert med 8 pst. i forhold til de andre medlemslandene i det europeiske valuta-samarbeidet, EMS. Forøvrig er det ikke foretatt noen paritetsendring innen EMS, som de fleste EF-valutaer er knyttet til, siden 21. mars 1983.

Den norske kroneverdien er knyttet til en kurv av våre handelspartners valuta. Valutakurven ble etablert i desember 1978. De någjeldende vektene ble fastsatt i august 1982. Dette systemet holder kronens verdi noenlunde fast i forhold til et veid gjennomsnitt av valutaene til våre viktigste handelspartnere.

Den norske kroneverdien ble justert to ganger i løpet av 1984. Fra 2. juli 1984 ble målingen av kroneverdien ved hjelp av kurvindeksen endret fra et aritmetrisk til et geometrisk gjennomsnitt. Dette medførte samtidig en depresiering av kronen (nedgang i kroneverdien) med et par prosent.

Med virkning fra 24. september 1984 annonserte Norges Bank at den i tiden framover ville styre mot en noe svakere krone i sin kurspolitikk. Denne politikken er blitt videreført ved at Finansdepartementet i sine forskrifter av 12.8.85 bestemte at Norges Bank inntil videre skal velge et kursleie i den øvre fjerdedel av kursindeksens svingingsområde.

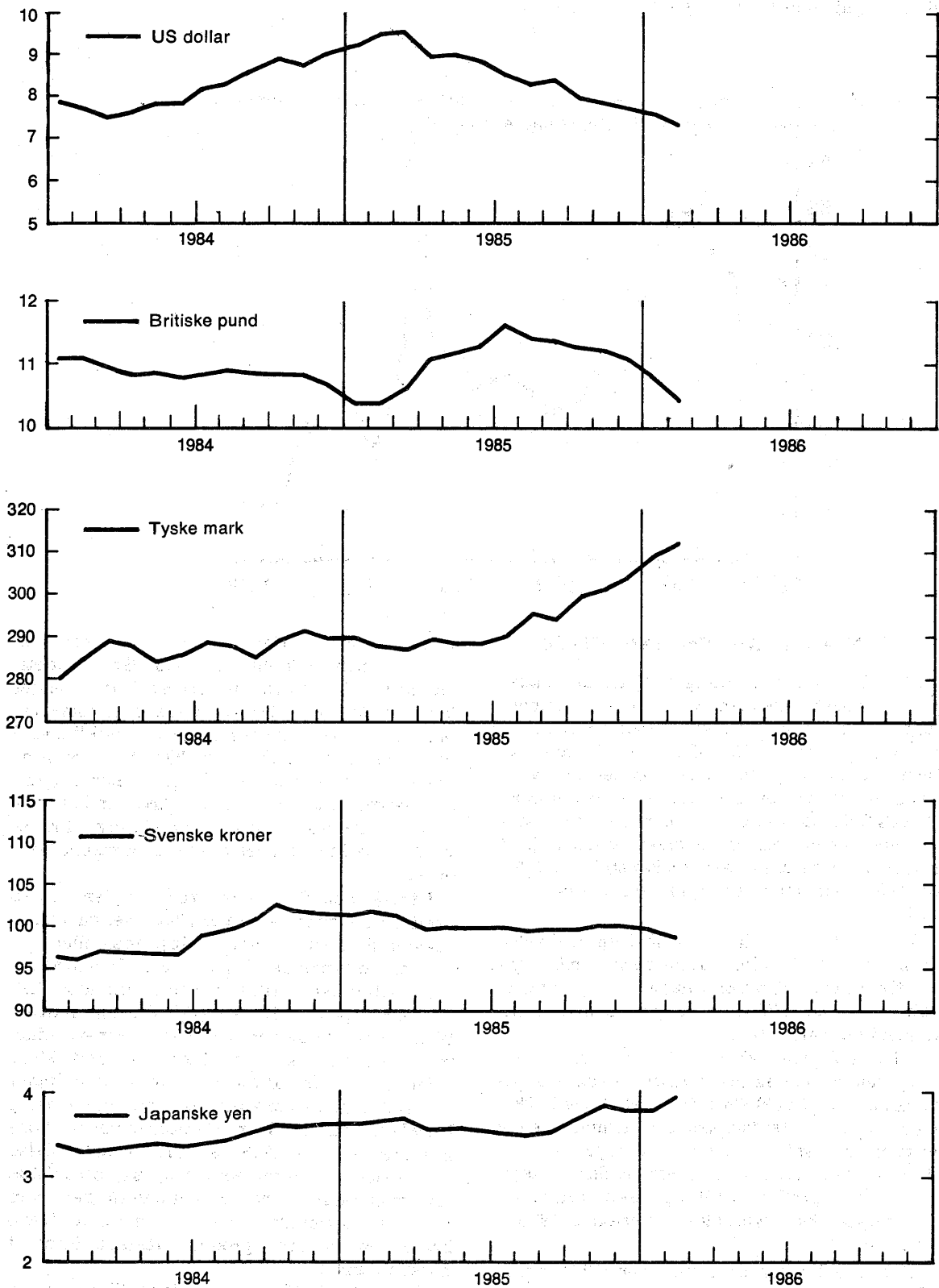
Et samlet bilde av utviklingen i kronens internasjonale verdi i årene fra 1984 målt med dagens valutakurvvekter og veieteknikk er vist i figur 6.3. Figuren er basert på kvartalsgjennomsnitt. I figuren betyr stigende kurve øking i kronens internasjonale verdi (bidrar isolert sett til svekket konkurransevne slik den er beregnet i neste avsnitt), og fallende kurve, nedgang i kronens verdi.

Ved årsskiftet 1976—77 nådde kronens internasjonale verdi målt på denne måten et maksimum. I 1985 har kroneverdien i gjennomsnitt ligget vel 15 pst. under denne maksimumsverdien. I 1978 ble kronens internasjonale verdi betydelig svekket. Mellom 1978 og 1982 var det små endringer i de gjennomsnittlige kurvindeksene, men med en tendens til styrking av den norske krone. I løpet av 1982 skjedde det imidlertid en markert svekkelse av kronen bl.a. som følge av nedskrivninger av kronekursen. I løpet av 1984 ble kronen på ny svekket, i hovedsak som følge av de valutapolitiske tiltak som ble gjennomført i juli og september samme år.

Regnet på årsbasis ble den norske kronens internasjonale verdi svekket med 2 pst. fra 1983 til 1984 og med 2,3 pst. fra 1984 til 1985, målt med kurvindeksen.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

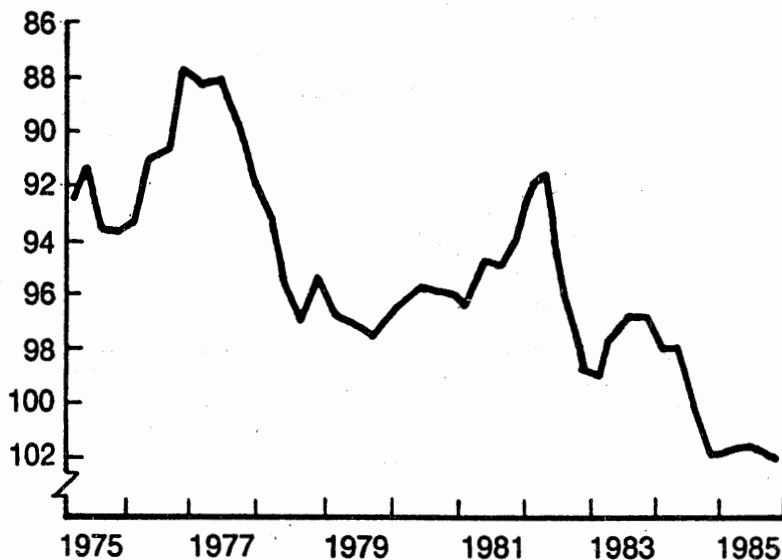
Figur 6.2 *Middelkurser i Oslo (N.kr. pr. enhet) for US-dollar, britiske pund, tyske mark, svenske kroner og japanske yen. Månedsgjennomsnitt*

Det presiseres at den beregnede verdiendringen er knyttet til kurvvektene, og at andre vekstsystemer vil gi andre resultater. Videre vil Beregningsutvalget bemerke at gjennom-

snittlig kursendring dekker over til dels sterke endringer i kursene på de enkelte valutaer. Se figur 6.2.

Figur 6.3 *Kursutviklingen for den norske krone målt med valutakurvvektet. (Dagens kursystem). Kvartalsgjennomsnitt*

6. LØNSKOSTNADENE I INDUSTRIEN

Tabell 6 d viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere i perioden 1976—1985. Sammenveilingen av lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere er foretatt med den norske kronens valutakurvvektet. Siden Beregningsutvalgets rapport for ett år siden er det skjedd revisjoner i de nasjonalregnskapstall for 1982 og 1983 som ligger til grunn for norsk industri.

I årene før 1978 fant det sted en svekkelse av norsk industris konkurranseevne, målt ved relativ vekst i lønnskostnader pr. produsert enhet. I årene 1978 og 1979 gikk denne utviklingen i motsatt retning.

I hvert år fra 1980 har vi på nytt fått en viss svekkelse av norsk industris relative kostnadsposisjon. Svekkelsen forsterket seg i 1981, men har i de etterfølgende år gjennomgående vært lavere. Tabell 6 d gir et inntrykk av hva de ulike faktorene — lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser — har betydd for utviklingen i perioden 1976—1985.

Tabell 6 d viser at i perioden 1981 t.o.m. 1985 har lønnskostnadsveksten for hvert en-

kelt år vært sterkere i norsk industri enn gjennomsnittlig lønnsvekst hos våre handelspartnere. Det bidrar isolert sett til svekket konkurranseevne. De to årene med sterkest svekkelse i den relative kostnadsutviklingen i denne perioden er 1981 og 1984. I begge disse årene var produktivitetsveksten i norsk industri betydelig lavere enn hos våre handelspartnere. De tre siste årene har nedgang i kroneverdien redusert svekkelsen i konkurranseevnen.

Utviklingen de senere årene bryter i noen grad med mønsteret fra 1970-årene, da lønnsveksten de fleste år var på linje med eller lavere enn hos våre handelspartnere. Den svakere produktivitetsutvikling i norsk industri har imidlertid både i 1970- og 1980-årene bidratt til å svekke konkurranseevnen. Kroneverdien, målt ved dagens kurvvektet, har falt klart siden midten av 1970-årene, men virkningen på utviklingen i konkurranseevnen har variert betydelig fra år til år. Forbedringen av konkurranseevnen i 1978 og 1979, i forbindelse med pris- og inntektsstoppen, skyldtes både lav lønnsvekst og valutakursutviklingen, som mer enn oppveidde for at vi i disse to årene hadde en negativ produktivitetsutvikling i norsk industri.

Fra 1984 til 1985 har en lagt til grunn en

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 6d. *Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) 1976-85 i industrien. Prosentvis endring¹⁾*

	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985 ²⁾
Handelspartnere										
Lønnskostnader	12,6	10,5	10,4	10,6	11,8	10,9	8,8	6,7	6,2	5 ^{3/4}
Produktivitet	5,6	2,6	3,3	4,5	1,8	3,1	2,7	5,5	5,8	3
LPE, nasjonal valuta ..	6,6	7,7	6,9	5,8	9,8	7,6	6,0	1,1	0,4	2 ^{3/4}
Valutakursendring ³⁾ ...	÷ 2,2	÷ 1,4	6,6	1,9	÷ 1,2	÷ 1,0	÷ 0,5	3,3	2,0	2 ^{1/4}
LPE, norsk valuta	4,2	6,2	13,9	7,8	8,5	6,5	5,5	4,4	2,5	5
Norsk industri										
Lønnskostnader	12,3	10,2	7,8	4,1	9,8	11,5	9,2	11,1	8,2	8
Produktivitet	0,7	÷ 2,0	÷ 0,3	4,0	÷ 1,0	0,3	2,6	5,7	3,0	1 ^{1/2}
LPE	11,6	12,4	8,0	0,1	10,9	11,1	6,6	5,1	5,0	6 ^{1/2}
Endring (forverring)										
i relativ LPE	7,0	5,9	÷ 5,1	÷ 7,1	2,2	4,3	1,0	0,6	2,5	1 ^{1/4}

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og for valutakurs er beregnet som et geometrisk gjennomsnitt veid med valutakursvekter på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

²⁾ Anslag.

³⁾ Positivt tall innebærer en effektiv deprisering av norske kroner.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, IMF, OECD, nasjonale anslag.

lønnskostnadsvekst på 8 pst. Det er i overensstemmelse med Statistisk Sentralbyrås foreløpige nasjonalregnskap som også viser en vekst i lønnskostnader pr. årsverk på 8 pst.

Produktivitetsveksten i industrien i 1985 er anslått til 1 1/2 pst. Det er i overensstemmelse med det foreløpige nasjonalregnskapet hvor produktivitetsveksten i industrien er anslått til 1,4 pst. Basert på disse anslagene ventes lønnskostnadene pr. produsert enhet å øke med 6 1/2 pst. fra 1984 til 1985.

Lønnskostnadene pr. produsert enhet i industrien hos våre handelspartnere er anslått å ha økt med 2 3/4 pst. fra 1984 til 1985 målt i nasjonal valuta og 5 pst. målt i norske kroner.

Alt i alt regner Beregningsutvalget dermed med en svekkelse på rundt 1 1/4 pst. i norsk industris relative kostnadsutvikling fra 1984 til 1985.

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien innen de enkelte land, er gjengitt i tabell 6 e. Tabellen gir et bilde av utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i de enkelte land og viser hvor store forskjeller det er i kostnadsutviklingen mellom

de enkelte land. På grunn av de store forskjellene vil ikke et veiet gjennomsnitt nødvendigvis gi et korrekt uttrykk for den endrede konkurransesituasjon de enkelte bransjer vil stå overfor.

Regnet i nasjonal valuta viser tabellen at ingen av våre handelspartnere har hatt en så sterk vekst i LPE i 1985 som Norge. Av de mest sentrale handelspartnere skiller Storbritannia, Sverige, Italia og Frankrike seg ut med den sterkeste LPE-veksten. I bl.a. Vest-Tyskland, Japan og Danmark, derimot, har lønnskostnadene pr. produsert enhet endret seg lite i 1985 og i Nederland har de falt.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet nødvendigvis er beheftet med stor usikkerhet. Ikke bare er usikkerheten knyttet til anslagene for lønnskostnader, produktivitet og valutakursendringer for Norge, men også til anslagene for våre viktigste handelspartnere. Konklusjonene overfor må derfor tolkes med varsomhet.

Tabell 6e. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i industrien¹⁾ hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før

	Kurv- vekt	LPE i nasjonal valuta				Valutakursutviklingen overfor norske kroner				LPE-endring i norske kroner			
		1982	1983	1984	1985 ²⁾	1982	1983	1984	1985	1982	1983	1984	1985 ²⁾
Belgia	2,4	3,2	1,8	1,5	1½	÷ 9,5	3,9	÷ 1,1	3,3	÷ 6,6	5,7	0,3	4¾
Canada	3,6	13,4	0,5	÷ 4,6	1	9,4	13,3	6,4	0,0	24,0	13,8	1,6	1
Danmark	6,8	11,3	1,3	÷ 3,2	½	÷ 4,0	3,2	÷ 1,4	3,1	6,9	4,5	÷ 4,5	3½
Finland	3,0	7,1	2,6	3,8	2¾	0,7	÷ 2,2	3,6	2,1	7,9	0,4	7,4	5
Frankrike	9,2	11,1	7,6	2,2	5	÷ 7,2	÷ 2,2	÷ 2,8	2,6	3,1	5,2	÷ 0,7	7¾
Italia	3,3	18,2	14,0	3,9	5¼	÷ 5,9	1,0	÷ 3,6	÷ 3,1	11,2	15,2	0,1	2
Nederland	4,6	4,3	÷ 1,5	÷ 8,0	÷ 1¾	4,9	6,0	÷ 0,7	2,0	9,4	4,4	8,7	0
Storbritannia	14,7	4,5	0,3	3,1	5¾	÷ 2,9	÷ 1,8	÷ 1,8	1,9	1,5	÷ 1,5	1,3	7¾
Sverige	15,0	4,2	0,6	4,0	5¼	÷ 9,3	÷ 7,7	3,6	1,3	÷ 5,5	÷ 7,1	7,7	6½
Sveits	1,2	5,3	÷ 1,6	÷ 5,9	1¼	8,6	9,4	÷ 0,1	1,0	14,4	7,7	÷ 6,0	2¼
Vest-Tyskland	17,7	4,1	÷ 0,5	÷ 0,4	0	4,6	7,7	0,2	2,0	8,9	7,2	÷ 0,2	2
Østerrike	1,5	2,5	÷ 0,2	÷ 1,7	1	4,9	7,6	0,3	2,1	7,5	7,4	÷ 1,4	3¼
Japan	6,0	÷ 1,9	÷ 1,6	÷ 3,8	½	÷ 0,5	18,5	11,7	5,1	÷ 2,4	16,6	7,5	5½
U.S.A.	11,0	6,6	÷ 0,7	0,0	2¼	12,5	13,2	11,9	5,3	19,9	12,4	11,9	7½
Norges handelspartnere	100,0	6,0	1,1	0,3	2¾	÷ 0,5	3,3	2,0	2,3	5,5	4,4	2,5	5
Norge		6,6	5,1	6,2	6½					6,6	5,1	5,0	6½
Relativ LPE-endring ...										1,0	0,6	2,5	1¼

Kilde: OECD, IMF og nasjonale anslag.

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og for valutakurs er beregnet som et veid geometrisk gjennomsnitt på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår. Veiingen er basert på den norske kronens valutakursvekt. Disse vektene antas å gi en god beskrivelse av nåværende handelsmønster og angir dermed den konkurransemessige betydning de respektive land har for norsk tradisjonell eksport og hjemmekonkurrerende varer både som direkte avtakere av norske produkter og den rolle de spiller som konkurrenter på våre markeder innen samme produktgruppe.

²⁾ Anslag.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

7. ARBEIDSKONFLIKTER

Tabell 6 f viser antall konflikter og antall tapte arbeidsdager i forskjellige vest-europeiske land, i forhold til antall sysselsatte. Av tabellen går det fram at Norge har tapt forholdsvis lite på konflikter. I enkelte andre land skapte konfliktenes større problemer. Vi ser at antall tapte arbeidsdager i 1984 økte forholdsvis sterkt i enkelte land, bl a Storbritannia, Finland og Vest-Tyskland.

I 1982 var tallet på tapte arbeidsdager som

skyldes konflikter i Norge ca. 280 000 mot ca. 28 000 i 1981 og ca. 58 000 i gjennomsnitt for årene 1975—80. I 1982 var det forbundsvise oppgjør og antallet konflikter var noe større i 1982 enn hva som har vært vanlig i de senere år.

I 1983 var tallet på konflikter igjen tilbake på et svært lavt nivå. Under det forbundsvise oppgjøret i 1984 var antallet tapte arbeidsdager som skyldes konflikter vesentlig lavere enn i 1982.

Tabell 6f. Antall konflikter og tapte arbeidsdager pr. år¹⁾

	Konflikter			Tapte arbeidsdager pr. 1 000 sysselsatte		
	1978—82	1983	1984	1978—82	1983	1984
Østerrike	6	4	2	2	0	0
Danmark	206	161	157	102	33	55
Finland	1 581	1 919	1 679	247	301	639
Frankrike	2 798	3 360	3 000	108	71	65
Vest-Tyskland	—	—	—	39	2	228
Italia	2 134	1 565	1 816	811	676	420
Norge	18	9	21	51	3	53
Nederland	26	9	—	27	27	—
Sveits	5	5	2	1	1	0
Sverige	126	92	206	227	9	7
Storbritannia	1 749	1 352	1 206	497	162	1 169

Kilde: ILO, Yearbook of Labour statistics.

¹⁾ Antall konflikter registreres på ulike måter fra land til land og tallene er derfor ikke direkte sammenliknbare.

KAPITTEL 7

Konjunktursituasjonen

1. VERDENSØKONOMIEN

Den økonomiske oppgangen i industrilandene har nå vart i om lag tre år. Veksten i USA, hvor oppgangen startet, er nå betydelig lavere enn i begynnelsen av oppgangen. Dette har ført til at også den samlede veksten i OECD-området har avtatt.

Utsiktene for veksten i verdensøkonomien er lite endret siden Beregningsutvalget la frem sin foreløpige rapport i desember 1985. Fallet i oljeprisen vil ventelig få en viss positiv virkning på den økonomiske veksten i de vestlige industrilandene. Endringen i utsiktene er større når det gjelder prisstigningen, hvor en nå regner med lavere konsumprisvekst i de fleste industriland enn tidligere lagt til grunn. De lave oljeprisene og den avtakende konsumprisveksten styrker også sannsynligheten for den at den internasjonale økonomiske oppgangen vil fortsette i 1987.

Det knytter seg likevel usikkerhet til den økonomiske utviklingen i 1986. En tenker her spesielt på den videre utviklingen i olje- og valutamarkedet, ubalansene i betalingsstrømmene innen OECD-området, gjeldssituasjonen, særlig i oljeproduiserende utviklingsland og budsjettssituasjonen i USA.

En har lagt til grunn at USA får en noe sterkere økonomisk vekst i 1986 enn i 1985, med en økning i BNP på om lag 3 pst. I de vest-europeiske industrilandene venter en at veksten skal fortsette i om lag samme tempo som det siste året. I Japan ventes en avdempning av veksten fra 1985 til 1986.

Økningen i OECD-landenes samlede *bruttonasjonalprodukt* (BNP) er anslått til om lag 3 pst. i 1986, mot 2 ¾ pst. i 1985. For våre viktigste handelspartnere, er det for 1986 regnet med om lag samme vekst som i 1985, dvs. 2 ½ pst. Mer detaljerte anslag er gjengitt i tabell 7 a.

Industriproduksjonen i våre viktigste konkurrentland kan øke med om lag 2 ¾ pst. i år mot om lag 3 pst. fra 1984 til 1985.

Arbeidsledigheten i OECD-området vil neppe endres særlig selv om det ventes at den økonomiske oppgangen fortsetter. Målt i antall personer vil det si en ledighet i OECD-landene på i overkant av 30 millioner i inneværende år.

De store regionale variasjonene i arbeidsledigheten ventes ikke å bli mindre i inneværende år. Men i Vest-Europa, hvor sysselsettingen knapt har passert nivået fra 1973, ventes det at veksten i sysselsettingen i 1986 for første gang på flere år blir tilstrekkelig til at en kan unngå en videre vekst i arbeidsledigheten, som nå er kommet opp i 11 prosent av arbeidsstyrken. I USA kan ledigheten falle under 7 pst. i 1986. I Japan ventes det at arbeidsledigheten forblir lav, omtrent 2 ¾ pst.

Veksttaket i konsumprisene i OECD-landene er klart avtakende. I 1985 var konsumprisstigningen på 4,6 pst. Det kan nå se ut til at konsumprisstigningen i OECD-området fra 1985 til 1986 vil bli om lag 4 pst.

Inflasjonstakten hos våre handelspartnere var i 1985 på 4,7 pst. For inneværende år legger en til grunn en reduksjon i prisstigningstakten til om lag 2 ¾ pst. Som tabell 7 b viser forventer en at enkelte av våre handelspartnere oppnår en prisstigning på under 1 pst. i 1986.

I tidligere oppgangsperioder har tendenser til økende råvarepriser og tiltakende lønnsvekst som regel ført til at også konsumprisstigningen har tiltatt. Det er nå få tegn til tiltakende lønnsvekst i OECD-området, og i flere land er lønnsveksten fortsatt avtakende.

Den siste tiden har verden erfart betydelige prisreduksjoner på flere typer råvarer, spesielt har prisen på råolje sunket sterkt de siste månedene. Det ser derfor ut til at den nåværende tendensen med avtakende inflasjonstakt i de vestlige industrilandene vil vedvare gjennom hele 1986. Fallet i inflasjonstakten må også forventes å påvirke lønnsveksten.

Et fall i råoljeprisen vil, i tillegg til en avtakende inflasjonstakt, også føre til en omfordeling av inntekt fra oljeeksporterende til oljeimporterende land, og en endring i relative priser mellom ulike energikilder. Hvordan disse umiddelbare virkningene av et fall i råoljeprisen vil påvirke makroøkonomiske størrelser som samlet etterspørsel, industriproduksjon og BNP-vekst er usikkert. Det vil bl.a. avhenge av størrelsen på prisfallet og prisfallets varighet. Det er videre usikkerhet knyttet til tidsforløpet, dvs. når oljeprisfallet eventuelt vil slå ut i høyere vekstrater. Flere internasjon-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

nale rapporter tyder på at de positive virkningene for produksjonen i industrilandene vil fordele seg over 2—3 år, og at vekstratene deretter vil bli lite påvirket.

En særlig usikkerhet er knyttet til hvorledes myndighetene i industrilandene vil tilpasse den økonomiske politikken til fallende oljepriser og avtakende inflasjonstakt. Hvis de fleste industriland øker energiskattene og/eller reduserer det nominelle utgiftsnivået på budsjettene i takt med fallet i inflasjonsraten, vil dette dempe vekstimpulsene fra lavere oljepriser.

En har her lagt til grunn at fallet i råoljeprisen vil ha en viss positiv virkning på BNP-veksten i OECD-området for inneværende år. Dersom oljeprisen holder seg lav og det i sammenheng med dette blir ført en noe mer ekspansiv politikk i de ledende industriland, kan veksten bli noe sterkere etter hvert. Rente-reduksjonene i de fleste store industriland i begynnelsen av mars kan tyde på visse lettelser i den økonomiske politikken.

Prisfallet på råolje vil også påvirke utviklingslandenes gjeldssituasjon. Oljeimporterende land som Brasil og Filippinene vil få lettet sin gjeldsbetjening. Derimot kan oljeprisfallet få store konsekvenser for gjeldstyngede produsenter som Mexico, Venezuela og Nigeria. Hvis disse landenes gjeldsbetjeningsproblem ikke blir løst på en tilfredsstillende måte, kan de finansielle problemene forplante seg til industrilandene gjennom bankvesenet, og bremse veksten i internasjonal økonomi. For amerikanske finansinstitusjoner gjelder det dessuten at de har store utlån til energiinvesteringer innenlands som i mange tilfeller er kalkulert ut fra en råoljepris som er vesentlig høyere enn dagens.

Det eksisterer fortsatt store ubalanser når det gjelder utviklingen i utenriksøkonomien i de forskjellige delene av OECD-området. Det store og voksende underskuddet i USA's utenriksøkonomi har et motstykke i svært betydelige overskudd på Japans og enkelte vesteuropeiske lands driftsbalanser overfor utlandet. De siste anslagene går ut på at fallet i oljeprisen vil medvirke til å øke Japans driftsoverskudd til hele \$ 60—\$ 65 mrd. i inneværende år, til tross for at kursen på yen har steget betydelig i forhold til amerikanske dollar den siste tiden.

I USA vokste bruttonasjonalproduktet ifølge reviderte tall med 1,2 pst. årlig rate i 4. kvartal i fjor. Det er vesentlig mindre enn tidligere lagt til grunn. For hele 1985 blir veksten anslått til 2,3 pst. For inneværende år venter en at bruttonasjonalproduktet skal vokse med om lag 3 pst. Konsumprisstigningen i 1985 var på

3,5 pst. For 1986 er prisstigningen, på tross av fallet i dollarkursen, ventet å avta til 3 ¼ pst.

En særlig usikkerhet for den økonomiske utviklingen i USA er knyttet til den såkalte Gramm-Rudman-Holding loven som ble vedtatt høsten 1985. Loven setter tak for hvor stort budsjettunderskuddet kan være for årene 1986—1991. Loven tar sikte på å bringe det føderale budsjettet i balanse i 1991. Hvis budsjettforslagene for ett eller flere av årene 1986 til 1991 vedtas med større underskudd enn det som loven fastsetter, vil loven føre til automatiske nedskjæringer på utvalgte budsjettposter. For 1986 gjelder imidlertid en spesialbestemmelse, som begrenser eventuelle automatiske nedskjæringer til 11 mrd. US \$.

I begynnelsen av februar la President Reagan frem sitt budsjettforslag for Kongressen for budsjettåret 1987 som starter 1. oktober 1986. Budsjettet er gjort opp med et underskudd på 143,6 mrd. US \$, som er innenfor de rammer G-R-H-loven setter. Det innebærer en reduksjon av underskuddet på om lag 60 mrd. US \$ på ett år. I USA diskuteres det nå om det bør innføres importtoll på råolje og/eller skatt på omsetning av petroleumprodukter for å lette budsjettsituasjonen.

Høyesterett i USA skal i begynnelsen av sommeren vurdere om G-R-H-loven er konstitusjonsstridig. Hvis loven skulle bli erklært konstitusjonsstridig, vil det ventelig oppstå betydelig usikkerhet om budsjettpolitikken, både for resten av 1986 og for 1987.

I Japan har myndighetene siden høsten 1985 gjennomført flere tiltak for å følge opp beslutningene på det såkalte G-5 møtet i Washington i slutten av september, med sikte på å bidra til å redusere de fortsatte ubalanser i verdensøkonomien. Det har bl.a. ført til at japanske yen har styrket sin stilling betydelig i forhold til amerikanske dollar. Veksten i BNP er anslått til 4 ¼ pst. i 1985. For inneværende år regner en med en BNP-vekst på 3 ¼ pst. Mindre vekst i eksporten er viktigste grunn til nedgangen i veksttaket i 1986. Prisstigningen kan bli så lav som ½ pst i år.

I Vest-Europa har den økonomiske oppgangen fortsatt i moderat tempo til tross for avtakende veksttakt i USA. Fallet i dollarkursen siden våren 1985 har åpnet for rentesenknninger i flere land, noe som kan stimulere investeringsetterpørselen. Som i 1985 ventes dessuten utviklingen i handelen med andre land å gi et positivt, om enn avtakende, netto bidrag til den økonomiske veksten i de fleste europeiske land. Økningen i bruttonasjonalproduktet ventes i 1986, for tredje år på rad, å bli mellom 2 ¼ og 2 ½ pst.

I Vest-Tyskland blir det i år gjennomført

skattelettelser som etter planen skal fortsette i 1988. Det gjør finanspolitikken mindre restriktiv enn den har vært de siste årene. Skattelettelsene medvirker dessuten til at det i 1986 ventes en sterk vekst i det private konsumet. Høye fortjenestemarginer i næringslivet ventes videre å stimulere investeringene. På denne bakgrunn venter en at den økonomiske veksten i 1986 kan bli sterkere enn tidligere antatt og komme opp i 3 ½ pst. eller mer. Samtidig kan veksten i konsumprisene bli så lav som ½ pst.

For *Storbritannia* har en lagt til grunn en BNP-vekst på 2 ½ pst. og en konsumprisvekst på 3 ¼ pst. i 1986. Disse anslagene avviker noe fra de anslagene som ble presentert i statsbudsjettet for budsjettåret 1986—87 fremlagt den 18. mars i år. Der anslås BNP-veksten til 3 pst. og konsumprisveksten til 3 ½ pst. i 1986. Disse anslagene, og statsbudsjettet, bygger bl.a. på en råoljepris på 15 US \$ pr. fat.

Statens skatteinntekter fra oljevirkksomheten er for budsjettåret 1986—87 anslått til £ 6,1 mrd., som er en nedgang på £ 5,4 mrd. fra inneværende budsjettår.

De fleste inntektstakere vil erfare lavere inntektsskatt. Samtidig er avgifter på bensin, diesel og sigaretter økt. Alt i alt er statens inntekter anslått å øke med £ 5 mrd. eller omlag 3 pst. i budsjettåret 1986—87.

I det fremlagte budsjett er måltallet for den offentlige sektors lånebehov (public sector borrowing requirement) for budsjettåret 1986—87 anslått til £ 7 mrd. Det er omtrent som i inneværende budsjettår og noe lavere enn tidligere lagt til grunn. Salg av statlige eiendeler, som virker til å redusere lånebe-

hovet, blir imidlertid nesten fordoblet, og er anslått å skulle innbringe £ 4,7 mrd. i budsjettåret 1986—87.

I *Danmark* er BNP-veksten anslått å øke fra 2 ¾ pst. i 1985 til 3 ½ pst. i 1986. Konsumprisveksten anslås å bli så lav som 1 ½ pst. i inneværende år.

I disse anslagene har en ikke innarbeidet virkningen av de tilstrammingstiltakene som den danske regjeringen midt i mars la frem forslag om. Virkningen av innstrammingstiltakene anslås til 11 mrd. danske kroner på årsbasis. Den danske regjeringen regner nå med at både BNP-veksten og konsumprisveksten fra 1985 til 1986 skal bli på 2 ½ pst. Underskuddet på driftsbalansen skal i følge regjeringens anslag gå ned fra 28 mrd. danske kroner i 1985, til 18 mrd. i 1986.

Stort sett er de foreslåtte tilstramningstiltakene ment å motsvare den kjøpekraftøkningen som ville ha blitt resultatet av de lavere oljeprisene. Hovedvekten i tilstramningene er lagt på forhøyelse av energiavgiftene som skal sikre at forbrukerprisene på energi, i gjennomsnitt, holdes fast på nivået i 1985. Merverdiavgiftssatsen er også foreslått hevet fra 22 pst. til 23 pst. En rekke andre forbruksavgifter er også foreslått hevet.

I *Sverige* venter en at BNP-veksten blir redusert fra 2,1 pst. i 1985 til 1 ¾ pst. i 1986. En viktig årsak til denne reduksjonen er en forventet nedgang i investeringene da flere store investeringsprosjekter i industrien ble avsluttet i fjor. En regner med en prisstigning på 4 ¼ pst. fra 1985 til 1986.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 7a. *Bruttonasjonalprodukt og industriproduksjon hos våre handelspartnere. Prosentvis endring*

	Eksport- vekter 1984	Årlig gj.snitt 1972—82	1983	1984	1985 ¹⁾	1986 ¹⁾
BNP						
Belgia	2,6	2,3	÷ 0,1	1,3	1½	1¼
Danmark	9,0	1,9	2,1	3,5	2¾	3½
Finland	4,0	3,1	2,9	3,0	2¾	1½
Frankrike	4,7	2,7	0,7	1,6	1	2
Italia	3,8	2,6	÷ 0,4	2,6	2¼	2½
Nederland	6,6	1,9	1,1	1,7	2	1
Storbritannia	16,5	1,4	3,2	2,6	3	2½
Sverige	19,3	1,6	2,5	3,4	2	1½
Vest-Tyskland	18,6	2,0	1,5	2,7	2¼	3½
Japan	4,1	4,3	3,2	5,1	4¼	3¼
U.S.A.	11,0	2,2	3,4	6,7	2¼	3
Norges handelspartnere	100,0	2,0	2,2	3,3	2½	2½
OECD totalt		2,5	2,6	4,7	2¾	3
— sju store		2,6	2,7	5,0	2¾	3
— andre OECD-land		2,4	1,6	3,1	2¾	2¼
Norge		3,9	3,9	3,8	4,4 ³⁾	2½ ⁴⁾
Fastlands-Norge		3,0	1,4	2,6	4,5 ³⁾	3¼ ⁴⁾
Industriproduksjon						
Norges handelspartnere		1,2	3,0	5,9	3	2¾
OECD totalt		1,7	3,3	8,0	3	2¾
Norge ²⁾		0,3	÷ 1,1	2,4	2,5 ³⁾	2½ ⁴⁾

Kilde: OECD og nasjonale kilder.

¹⁾ Anslag.²⁾ Inkl. tradisjonelt bergverk.³⁾ Ifølge Økonomisk Utsyn.⁴⁾ Anslag fra Salderingsproposisjonen (St.prp. nr. 1, Tillegg nr. 15 (1985—86))Tabell 7b. *Konsumpriser hos våre handelspartnere. Prosentvis endring*

	Kurv- vekter	Årlig gj.snitt 1972—82	Fra foregående år				Vekst de siste 12 mnd. til jan. 1986, årlig rate
			1983	1984	1985	1986 ¹⁾	
Belgia	2,4	8,0	7,7	6,3	4,9	2¼	3,5
Canada	3,6	9,6	5,9	4,3	4,0	3¾	4,4
Danmark	6,8	9,6	6,9	6,3	4,7	1½	2,8
Finland	3,0	10,0	8,3	7,1	5,9	2½	4,9
Frankrike	9,2	11,0	9,6	7,4	5,8	2½	4,2
Italia	3,3	16,7	14,6	10,8	9¼	5½	8,8
Nederland	4,6	7,0	2,8	3,3	2,3	0	1,3
Storbritannia	14,7	14,0	4,6	5,0	6,1	4¾	5,5
Sverige	15,0	10,2	8,9	8,0	7,4	4¼	6,2
Sveits	1,2	4,9	3,0	2,9	3,4	1¼	2,2
Vest-Tyskland	17,7	5,2	3,3	2,4	2,2	½	1,4
Østerrike	1,5	6,4	3,3	5,6	3,2	2	2,9
Japan	6,0	8,6	1,9	2,2	2,1	½	1,4
U.S.A.	11,0	8,7	3,2	4,3	3,5	3¼	3,9
Norges handelspartnere	100,0	9,5	5,8	5,2	4,7	2¾	3,9
OECD totalt		9,9	5,3	5,2	4,6	4	4,5
— sju store		9,4	4,5	4,5	3,8	3	3,7
Norge		9,5	8,4	6,2	5,7	5—6 ²⁾	6,0

Kilde: OECD og nasjonale kilder.

¹⁾ Anslag.²⁾ Beregningsutvalgets anslag, jfr. kapittel 4.3.

2. NORSK ØKONOMI

Konjunkturoppgangen for norsk økonomi holdt fram gjennom 1985. På årsbasis ble produksjonsøkningen 4 ½ prosent, regnet fra foregående år. Bortsett fra en sterkere enn sesongnormalt avmatning i 1. kvartal 1985, synes tempoet i produksjonsveksten for «Fastlands-Norge» — dvs. BNP regnet utenom oljevirksomhet og sjøfart — å ha ligget på en årlig rate på i overkant av 4 prosent helt siden høsten 1983. Innenlandsk anvendelse av varer og tjenester i alt økte med nær 5 ½ prosent regnet fra året før, mens etterspørselen fra Fastlands-Norge alene økte noe mer, vel 5 ½ prosent. Etterspørselsveksten gjennom året var enda sterkere, trolig rundt 7 prosent regnet som årlig rate.

Samlet eksport økte med 5 prosent. Utflagging og annet salg av skip fra handelsflåten bidro imidlertid til en stor del av veksten, slik at veksten i de øvrige komponentene var klart svakere. Den tradisjonelle vareeksporten økte med om lag 3 ½ prosent, og veksttakten var avtakende gjennom året. Samlet import av varer og tjenester økte derimot med 7 prosent, noe som først og fremst hang sammen med at den tradisjonelle vareimporten (utenom råolje) økte med hele 13 prosent.

Det var ikke bare på volumsiden importen vokste sterkere enn eksporten, også prisveksten var sterkere. Driftsbalansen overfor utlandet viste likevel et overskudd på nivå med overskuddet året før, dvs. vel 26 milliarder kroner, fordi eksportoverskuddet i utgangspunktet var betydelig og fordi underskuddet på rente- og stønadsbalansen ble redusert som følge av redusert nettogjeld overfor utlandet.

Også sysselsettingsveksten ble betydelig. Tallet på utførte årsverk økte med 2,7 prosent, den sterkeste årsveksten i sysselsettingen siden gjenoppbyggingen etter krigen. Tallet på sysselsatte personer økte noe svakere, 2,1 prosent, fordi gjennomsnittlig arbeidstid pr. sysselsatt økte noe. Både 1984 og 1985 brøt dermed utviklingen mot stadig lavere arbeidstid som har pågått siden 60-tallet. Arbeidsledigheten fortsatte å falle; regnet som årsgjennomsnitt var det 51 000 arbeidssøkere uten arbeidsinntekt. Målt som andel av arbeidsstyrken var det en nedgang til 2,5 prosent fra 3,0 prosent i 1984.

En oversikt over utviklingen i de realøkonomiske hovedstørrelsene for 1982—1985 og anslag for 1986 slik de ble gitt i Nasjonalbudsjettet, og med justerte anslag publisert i Salderingsproposisjonen, er gjengitt i tabell 7 c.

Tabell 7c. *Utviklingen i noen realøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra foregående år*

	Regnskap ¹⁾				Anslag ²⁾ 1986	
	1982	1983	1984	1985		
Privat konsum	1,8	1,2	1,5	7,5	3,5	(4)
Offentlig konsum	3,9	3,7	2,0	3,2	1,3	
Bruttoinvesteringer i fast kapital	11,0	1,5	11,1	÷ 13,8	16,7	(19)
— Oljevirksomhet og sjøfart	÷ 33,7	25,5	31,7	÷ 48,7	48,2	
— Annet	÷ 4,0	÷ 3,7	5,4	3,3	6,7	
Innenlandsk anvendelse i alt:						
— ekskl. lagerinvesteringer	÷ 1,6	1,8	4,2	0,6	6,5	
— inkl. lagerinvesteringer	2,0	0,5	4,2	5,3	3,6	
Eksport	÷ 0,1	7,3	5,1	4,9	0,5	(0,8)
— Tradisjonell vareeksport	÷ 1,1	9,7	4,7	3,8	3,0	(3,0)
— Annet (inkl. tjenester)	0,4	6,0	5,4	5,2	÷ 0,8 (÷ 0,3)	
Import	3,7	0,1	6,2	7,0	÷ 2,9	(4,0)
— Tradisjonell vareimport	3,4	÷ 3,4	13,7	12,6	5,3	(6,2)
— Annet (inkl. tjenester)	4,2	7,0	÷ 7,1	÷ 2,1	÷ 1,7 (÷ 0,1)	
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	0,3	3,9	3,8	4,4	2,4	(2,6)
— utenom oljevirksomhet og sjøfart	0,7	1,7	2,7	4,5	2,9	(3,2)
— industri	÷ 0,3	÷ 1,1	2,5	2,6	2,5	(2,5)

¹⁾ 1982—1984 i 1980-priser, 1985 i 1984-priser.

²⁾ Anslag iflg. Nasjonalbudsjettet 1986, i 1984-priser. I parentes er gjengitt reviderte anslag publisert i Salderingsproposisjonen (St.prp. nr. 1, Tillegg nr. 15) eller avledet av publiserte anslag.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tilbakeblikk på oppgangen

1985 var det tredje året på rad med konjunkturoppgang i norsk økonomi. Denne oppgangen har hermed vart lenger enn de foregående oppgangene de siste tyve årene. En viktig årsak til dette er at konjunkturbunnen høsten 1982 var forholdsvis dyp og at produktjonsveksten deretter har vært noe svakere enn vanlig under de foregående oppgangene, jfr. vekstratene for BNP i tabell 7 d. Det vil under slike forhold kunne ta noe lengre tid enn vanlig før kapasitetsutnyttelsen blir så høy at det oppstår flaskehalser, med tendens til tiltakende pris- og kostnadsvekst og (forsterket) tap av markedsandeler som følge.

Når veksten fram til sommeren 1985 var noe svakere enn under tidligere oppganger har det flere årsaker. For det første har det internasjonale oppsvinget vært høyst moderat, slik at markedsveksten ute har vært relativt svak. Når tradisjonell norsk vareeksport likevel tok seg bra opp i begynnelsen av oppgangen skyldes det særlig at norske eksportbedrifter i

denne perioden klarte å utnytte det sterke oppsvinget i etterspørselen i USA, blant annet fordi en kraftig stigning i dollarkursen styrket deres konkurranseevne. Ser en utviklingen gjennom perioden som helhet har imidlertid veksten i den tradisjonelle vareeksporten vært svakere enn under de foregående oppgangene. Utviklingen har vært særlig svak de siste årene og for mer typiske investeringsvarer; for disse varegruppene har den lavere eksportveksten gått sammen med tap av markedsandeler. En viktig årsak til dette har utvilsomt vært at konjunkturoppsvinget falt sammen med en investeringsbølge i Nordsjøen, som i særlig grad har kommet norske bedrifter til gode. Den relativt svake norske eksporten av investeringsvarer de siste årene må således sees i sammenheng med den sterke investeringsveksten i oljevirkksomheten, et lønnsomt marked der norske bedrifter har hatt åpenbare konkurransefortrinn framfor utenlandske konkurrenter.

Tabell 7d. Styrken i inneværende konjunkturoppgang jevnført med foregående oppganger. Gjennomsnittlig vekst i sesongjusterte serier, årlig rate.

	Inneværende oppgang ¹⁾ Vekst i løpet av		4 foregående oppganger ²⁾ Vekst i løpet av	
	4 kvartaler	10 kvartaler	4 kvartaler	10 kvartaler
Privat konsum	1,7	3,2	5,3	3,3
Offentlig konsum	3,9	2,9	3,3	4,6
Pto.investering, fast kapital	÷ 18,4	÷ 0,9	8,3	6,7
— utenom olje og sjøfart	÷ 15,7	1,8	4,7	6,7
Lagerendring (bidrag BNP-vekst)	÷ 1,4	5,7	÷ 1,7	6,7
Eksport	12,1	4,7	5,8	5,5
— tradisjonelle varer	8,3	5,4	7,6	8,0
Import	÷ 2,8	2,7	0,9	4,6
— tradisjonelle varer	÷ 5,2	5,0	5,6	5,3
Bruttonasjonalprodukt	4,3	3,5	6,7	4,8
— utenom olje og sjøfart	3,7	3,0	5,6	3,9
Sysselsetting (årsverk)	0,3	0,9	1,5	1,7
Industri				
— produksjon	3,0	2,8	3,7	2,5
— produktivitet	9,0	1,6	1,8	1,0
— sysselsetting (årsverk)	÷ 5,5	1,2	1,9	1,5
— enhetskostnader	÷ 0,6	2,4	6,7	9,0

¹⁾ Regnet fra 4. kvartal 1982, dvs. 4 kvartaler=1982.4—1983.4, 10 kvartaler=1982.4—1985.2.

²⁾ Konjunkturoppgangene med startpunkt 1968.4, 1971.4, 1975.4 og 1978.1.

Kilde: Economic Surveys: Norway, OECD, januar 1986.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Men andre innenlandske forhold bidro til å dempe oppsvinget, særlig i dets første del. Foruten mer strukturelle endringer, slik som nedtrapping av deler av skipsbyggingsvirksomheten og en markert dempet veksttakt i offentlig kjøp av varer og tjenester jevnført med ekspansjonen i 1970-årene, utviklet privat konsum seg uvanlig svakt i begynnelsen av oppsvinget, samtidig som boligproduksjonen viste en kraftig svikt, bl.a. som følge av tilpasning til mer markedsbestemte forhold på bolig- og kredittmarkedet. Fra et nivå på vel 36—37 000 boliger pr. år fram til og med 1982, sank igangsettingstallet for nye boliger til vel 31 000 i 1983 og vel 26 000 i 1984. Samlet privat og offentlig konsum stabiliserte seg på et rekordlavt nivå som andel av BNP, med den laveste andelen registrert i etterkrigstiden og vesentlig lavere enn i andre vestlige industriland. Dette forholdet kan i tiden framover bli endret om vi nå går inn i en lang periode med lave oljepriser.

Den svake utviklingen i husholdningenes samlede etterspørsel i den første del av oppgangen må bl.a. sees i sammenheng med en beskjeden inntektsvekst og etterhvert — og etter norske forhold — høy arbeidsledighet. Utviklingen i ledigheten hadde sitt motstykke i en uvanlig svak vekst i sysselsettingen. Dette var særlig påtakelig innen industrien, der sysselsettingen gikk kraftig ned i første del av oppgangen, med økning i tallet på ledigmeldte, permitterte og personer med innskrenket arbeidstid og en kraftig vekst i beregnet arbeidsproduktivitet som resultat.

Gjennom siste halvdel av 1984 og 1985 ble dette bildet gradvis endret. Økt kapasitetsutnyttelse og lønnsomhet i første del av oppgangen ga omslag i industriinvesteringene. Lønns- og sysselsettingsveksten tok seg opp, samtidig som prisstigningen fortsatte å falle. Sysselsettingsveksten ble etterhvert så sterk at ledigheten falt markert, selv etter at tilveksten til arbeidsstyrken tok seg opp gjennom 1985. For industrien innebar utviklingen at produksjons- og sysselsettingsveksten for oppgangen som helhet kom mer på linje med utviklingen under tidligere oppganger (sysselsettingsveksten for industrien i perioden 1982.4—1985.2 synes imidlertid å være anslått noe for høyt i tabell 7 d). Dermed framstår den siste konjunkturoppgangen med et helt spesielt forløp sammenlignet med tidligere oppganger, med et uvanlig stort omfang av permisjoner og oppsigelser tidlig i oppgangen.

I et viktig samspill med utviklingen på arbeidsmarkedet sto utviklingen i privat konsum, som viste et kraftig oppsving fra og med 4. kvartal 1984; på kvartalsbasis har konsumet i

den etterfølgende perioden vokst med en årlig rate på hele 8—10 prosent. Men også offentlig kjøp av varer og tjenester viste forsterket veksttakt og fallet i igangsettingen av nye boliger stanset opp. Selv om omslaget var betydelig, har det ennå ikke endret forholdstallene på noen dramatisk måte; konsumets andel av BNP i 1985 var fortsatt på et lavt nivå, relativt til nivået i etterkrigstiden forøvrig.

Alt i alt synes produksjonsveksten i industrien så langt å ha kommet ut av oppgangen vel så godt som under tidligere konjunkturoppganger.

Faktorene bak produksjonsveksten i 1985

Tyngdepunktet i konjunkturoppgangen skiftet i 1985 klart fra eksport til innenlandsk etterspørsel. Selv om innenlandsk etterspørsel sto for det meste av bidraget til produksjonsøkningen dette året, ga eksporten fortsatt bidrag, men langt svakere enn de foregående årene; den eksportledede delen av oppgangen i norsk økonomi passerte trolig et toppunkt tidlig i 1985. Det var dermed investerings- og særlig konsumveksten som bidro klart mest til produksjonsveksten i 1985, slik det framgår av tabell 7 e, som viser beregnede bidrag til endringer i produksjon, import og sysselsetting for 1985 og 1986. Beregningene for 1986 bygger på anslagene publisert i Nasjonalbudsjettet. Tilsvarende tabeller er også tatt inn i utvalgets tidligere rapporter.

I beregningene i tabell 7 e har en nyttet den makroøkonomiske modellen MODIS IV. Beregningene viser først og fremst virkninger som følger av definisjonssammenhenger og av kryssleveranser mellom de ulike næringer. I virkeligheten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på økonomien på en langt mer komplisert måte enn det modellen fanger opp, blant annet ved at de vil kunne virke inn på hverandre. Beregningene gir derfor ikke uten videre uttrykk for årsak/virkningssammenhenger. Formålet er først og fremst å anslå de enkelte komponentenes relative betydning for endringen i produksjon, import og sysselsetting. Usikkerhetsmarginene er imidlertid store.

Den sterke veksten i privat konsum i 1985 må sees i sammenheng med en sterkere vekst i husholdningenes disponible realinntekter enn i de tidligere årene. En stor del av konsumveksten synes dessuten å være kredittfinansiert, noe som både var en følge av liberaliseringer og andre lettelsers på kredittmarkedet og muligens hang sammen med økt villighet til å redusere sparingen/ta opp lån som følge av lavere arbeidsledighet og en generelt sett

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 7e. Beregnede bidrag til endring i produksjon, import og sysselsetting i 1985 og 1986¹⁾

	Produksjon (Prosentenheter)		Import (Prosentenheter)		Sysselsetting (1 000 årsverk)	
	1985	1986	1985	1986	1985	1986
Leveranser til/fra sjøfart og oljevirkksomhet ²⁾ :						
Oljeutvinning og rørtransport	0,6	0,1	1,3	÷ 0,3	5,8	1,4
Sjøfart og oljeboring	÷ 0,1	÷ 0,1	÷ 0,6	÷ 0,1	÷ 1,8	÷ 1,6
Innenlandsk sluttanvendelse ekskl. olje og sjøfart:						
Private investeringer ekskl. olje og sjøfart	0,3	0,5	0,5	1,4	5,3	9,3
Privat konsum	2,0	1,2	3,2	1,3	28,6	23,3
Statlig kjøp av varer og tjenester	0,2	0,1	0,1	0,1	4,7	2,8
Kommunalt kjøp av varer og tjenester	0,4	0,2	0,1	0,1	11,2	2,6
Eksport ekskl. olje og sjøfart	0,3	0,3	0,7	0,6	6,3	8,1
Andre faktorer:						
Lagerinvesteringer ekskl. skip og plattformer under arbeid	0,4	0,1	0,8	0,2	7,5	1,8
Endringer i importandeler	÷ 0,5	÷ 0,2	1,3	0,4	÷ 12,9	÷ 4,0
Produktivitet m.v.	0,1	0,2	÷ 0,1	0,2	÷ 8,2	÷ 18,6
Beregnete bidrag i alt	3,7	2,4	7,3	3,0	46,5	24,1
Endring iflg. Nasjonalbudsjettet	..	2,4	..	2,9	..	ca. 23
Endring iflg. Salderingsproposisjonen ...	..	2,6	..	4,0	..	ca. 23
Endring iflg. Økonomisk Utsyn	4,4	..	7,0	..	47,0	..

¹⁾ For 1985 hentet fra Økonomisk Utsyn. For 1986 utvalgets beregninger, basert på anslag i Nasjonalbudsjettet 1986.

²⁾ Inkl. skip og plattformer under arbeid.

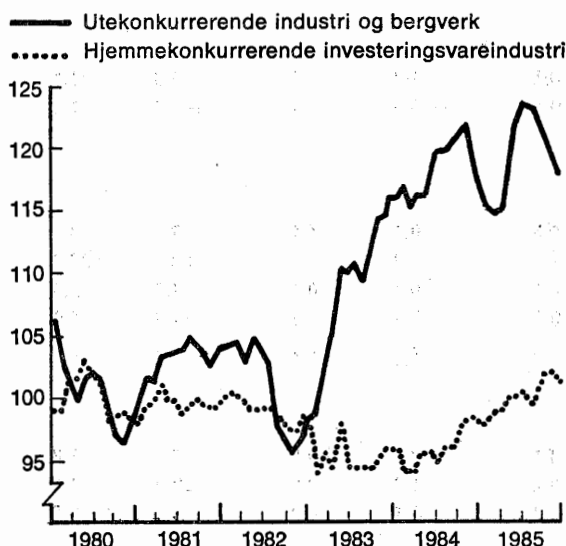
mer positiv vurdering av den økonomiske situasjonen; spareraten økte både i 1983 og 1984. En betydelig del av konsumveksten besto i økt kjøp av nye biler, der også mer spesielle forhold spilte inn.

Selv om konsumveksten i stor grad rettet seg mot importerte varer og tjenester så var importinnholdet i konsumveksten av om lag samme størrelse som for gjennomsnittskonsumet. En viktig grunn til dette er at en betydelig del av de økte konsumutgiftene gikk direkte inn i avgiftssystemet og dermed ikke genererte noen import, hverken direkte eller gjennom underleveranser. Det betyr samtidig at impulsene som rettet seg mot ordinære norske produksjonssektorer ble svakere enn for gjennomsnittskonsumet. En stor del av disse impulsene rettet seg dessuten mot de tjenesteytende sektorene, som særlig økte sin produksjon fra 1984 til 1985. Det sier noe om styrken i konsumoppsvinget at bidraget til samlet industriproduksjon likevel ble betydelig; ca. halvparten av økningen i industriproduksjonen på 2 ½ prosent kan tilskrives økningen i konsumet.

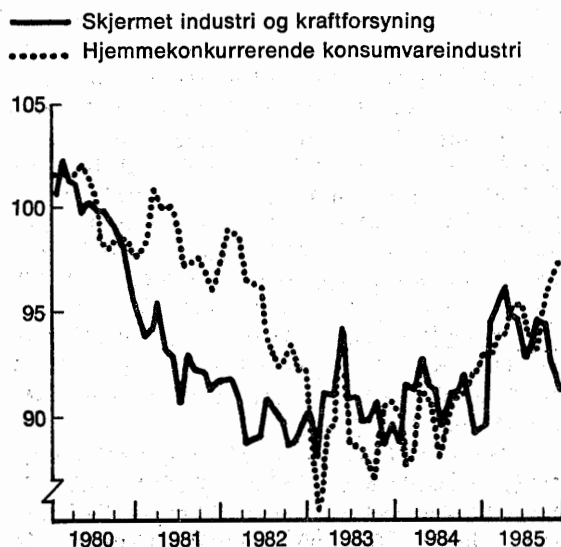
Også investeringene bidro sterkt til produksjonsøkningen i industrien i 1985. Særlig viktig var oppsvinget i industriinvesteringene og den fortsatte veksten i investeringsaktiviteten i Nordsjøen; en del av denne virksomheten er imidlertid regnskapsført som økning i lagre av plattformer og plattformmoduler under arbeid. Investeringsoppgangen ble dessuten holdt nede av spesielle klimatiske forhold rundt forrige årsskifte, den underliggende veksttaket for bidragene fra investeringsetterspørselen i 1985 var derfor trolig vesentlig høyere enn det regnskapstallene viser.

Vridningen i sammensetningen av etterspørselen avspeilte seg i industriproduksjonen etter konkurransetype, der produksjonsøkningen i sin helhet falt på hjemmekonkurrerende (+4,3 %) og skjermet (+1,3 %) industri; for utekonkurrerende industri var det en svak nedgang i produksjonen i 1985 (÷ 0,6 %). Denne industrigruppen har utvilsomt forlenget passert et konjunkturmessig toppunkt, men fordi utviklingen i produksjonen gjennom 1985 ble sterkt påvirket av streiken ved Norsk Hydros fabrikker i januar, er det fortsatt noe

Figur 7.1 *Produksjonsindeks etter konkurransetype. Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten oljeutvinning. Sesongjustert. 1980 = 100. 3 måneders glidende gjennomsnitt*

Figur 7.2 *Produksjonsindeks etter konkurransetype. Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten oljeutvinning. Sesongjustert. 1980 = 100. 3 måneders glidende gjennomsnitt*

uklart om den underliggende veksttakt var negativ gjennom resten av året. Kapasiteten i flere av bedriftene er i ferd med å bli utvidet. Den senere tids utvikling i oljeprisene kan tilsi at markedsveksten kan ta seg noe opp i 1986 regnet i forhold til tendensene ved utgangen av 1985. Med det relativt beskjedne konjunk-

turoppsvinget en hittil har hatt i Vest-Europa og med mulighet for sterkere vekstutsikter for 1986, kan en ikke se bort fra at konjunkturavmatningen for disse næringene kun vil ta form av en stagnerende produksjon. Mulighetene for en mer negativ utvikling for denne delen av vareeksporten ligger først og fremst i virkningene som lavere veksttakt i USA og fallende dollarkurs vil ha — både direkte og indirekte — på de norske bedriftenes eksportmuligheter. For enkelte energi-tunge bransjer kan også fallende oljepriser få negativ betydning — gjennom svekket konkurranseevne — i de tilfellene der de utenlandske konkurrentene i større grad har basert sin produksjon på olje. For de andre industrinæringene enn utekonkurrerende industri synes det derimot klart at veksten vil fortsette inn i 1986. I Salderingsproposisjonen ble det anslått en produksjonsøkning på 2 ½ prosent for industrien i alt fra 1985 til 1986.

Oljeprisfallet største usikkerhetsfaktor for 1986

Det mest dramatiske trekket ved utviklingen i norsk økonomi i 1986 vil utvilsomt være virkningene av det fallet i oljeprisene som har funnet sted etter at Salderingsproposisjonen ble lagt fram. Den viktigste umiddelbare virkningen vil være en svekket budsjettbalanse for offentlig sektor og driftsbalanse for Norge; med en dollar-kurs på om lag 7 kroner og en oljepris på 15—20 dollar pr. fat vil oljeprisen i 1986 ligge på 100—135 kr pr. fat, mot om lag 235 kr pr. fat i 1985. Under tilsvarende forutsetninger er det i den såkalte «Tilstrammingsproposisjonen» (St. prp. nr. 59 (1985—86)) beregnet at underskuddet på driftsbalansen kan bli av størrelsesorden 20—30 milliarder kroner, mot anslått om lag balanse i Salderingsproposisjonen. Lavere oljepriser vil gi visse positive effekter gjennom lavere prisvekst og høyere markedsvekst hos våre handelspartnere; slike virkninger vil imidlertid bare i noen grad slå gjennom allerede i 1986.

En slik nedgang vil også ha betydelige virkninger på utviklingen i disponibel realinntekt for Norge, gjennom en forverring av bytteforholdet overfor utlandet. Mulighetene for et fortsatt fall i prisene for viktige deler av den tradisjonelle vareeksporten trekker i samme retning. Mens det i Salderingsproposisjonen ble anslått en inntektsnedgang på om lag 2 ½ prosent fra 1985 til 1986, gir beregninger med forutsetninger som referert ovenfor en nedgang på om lag 4—6 ½ prosent. Korrigert for virkningene av økt internasjonalt aktivitetsnivå vil nedgangen kunne bli noe mindre.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

Tabell 7f. Eksport- og skatteinntekter fra oljevirksomheten

	1985	Sald. prp. 1986	Nye anslag					
			Alternativ 1		Alternativ 2		Alternativ 3	
			1986	1987	1986	1987	1986	1987
<i>Forutsetninger:</i>								
Råoljepris kr/fat	236	181	100	100	135	135	65	65
<i>Mrd. kroner:</i>								
Eksportverdi olje, gass og rørtransport	88,2	75,8	54	43	66	57	44	30
Påløpne skatter og avgifter ¹⁾	51,5	27,3	15	7	23	14	11	4
Betalte skatter og avgifter ¹⁾	46,7	38,1	35	11	39	18	32	7

¹⁾ Nedjustert etter gjeldende praksis. Denne er beskrevet nærmere i Revidert nasjonalbudsjett 1984.
Kilde: St.prp. nr. 59 (1985—86).

Om oljeprisene skulle stabilisere seg på et nivå på 100—135 kr pr. fat i de nærmeste årene, vil det løpende underskuddet i utenriks-økonomien kunne forsterke seg ytterligere. I den grad den lavere oljeprisen i så fall gir seg utslag i redusert investeringsaktivitet i oljesektoren vil dette dempe virkningene noe. Men omstillingsproblemer for de berørte leverandørene av investeringsvarer vil i så fall øke.

Lavere oljepriser vil også ha visse positive realøkonomiske virkninger. De viktigste realøkonomiske virkningene vil imidlertid avhenge av hvordan innenlandske aktører — og da særlig myndighetene og arbeidslivets organisasjoner — velger å tilpasse seg den nye situasjonen. Utvalget har ikke sett det som sin oppgave å drøfte hvilke valg som her kan eller bør treffes.

Utviklingen i 1986: Over konjunkturtoppen?

Anslaget for industriproduksjonen, sammen med en noe sterkere økning for annen vareproduksjon og tjenesteyting, vil ifølge Salderingsproposisjonen gi en samlet produksjonsøkning for Fastlands-Norge på vel 3 prosent fra 1985 til 1986. En relativt stor del av den anslåtte økningen vil bestå av «overheng», dvs. økning som skyldes at produksjonen alt ved inngangen til 1986 lå over gjennomsnittet for 1985. Av Tilstrammingsproposisjonen framgår det at veksten i 1986 trolig vil bli noe sterkere enn anslått i Salderingsproposisjonen. Korrigeres det skjønnsmessig for dette, synes et rimelig anslag for 1986 å innebære en gjennomsnittlig veksttakt gjennom året av størrelsesorden 2 ½—3 prosent, dvs. en klar avdemping i forhold til den underliggende veksttaket gjennom 1985.

Dette vil trolig innebære at norsk økonomi sett under ett vil passere en konjunkturtopp i løpet av 1986.

Privat konsum — bare små vekstbidrag gjennom 1986

Privat konsum vil også for 1986 gi betydelige bidrag til produksjonsøkning på årsbasis, som det framgår av tabellene 7 c og 7 e, men veksten — og dermed produksjonsbidraget — gjennom året vil bli langt mer beskjeden. I Salderingsproposisjonen ble det lagt til grunn en vekst i privat konsum på knapt 4 prosent i 1986. Overhenget ved utløpet av 1985 utgjorde alene vel 3 prosent. Et årsanslag for konsumveksten på 4 prosent vil dermed innebære at veksttaket gjennom året vil måtte bli kraftig avdempet i forhold til 1985, med en reduksjon fra vekstrater på 8—10 prosent til en gjennomsnittlig vekstrate ned mot 2 prosent. Bidraget til den innenlandske sysselsettingsveksten kan riktig nok bli noe større enn hva konsumveksten i seg selv indikerer, i det konsumsammensetningen trolig vil vri seg i retning av varegrupper med lavere import- og avgiftsinhold. På den annen side kan en lavere importprisvekst føre til et forsterket tap av markedsandeler for norske bedrifter. Det er neppe rimelig å anta at konsumet også i 1986 i samme stigende grad som i 1985 vil bli kredittfinansiert; blant annet tilstramningen på kredittmarkedet trekker i den retning.

Private investeringer vil gi størst vekstbidrag gjennom 1986

Siden privat konsum på grunn av sterkt avtakende veksttakt grovt regnet bare vil gi høyest halvparten av det beregnede år-til-år-bidraget til produksjonsveksten gjennom 1986 og de øvrige etterspørselskomponentene vil vise en mer beskjeden vekst, vil det være de private investeringene som vil gi de viktigste bidragene til produksjonsveksten gjennom året. Her er veksttaket tiltakende og bidra-

get gjennom året kan derfor bli noe sterkere enn angitt i tabell 7 e. Foruten et oppsving i boliginvesteringene må en vente en betydelig vekst i bedriftenes investeringer, både i oljesektoren og for Fastlands-Norge. Særlig industriens investeringsplaner peker mot en sterk vekst; ifølge Statistisk Sentralbyrås investeringsundersøkelse for 1. kvartal 1986 planla industribedriftene en økning i verdi på 34 prosent, sett i forhold til anslaget for 1985 gitt på samme tid året før. I Salderingsproposisjonen er det til sammenligning lagt til grunn en investeringsøkning på 30 prosent i volum for 1986. Nå kan det være tvilsomt om alle de planlagte investeringsprosjektene vil bli satt ut i livet i 1986; blant annet er det usikkert i hvilken grad de senere gjennomførte kreditttiltakene og forslaget til endringer i avskrivningsregler m.v. vil dempe investeringsoppgangen.

Kapasitetsproblemer kan oppstå selv om konjunkturoppgangen bremses av svakere etterspørsel

I et «normalt» konjunkturforløp for norsk økonomi blir en konjunkturoppgang bremsert opp fordi eksporten og etterhvert også de innenlandske etterspørselsfaktorene gir reduserte vekstimpulser, — enten direkte fordi markedsveksten svekkes eller indirekte ved at kapasitetsutnyttelsen i de norske bedriftene blir så høy at det oppstår flaskehalser, med tendens til tiltakende pris- og kostnadspress og dermed svekket konkurranseevne. For den innenlandske prisstigningen og bedriftenes konkurranseevne på lengre sikt er det selvsagt ikke likegyldig hvilke av disse faktorene som blir utslagsgivende.

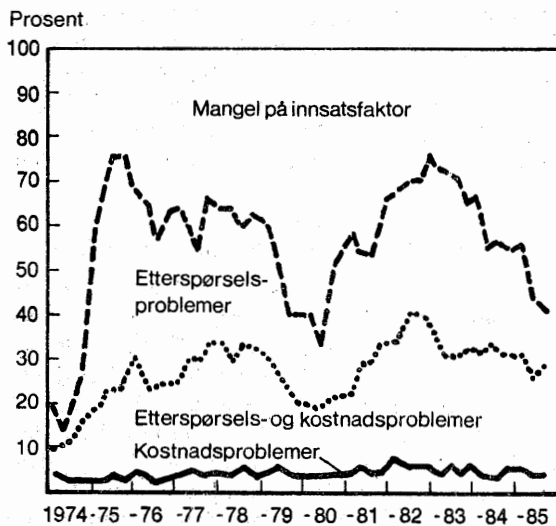
Som det framgår ovenfor peker utviklingen i samlet etterspørsel mot en viss konjunkturavdempning for norsk økonomi sett under ett i løpet av 1986. Likevel vil oppgangen på mange områder bli begrenset av høy kapasitetsutnyttelse, idet det allerede er oppstått eller er i ferd med å oppstå et betydelig press i deler av økonomien, særlig hos leverandører knyttet til investeringsvirksomhet, dvs. i bygge- og anleggssektoren og deler av industrien.

Også på arbeidsmarkedet er det nå betydelig press i enkelte delmarkeder. Riktignok var tallet på registrerte ledige ved utgangen av februar i underkant av 35 000 (sesongjustert), dvs. en halv gang så høyt som under forrige konjunkturtopp i 1980, samtidig som tallet på personer på arbeidsmarkedstiltak (utenom attføring) fortsatt lå om lag 15 000 høyere, men på grunn av endringer i meldetilbøyelighet m.v. er tallene ikke direkte sammenlignbare med tall fra foregående perioder. Og selv om

sysselsettingsvekten gjennom de siste årene har ligget innenfor de rammer som følger av en mer langsiktig tilvekst i arbeidsstyrken, har tilgangen på ny arbeidskraft bare i mindre grad rettet seg mot næringer som mangler kvalifisert arbeidskraft. Med den utviklingen i de ulike etterspørselskomponentene som er antydnet overfor kan disse problemene forsterkes gjennom 1986. Trass i at etterspørselsveksten generelt blir svakere vil altså sammensetningen av etterspørselen kunne komme til å utgjøre et problem.

Heller ikke for industrien spesielt synes det ennå å ha oppstått et *generelt* kapasitetsproblem av helt samme størrelsesorden som under tidligere høykonjunkturperioder. Konjunkturbarometerets oppgaver over hvilke forhold som begrenser produksjonen i norske industribedrifter viser riktig nok en bevegelse i retning av en situasjon med generell overskuddsetterspørsel, jfr. figur 7.3, men en nærmere gjennomgang av tallene viser at dette først og fremst omfatter varemarkedene. Og press på varemarkedene fører vanligvis ikke til samme grad av prispress i økonomien som press på arbeidsmarkedene.

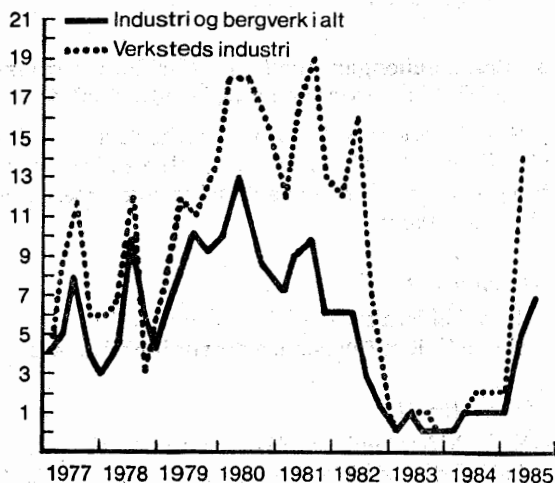
Figur 7.3 *Faktorer som begrenset produksjonen i industribedriftene. Prosent*

Utviklingen i verkstedsindustrien kan imidlertid utgjøre et viktig unntak, særlig tatt i betraktning den ledende rolle lønnsveksten i denne næringen ofte blir tillagt for den generelle lønnsveksten i økonomien. Kapasitetsutnyttelsen innenfor verkstedsbedriftene — utenom skipsbyggingsvirksomheten — er allerede høy og mangelen på faglært arbeidskraft tok seg kraftig opp gjennom 1985; næringen sto således ved utgangen av året for en betydelig andel av den rapporterte mangelen på

arbeidskraft i industrien, jfr. figur 7.4. For de øvrige industrigruppene er problemet følbart, men fortsatt relativt beskjedent.

Figur 7.4 *Sysselsatte i bedrifter hvor produksjon er begrenset av mangel på arbeidskraft. Prosent av total sysselsetting i sektoren*

Pressproblemene innen verkstedsindustrien kan trolig forsterke seg ytterligere om investeringsanslagene omtalt foran skulle bli reali-

sert. De senere årene har industriens investeringer i stadig større grad vridd seg mot maskininvesteringer. En betydelig del av denne etterspørselen retter seg mot importerte spesialmaskiner av ulike slag, men også vekstimpulsene rettet mot norsk verkstedsindustri er betydelig. Denne økte etterspørselen kommer i tillegg til den høye — og fortsatt økende — investeringsetterspørselen fra oljevirksomheten. Forrige gang dette skjedde — i midten av 1970-årene — førte det til sterkt svekket konkurranseevne og tap av markedsandeler for de norske bedriftene og store eksportunderskudd for Norge. Denne gang vil eventuelt en slik utvikling gå sammen med virkningene på Norges driftsbalanse overfor utlandet av det sterke fallet i oljeprisene.

I den grad kapasiteten i de berørte bedriftene bygges opp for å møte den økte etterspørselen, kan det oppstå betydelig beskjeftigelsesproblemer for denne delen av industrien når investeringsoppsvinget trolig flater ut de kommende årene. De lavere oljeprisene vil både kunne øke kraften i en framtidig nedgang i investeringsetterspørselen fra oljevirksomheten og vil kunne redusere lønnsomheten ved slike leveranser. De berørte bedriftenes lønnsomhet vil i så fall på lengre sikt kunne bli presset både fra volum-, pris- og kostnads-siden.

Vedlegg 1

Sammendrag av utredning om arbeidstiden fra arbeidsgruppe nedsatt av Norsk Arbeidsgiverforening og Landsorganisasjonen i Norge

Et resultat av de forbundsvis tarifforhandlingene i 1984 var at partene ba LO/N.A.F. i fellesskap å utrede «alle spørsmål som har betydning for innføring av 37 ½ timers uke».

Utredningen er forholdsvis vidt lagt opp. Denne oppsummering vil derfor bli konsentrert om de problemområder som antas å få direkte betydning for 1986-oppgjøret eller:

- a. Utviklingen av arbeidstiden i våre viktigste konkurrentland.
- b. Sammenhengen mellom arbeidstidsforkortelse, total produksjon og produktivitet.
- c. Konsekvenser for konkurranseevnen av en arbeidstidsforkortelse.
- d. Konsekvenser for de tjenesteytende næringer av en arbeidstidsforkortelse.
- e. Tiltak for å oppveie negative virkninger på produksjonen som følge av kortere arbeidstid.
- f. Sysselsettingsvirkninger av kortere arbeidstid.

a. Utviklingen av arbeidstiden i våre viktigste konkurrentland

Siden 1960 har det vært en generell tendens til nedsetting av arbeidstiden i de aller fleste industriland. En sammenligning av den avtalte ukentlige arbeidstid i 1984 i viktige konkurrentland viser at det vanligste er 40 timers uke. Norge peker seg her med andre ord ikke ut. På den annen side er det årlige antall arbeidstimer høyere i Norge enn i de fleste andre europeiske land. Men forskjellen er i de fleste tilfelle liten. Setter vi Norge til 100, ligger de aller fleste på mellom 97 og 99 og noen også på 100. USA, Japan og Sveits har tildels betydelig høyere årlig arbeidstid enn Norge.

En sammenligning av den faktiske arbeidstid i Norden viser at arbeidstiden i Norge er noe lengre enn i Sverige og Finland, men kortere enn i Danmark. Forskjellene mellom Norge på den ene side og Sverige og Finland på den annen side kan imidlertid skyldes at begrepet fravær har forskjellig innhold i de tre land.

Når det gjelder utviklingen fremover er det enten allerede avtalt visse arbeidstidsreduksjoner i flere av våre europeiske konkurrentland, eller slike vil bli gjennomført i de nærmeste år. Innenfor Norden er det i Finland avtalt mindre arbeidstidsreduksjoner, i Dan-

mark fra 1. desember 1986 1 time, mens det i Sverige ikke foreligger konkrete planer om å redusere den ukentlige arbeidstid.

b. Sammenhengen mellom arbeidstidsforkortelse, total produksjon og produktivitet

Ser vi foreløpig bort fra produktivitetsvirkninger av nedsatt arbeidstid, vil produksjonstapet i prosent ved nedsatt ukentlig arbeidstid bli som følger:

Alternativ I

Alle arbeidstakere med mer enn 37 ½ timer i uken får redusert arbeidstid.. 4,2 %

Alternativ II

Også skiftarbeidere får redusert arbeidstid med 2 ½ time 5,0 %

Det antas vanligvis at en viss nedsettelse av arbeidstiden ikke slår like sterkt ut i produksjonen, men at dette i noen grad kompenseres ved at nedsatt arbeidstid leder til økt timeproduktivitet. Det er vanskelig å komme med sikre anslag på sammenhengen mellom økt produktivitet og nedsatt arbeidstid. Det er imidlertid både teoretisk og empirisk grunnlag for å si at den langsiktige produktivitetseffekten er mindre enn den kortsiktige, og at produktivitetseffekten vil bli mindre jo lavere arbeidstiden er i utgangspunktet. Utredningen har derfor satt opp to alternativer for produktivitsvekst som følge av en endring i arbeidstiden: ingen produktivitsvekst som følge av nedsatt arbeidstid, eller at produktivitsveksten kompenserer for 1/3-del av arbeidstidsreduksjonen. Produksjonstapene blir da under alternativ I 4,2 pst. og 2,8 pst., under alternativ II 5,0 pst. og 3,3 pst., med henholdsvis ingen ekstra produktivitsvekst og 1/3-kompensasjon.

c. Konsekvenser for konkurranseevnen av en arbeidstidsforkortelse

Her anslår rapporten at lønnskostnadene vil øke med henholdsvis 4,4 pst. og 5,3 pst. under alternativ I og alternativ II når produktiviteten er uendret, mens lønnskostnadene vil øke med henholdsvis 2,9 pst. og 3,5 pst. under alternativ I og alternativ II når produktivitsøkningen dekker 1/3-del.

d. Konsekvenser for de tjenesteytende næringene av en arbeidstidsforkortelse

I disse næringene er det en mer direkte forbindelse mellom sysselsetting og produserte tjenester enn mellom sysselsetting og produserte kvanta i de vareproduserende næringene. Konsekvensen blir at en eventuell arbeidstidsforkortelse forutsetter en tilsvarende økning i sysselsettingen i de tjenesteytende næringene hvis produksjonen av tjenester skal opprettholdes på samme nivå som tidligere. Hvis dette ikke er mulig må det regnes med en tilsvarende nedgang i produksjonen av tjenester eller service.

e. Tiltak for å oppveie negative virkninger som følge av kortere arbeidstid

Arbeidsgruppen har her pekt på en rekke forslag som kan samles under:

Lønnssystemets utforming, samarbeid for å utnytte virksomhetenes totalressurser, bruk av produktivitetssekretariatet ved Statens Teknologiske Institutt, anvendelse av ny teknologi og sist, men ikke minst, informasjonstiltak.

Forøvrig er det sentralt når det gjelder å motvirke eventuelle negative virkninger som følge av kortere arbeidstid å hindre at kapitalens driftstid blir redusert tilsvarende. Det kan bl.a. motvirkes gjennom mer fleksible arbeidstidsordninger, som f.eks. foreslått av Norsk Arbeidsgiverforening i utredningen.

LO's representanter har tatt disse forslag til etterretning. Etter LO's syn er de forslag som N.A.F. kommer med her forhandlingsspørsmål som ligger utenfor mandatet for arbeidsgruppens utredning. LO's representanter har derfor ikke tatt stilling til disse forslagene fra N.A.F., se forøvrig den fullstendige utredning side 43.

f. Sysselsetningsvirkninger av kortere arbeidstid

Nedsettelse av arbeidstiden med full lønnskompensasjon og ingen produktivitetsvirkning vil kunne gi betydelig reduksjon i sysselsettingen. Dersom arbeidstidsnedsettelsen medfører ekstra produktivitetsvekst vil reduksjonen i sysselsettingen bli mindre. Selv om det ikke skulle bli total sysselsettingsreduksjon, er det likevel sannsynlig at det vil bli en viss sysselsettingsreduksjon uansett produktivitetsstigning i konkurranseutsatte næringer, men at dette kan oppveies av økt offentlig sysselsetting. I det hele tatt er virkningene på sysselsettingen av en arbeidstidsreduksjon avhengig av den økonomiske politikk som til enhver tid vil bli ført slik at generelle konklusjoner på dette området er vanskelig. I en større utredning om forhold i Sverige påviser Yngve Åberg ingen total sysselsettingseffekt når det gjelder de arbeidstidsreduksjoner som der er foretatt siden 1963.

Foretatte revisjoner av driftsresultattallene

Tabell 1. Driftsresultat (inntekt av kapital og av eget arbeid), alle næringer. Mill. kroner

Regnskap/ publikasjon	Utgitt	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Utsyn 72	mars 73	15 810													
Utsyn 73	feb. 73	16 499	18 793												
Mars 73	april 74	16 499	19 273												
Utsyn 74	feb. 75	17 012	20 135	23 781											
Mars 74	april 75	17 012	20 135	24 344											
Utsyn 75	feb. 76	16 787	19 562	23 426	23 201										
Mars 75	april 76	16 787	19 562	23 417	23 321										
Utsyn 76	feb. 77	16 819	19 839	23 706	24 059	28 307									
Mars 76	april 77	16 819	19 839	23 706	24 059	27 304									
Utsyn 77	feb. 78		20 014	23 381	24 203	26 069	29 017								
Mars 77	april 78		20 014	23 381	24 203	26 069	27 000								
Nasjonalregnsk. 67-77 ..	sept. 78	19 916	20 012	23 381	24 204	26 069	27 000								
Utsyn 78	feb. 79			23 402	24 229	25 640	25 113	30 242							
Mars 78	april 79			23 402	24 229	26 001	25 632	32 363							
Nasjonalregnsk. 62-78 ..	jan. 80	16 914	20 012	23 402	24 229	26 003	25 633	32 362							
Utsyn 79	feb. 80				24 229	25 048	25 276	31 536	42 458						
Mars 79	april 80				24 229	25 048	25 276	31 733	43 614						
Utsyn 80	feb. 81					25 048	25 276	33 017	46 271	70 647					
Mars 80	april 81								46 271	68 941					
Utsyn 81	feb. 82								47 715	68 749	83 932				
Mars 81	april 82								48 034	68 749	83 210				
Utsyn 82	feb. 83									69 203	83 313	92 032			
Mars 82	april 83										83 313	89 651			
Utsyn 83	feb. 84										81 553	88 720	100 409		
Mars 83	april 84										81 554	89 173	100 967		
Utsyn 84	jan. 85											89 173	100 967	118 190	
Mars 84	april 85											85 823	99 997	117 501	
Utsyn 85	jan. 86												99 997	117 501	130 700

Tabell 2. Driftsresultat (inntekt av kapital og av eget arbeid), industri. Mill. kroner

Regnskap/ publikasjon	Utgitt	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Utsyn 72	mars 73	..													
Utsyn 73	feb. 73	3 412	4 794												
Mars 73	april 74	3 412	4 867												
Utsyn 74	feb. 75	3 948	5 297	8 126											
Mars 74	april 75	3 948	5 297	8 309											
Utsyn 75	feb. 76	3 880	4 934	6 747	6 103										
Mars 75	april 76	3 800	4 934	6 963	6 607										
Utsyn 76	feb. 77	4 042	5 196	6 892	6 686	7 725									
Mars 76	april 77	4 042	5 196	6 892	6 686	7 438									
Utsyn 77	feb. 78		5 197	6 901	6 988	6 795	7 972								
Mars 77	april 78		5 197	6 901	6 988	6 795	7 480								
Nasjonalregnsk. 67-77 ..	sept. 78	4 044	5 198	6 902	6 949	6 605	7 149								
Utsyn 78	feb. 79			6 938	6 984	6 328	5 363	3 694							
Mars 78	april 79			6 938	6 984	6 328	5 370	4 876							
Nasjonalregnsk. 62-78 ..	jan. 80	4 072	5 228	6 939	6 984	6 329	5 370	4 873							
Utsyn 79	feb. 80				6 984	6 328	5 185	4 757	6 852						
Mars 79	april 80				6 984	6 328	5 185	4 757	6 885						
Utsyn 80	feb. 81					6 328	5 185	4 708	7 893	9 973					
Mars 80	april 81							4 708	7 893	9 101					
Utsyn 81	feb. 82								9 729	7 996	10 126				
Mars 81	april 82								10 182	7 996	9 685				
Utsyn 82	feb. 83									8 817	8 232	8 894			
Mars 82	april 83										8 232	7 633			
Utsyn 83	feb. 84										7 286	7 173	8 571		
Mars 83	april 84											7 174	8 499		
Utsyn 84	jan. 85											7 174	8 499	12 025	
Mars 84	april 85											7 001	9 306	12 208	
Utsyn 85	jan. 86											7 001	9 306	12 208	10 655

NOU 1986: 14
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986

NOU

Norges offentlige utredninger 1985 og 1986

Statsministeren:

Departementet for handel og skipsfart:

Lov om verdipapirbørs (børsloven). NOU 1985: 33.
Utvalget for vurdering av den offentlige forvaltning i det eksport-fremmende arbeid. NOU 1985: 35.
Revisors plikter og ansvar overfor det offentlige. NOU 1985: 36.
Sikkerhet i fiskeflåten. NOU 1986: 10.

Departementet for utviklingshjelp:

Finans- og tolldepartementet:

Skattlegging av diettgodtgjørelser. NOU 1985: 5.
Konkurransen på finansmarkedet. NOU 1986: 5.
Beskatning av utlendinger som investerer i norsk skipsfartsvirksomhet. NOU 1986: 9.

Fiskeridepartementet:

Akvakultur i Norge. NOU 1985: 22.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet:

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1985. NOU 1985: 2.
Reguleringsprinsipper i offentlige tjenestepensjonsordninger. NOU 1985: 8.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1985. NOU 1985: 15.
Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1986. NOU 1986: 3.
Datateknikk og samfunnets sårbarhet. NOU 1986: 12.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1986. NOU 1986: 14.

Forsvarsdepartementet:

Industridepartementet:

Kvalifikasjonskrav for entreprenører. NOU 1985: 4.
Norsk romvirksomhet. NOU 1986: 1.

Justis- og politidepartementet:

Arbeidstakers opphavsrett. NOU 1985: 6.
Spilleautomater. NOU 1985: 16.
Pornografi og straff. NOU 1985: 19.
Data kriminalitet. NOU 1985: 31.
Innstilling til ny ekteskapslov del 1. NOU 1986: 2.

Kirke- og undervisningsdepartementet:

Den norske kirke og læren. NOU 1985: 21.
Dokumentasjon av kunnskaper og ferdigheter. NOU 1985: 26.

Kommunal og arbeidsdepartementet:

Videreutviklingen av bedriftsdemokratiet. NOU 1985: 1.
Forenklinger av bygningsloven m.v. III. NOU 1985: 13.
Prøveprosjekt for yrkeskombinasjoner. NOU 1985: 23.
Regional fordeling av oljerelatert konsulentvirksomhet. NOU 1985: 25.
Sosialdepartementet – Funksjonsfordeling og administrasjonsordninger. NOU 1965: 27.
Unge innvandrere i Norge. NOU 1985: 29.
Forslag til endringer i kommuneinndelingen for byområdene Horten, Tønsberg og Larvik i Vestfold fylke. NOU: 1986: 7

Kultur- og vitenskapsdepartementet:

TV 2. NOU 1985: 11.
Samisk kultur og utdanning. NOU 1985: 14.
Forskning om sikkerhets- og fredsspørsmål og internasjonale forhold. NOU 1985: 17.
Videregående opplæring for samer. NOU 1985: 24.
Betalning for sekundærbruk av utøvende kunstners prestasjoner. NOU 1985: 30.

Landbruksdepartementet:

Revisjon av almenningslovgivningen. NOU 1985: 32.

Miljøverndepartementet:

Ny landsplan for nasjonalparker. NOU 1986: 13.

Olje- og energidepartementet:

Energilovgivningen. NOU 1985: 9.
Forberedelser for petroleumssfunn i nord. NOU 1985: 20.
Erstatning til fiskerne for ulemper ved petroleumsvirksomheten. NOU: 1986: 6.

Samferdselsdepartementet:

Sosialdepartementet:

Tiltak for ungdom med atferdsvansker. NOU 1985: 3.
Sosialpolitiske forskningsinstitutter. NOU 1985: 7.
Autorisasjon av kiropraktorer. NOU 1985: 10.
Lov om sosiale tjenester m.v. NOU 1985: 18.
Holdningskampanjen mot narkotika. NOU 1985: 28.
Levekår for psykisk utviklingshemmede. NOU 1985: 34.
Sykehusobduksjon. NOU 1985: 37.
Samordning i helse- og sosialtjenesten. NOU 1986: 4.
Flyktningers tilpasning til det norske samfunn. NOU 1986: 8.
Folketrygdens forhold til helsetjenestene og andre ordninger. NOU 1986: 11.

Utenriksdepartementet:

Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet. NOU 1985: 12.

